

◆ A tartalomból: ◆

Kiss Arnold: „Mert ez az egész ember“... — Sebesi Ernő: Elégia apám szeméről. (Vers.) — Arno Nadel jubileuma. — Arno Nadel: Ráchel halála. (Vers.) — Csermely Gyula: A rejtélyes számok. — Somlyó Zoltán: Tavasztól télig... Téltől tavaszig... (Vers.) — Max Nordau: Erinnerungen. — Arno Nadel aforizmaiból. — Feleki Sándor: A nehéz lecke. — Jaroslaw Sik dr. (Zagreb): A zsidók a horvát országokban. — Mayer-Graefe: Arno Nadel a festő. — Dr. Blau Lajos: Mit tettek a zsidók a tudományért? — Chajim Bloch: Chajim Vital kabbalista emlékezéseiből. — Patai József: Zalman Schnéur jubileumára. — Beszélgetés Baerwalddal a haiffai Technikum építőjével. — A munkácsi rabbi három példázata a királyról. — Dr. Láczer Dénes: Jesiva a Kék-tó partján. — Uj könyvek. Dr. Heller Bernát: Löw Immanuel nagy művének utolsó előtti állomása. — Sebesi Ernő versei. — Dr. Hajdu Miklós: „Kaszab Aladár munkakönyvébe“. — Zsidó humor. — Tollhegyről. — Hitvita az Omikében. — Krónika. — Harminckét illusztráció.

ALUL ÉS JOVÓ

ZSIDÓ-TROPALMI-MŰVÉSZETI-TÁRS-
SADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYÓIRAT

SZERKESZTI-ÉS-KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

ERKESZTŐSÉG: BUDAPEST — WIEN — BERLIN

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, VI., RÉVAY-UTCA 14.

Felelős szerkesztő és kiadó: **Dr. PATAI JÓZSEF.** Megjelenik minden hó elején. Telefonszám: **LIPÓT 999-55.** Kiadóhivatali igazgató: **VIRÁG GYULA.**
Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kč, Jugoszláviában 350 Dinár, Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.
ROMÁNIAI SZERKESZTŐ: **TIBOR DÉNES, CLUJ, STR. JON MAJORESCU 12.**

Klórmész nélkül

lágylított (eső) vízzel
egyedül

„KIRÁLY” GÖZMOSÓDA

Ruhafestő, Vegytisztító

Háztól és házhoz szállítás.

Vidékre pósta-osztály.

BUDAPEST

VII., Király-utca 15. — Telefon: J. 313-35.
IV., Magyar-utca 3. — Tel.: Aut. 851-29.
V., Bálvány-utca 23. — Tel.: Aut. 243-85.
VII., Dohány-utca 20. — Telefon: J. 313-35.
V., Váci-út 170.
VIII., Rákóczi-tér 8.

Megbízható minimális tőkével rendelkező egyéneknek vidéken képviselőket adunk.

STERN ÉS TÁRSA

szalámi- és füstölthúsáru-gyár

Gyár: VII., Nefelejts-utca 48.

Főüzlet: VI., Király-utca 54.

Telefon: J. 458-30.

A gyár berendezése legmodernebb, legtökéletesebb

Gyártmányaink

legelsőbbrendűek, legizlésesebbek, legolcsóbbak.

Egy próbarendeléssel Önt is biztosan nb. vevőink közé sorozhatjuk.

Zálogcédulákat kiváltok.

Brillánsokat, ékszereket bárkinél drágábban vesz

SZÉKELY EMIL, VII. Király-utca 51.

Telefon: J. 405-35. (Teréz-templommal szemben).

**MEINL
UJTERMESŰ TEA**

THREE STARS

Rendkívül finom illatos Darjeeling jellegű, intenzív aromájú indiai keverék. Dobozban kb. 1/2 angol font

P 8.30

SIREMLÉKEK

bel- és külföldi márványokból

legolcsóbb árban, részletfizetésre is kaphatók

EICHBAUM MÓR SIRKŐGYÁROS

V., POZSONYI-UT 1-3.

Tervrajzok díjtalanul.

Telefon: Aut. 246-74

Órák, arany-,

ezüst- és dísz tárgyak

legolcsóbb beszerzési forrása,

óra- és ékszerjavítások

Steiner Ármin

órák és ékszerész

Budapest, VI., Király-u. 8.

Saját műhely!

Perzsaszőnyeget, antik bútort

VESZ, ELAD

ANTIKART R.-T.

(**STERNBERG Z. J.**)

Telefon: J. 403-68.

VII., Dob-utca 31.

PROF. LEONID PASTERNAK (BERLIN): CSERNICHOVSKY, A HÉBER KÖLTŐ

DER DICHTER CSERNICHOVSKY

MULTÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XVIII. ÉVFOLYAM, 1928 NOVEMBER

KISS ARNOLD: „MERT EZ AZ EGÉSZ EMBER...”

ki ne ismerné a közkeletű mondást: a körülmények, a viszonyok befolyásolják az embert?! Hiszen ezzel a világbölcsességgel találkozunk uton-utfélen. Szárnyas íge ez, amely napjainkban szinte speciális zsidó igévé lett. „Hja, a körülmények, a viszonyok!” Ha azt várják egyesektől, hogy a zsidó közügy oltárán áldozzanak, a zsidó élet, zsidó szellem érdekében hozzanak valami csekély áldozatot, akkor a láthatatlanság bűvös fővegét helyezik a fejükre, vagy nyíltan hirdetik: „a körülmények, a viszonyok!” Akik mindenütt láthatók, játékhelyeken, lóversenyeken és ott, ahol lábbal kell mások féretolásával törtetni hiúságok után, ha a zsidóság ügyéről van szó, sebtiben kimondják a nagy mentő igét: „a viszonyok, a körülmények!” Ugy óvják a mulandó értékeket, hiúságok hiúságait, mintha ezekről mondotta volna a bölcs Kóhelet: „ki ze kol choodom”, „mert ez az egész ember!”

Ha az öröklött vallás nem tudja azt nyújtani, amit az idegen, akkor újra a viszonyokat okozzák. Hiszen, mint a teknősbékát a páncélja, úgy akadályozza őket vélt előhaladásukban az apáktól öröklött igazság. Szóval, minden élet-körülmények között a viszonyok azok, amik őket elhatározásra bírják. Ha vagyon fölött rendelkeznek, akkor a már elnyert, vagy a még csak elnyerendő cím, vagy rang kötelezi őket, „mert ez az egész ember”. Mert az ő véleményük szerint, az ember az elért címmel kezdődik. Ha a fölöslegek és élvezetek hajhászása folytán olyan eszközökhöz nyultak, hogy a törvénnyel összeütközésbe kerültek, újra csak a viszonyokkal mentegetik magukat. „Mert ez az egész ember”. Mert hiszen az ember csak akkor érvényesül ebben a rohanó világban, ha fölösleges fényüzéssel kápráztatja el embertársait. A társadalmi viszonyokat állítják előtérbe bűnbaknak, hogy elhomályosítsák az embernek és az emberiségnek magasztos eszméit.

És ha még csak olyanok lennének az ilyen

életbölcsek, akik a valláserkölc kötelességeit rég lerázták magukról. De hogy lehetne menteni az olyan eljárást, amikor szülők gyermekeik agyába és szívébe az emberről és emberségről való ilyen hamis fogalmakat oltanak bele. Kit okolhatnak azért, hogy a lélekcsere vásárába viszik ők maguk saját gyermekeiket! Valóban azt hiszik-e, hogy a legdrágábbal való nemtelen játék, az idealizmus kiirtása gyermekeik lelkéből, azoknak jövőjét alapozza meg?

Végre-valahára szembe kell néznünk azzal a szomorú ténnyel, amelyet a közömbösség érlelt meg és amelyet nem lehet többé azzal az egyszerű kézlegyintéssel elintézni, hogy „hadd hulljon a férgese!” Mert ezek az ősi szent fáról lepergő levelek olyan ilyesztő módon szaporodnak napjainkban is, hogy bele kell döbenni minden vallását-féltő szívnek.

Hangos üdvrivalgások és ünnepi zsolozsmás cikkek számolnak be a nagyünnepi ájtatosságokról, zsufolt templomokról, snóderozásokról és nem veszik észre azt, hogy például Budapesten a legnagyobb templomok összes férőhelyeit betölthetnék azok, akik Izrael hitéből napról-napra szökdösnek. És csodálatos jelenség ezek között a hitüket elhagyott zsidók között, merem állítani, nincs egyetlen egy sem olyan, akit más hiten való meggyőződés tántorítana el apáik hitétől. Nyíltan és szemérmetlenül bevallják az indító okokat: állásnverés, könnyebb boldogulás reménye, „a viszonyok, a körülmények.”

És mit szóljunk hozzá, hogy odáig jutottunk, hogy zsidó vezető férfiak kezében lévő bankok és ipari vállalatok is szerepelnek már azok között, akiknél az álláselnyerését a zsidónak renegátsággal kell megváltania! Mert zsidót állítólag nem alkalmazhatnak ma, amikor ilyenek a „viszonyok, a körülmények!” Csoda-e, ha az ilyen vetésnek a legrutabb cinizmus az aratása?!

A zsidó hitből kitérők egyik jellegzetes vonása, hogy mielőtt jelentkezésre elmennének a rabbihivatalba, már előre fölvertezik magukat

az esetleges szemrehányásokkal szemben a legnagyobb cinizmussal, a legmerészebb fellépéssel. Jönnek-jönnek hosszú sorban. Volt már rá eset, hogy a rabbi kérdésére, milyen vallásra fognak áttérni, zavarba jönnek és *keresztény tanuiktól kell megkérdezniök, hogy tulajdonképpen milyen vallás is az, amelynek kebelébe jutnak.* Van rá eset, hogy a legszentebb ünnepi időkben zörgetnek be kiméletlenül a rabbi hivatal ajtaján. Sőt volt már olyan eset is, hogy a kitérők *Jom-Kippurkor* állítottak be és méltatlankodva vették tudomásul, hogy a rabbi nem áll rendelkezésre és zugolódva követelték, hogy ezen a napon is legyen helyettes, aki „sürgős” kilépési szándékukat tudomásul vegye!

Van rá eset, hogy a rabbi halálos ellenségévé vált valaki, kitért zsidó, zsidónak maradt többi családtagjaival meg rokonságaival együtt csak azért, mert a rabbi nem akart hozzájárulni ahhoz, hogy zsidó anyjukat más vallású temetőbe temessék, holott ők úgy szerették volna, hogy zsidó származásuk ez alkalommal se derüljön ki.

És amilyen cinizmussal viseltetnek a zsidó pap előtt, épp olyan cinizmust tanúsítanak a keresztelő pap előtt is. Úgy, hogy volt már rá eset, amikor a keresztelés aktusánál zsidó ifjak elfojtott röhejjel fogadták a keresztelő pap dogmatikus kérdéseit úgy, hogy a pap haragosan ledobta köpenyét és kiutasította a sekrestyéből a megkeresztelésre illetékmódon várakozó ifjakat. Ezt maga az illető pap mondta el.

Ide vezettek „a viszonyok és körülmények”, az ideáloktól megfosztott életfelfogás, amely anyagi előnyökben látja az „egész embert”.

Van-e gyógyír Gileádban ezekre a sebekre?

Nem, nem „mélyíteni”, üres szavakkal, „mélyíteni” kell a zsidóságot, nem fényes szin-padi istentiszteletekkel kell becsődíteni a templomokba a zsidóságot, nem jelszavakat dobni a közvéleménybe, hanem a nagyoknak, a vezetőknek példaadó zsidó életével kell hatni a tömegekre. A zsidó kulturát lélekkel telítetten kell bevinni az ifjúság szívébe. Nemes zsidó törekvéseket nem szabadna hangzatos szövegekkel diszkreditálni akarni. Nem szabadna elkülönödni az összzsidóság nagy és lélekemelő céljaitól. Örömmel kellene üdvözölni az apák nyelvének föltámadását, a Szentföld ujjászületését és mindazt, ami önérzetes és büszkeséget olthat az ifjúság szívébe. A zsidó családi élet szépségeit, a zsidó ünnepek poézisét pedig nemcsak hangoztatni, hanem átélni és átélelni kellene.

Van egy legenda, mely szerint a „Kol nidré” dallamait állítólag spanyol zeneszerző szedte hangjegyekbe azokból a jajokból és könnyekből, miket zsidó anyák sírtak el akkor, amikor gyermekeik a spanyol inkvizíció idején hithűségük miatt máglyahalált haltak. Zsidó

szülőknek gyermekeikért hulló könnye, virrasztó hűsége óh bár állana vértés védelmet a jövő nemzedék jellemzilárdsága, Izraelhez való hűsége mellett, hogy régi zsidó melódiák bölcsődallamával ringassák belé gyermekeik szívébe az apák meggyőződésének szent szerelmét, hogy a jellemnek hűségében, változatlanságában lássa a fejlődő ifjúság az emberi élet igazi ideálját. „Mert ez az egész ember”.

Sebesi Ernő :

*Élégia apám szeméről**

*Nincs perc, hogy ne meredne rám szeme, bár vak és tompa,
De élesebben, mint a tőr, úgy szür mély bánatomba.
Én Istennel nem pörölök, semmi kedvem a vádhoz,
Ő tudja: kinek jár a Fény, mely áld és néha átkoz.*

*Tán ördög volt, mint rossz cseléd, ki lámpását eltörte
S titok Néki az égi Hold s a földi villanykörte,
Két szemehéjja tört cserép, hol fényvirág se hajthat,
Mégis, mint Napon vézna mécs, úgy álmétkodom Rajtad.*

*Ha csillag integetne rá, az rossz csillagja volna,
Mert nincsen az a fény, ami szeméből ki nem folya.
A sorsra mégse lázadoz s közönybe akkor dermed,
Ha rázuhan az éccaka. Ilyenkor vén, rossz gyermek.*

*Ilyenkor szörnyű árnyakat sejt kilépni a porbul
És álmodni se mer nagyon, hogy meg ne lepjék orvul.
Most mérég minden muzsika rossz, lankadt idegére
De régen — mondják — szívesen járt nótákra a vére.*

*Már pusztla sóhajomról is megösmér engem tüstént
S e sóhaj sosem illan el rongy, lengén foszló füstként.
Elborulása harmatát: a sírást, hogyha rebben
Még ezt se láthatja, szegény, csak kihült könnyecseppekben.*

*A derű szelid madara nagynéha rászáll mégis
Ilyenkor arcán mosolya, hol alszik is, hol ég is,
A lépte, persze, télova, de hű botja, ha koppan
Kitér Néki a gonosz is nagy, néma pardonokban.*

*S ha néha testét megüti, hát felsír rá a pözna,
Sokszor bizony a pözna is tán védőn rányújtózna.
Csak egyellenegy útja van s nincs mód, hogy eltévessze:
Ha Istenének ima kell, bár az az Isten messze.*

*Te messzi Isten, aki vagy az örök felhővégen,
Lesz gondod rá, hogy holt szeme szűz égi fényben égjen,
És nem bánom, ha büntetést fogsz ezért nékem adni,
Csak tudjon Ő: a zárt szemű, nyílt szemmel feltámadni!*

* A költőnek most megjelent új verseskötetéből.

ARNO NADEL JUBILEUMA

Tüneményes karrier, kiváló tehetség, aki sokoldalú művészetével világhírré tett szert, mint *költő*, mint *festő* és mint *zeneművész*. Minden irányban új utakon jár, művészete sajátosan egyéni, amelyet a művészeti irányok egyikébe sem lehet besorozni.

Műveinek alaptónusa a meghódolás az istenség hatalma és a teremtés ereje előtt, amely a körülöttünk élő világ minden jelenségében megnyilatkozik. A végtelenség és örökkévalóság természetfölötti eszménye, melyet a költő csapongó képzelőtehetsége elénk tár, szívéket és elménket meggyőző erővel hatja át és lelkünket önkéntelenül magával ragadja azokba a beláthatatlan magasságokba, melyekbe a költő fantáziája felemelkedik. A vallás az az erkölcsi kötelék (religio), mely a költő lelkét a teremtés nagy művével összekapcsolja s amely kötelék a jelenkor művészeinél teljesen meglazult.

Arno Nadel 1878 október 3-án született Wilnában. 12 éves korában Königsbergbe került, ahol megtanult németül. Tanári pályára készült, de már ifjúkorában kiváló zenei talentumnak bizonyult. Zongorakompozíciókat és egy vonós-

Arno Nadel: Önarckép

Selbstbildnis

Arno Nadel: Leo Menter (Pastell)

Mit Erlaubnis von Felix Stössinger, Verlag und Antiquariat, Berlin W 9.

kvartettet komponált. Bölcséleti és vallásos érzéseiből fakadt első költői műve egy aforizmagyűjtemény: „Aus vorletzten und letzten Gründen“ és főműve: „Der Ton“, az Istenről és Életről szóló tanítása és egy terjedelmes költői műve: „Der weissagende Dionysos“. További költői művei: „Um dies alles“, „Das Jahr des Juden“, „Rot und glühend ist das Auge des Juden“, „Tänze und Beschwörungen des weissagenden Dionysos“, „Heiliges Proletariat“ és „Die Freiheit und die Liebe“ 5 kötetben. Első drámája: „Cagliostro und die Halsbandgeschichte“, melyet „Der Sündenfall“ 7 bibliai jelenete, „Siegfried und Brunhilde“ és az „Orpheus“ című misztérium követett. Ezenkívül még számos költői művet írt és a zsidóságnak kiváló szolgálatot tett azzal, hogy többszáz zsidó népdalt alkotott és pedig részben azokból, melyek szájhagyomány útján maradtak fenn. A berlini zsidó hitközség részére a zsidó istentiszteletnek új liturgiáját vette munkába. Az első két kötete: *Péntek este* és *Szombat* már elkészült. 30 év óta Berlinben él és ötven éves koradacára a legmozgalmasabb tevékenységet fejti ki a művészet legkülönbözőbb területein. Mintegy 7 év óta festéssel is foglalkozik és e téren is eredeti és zseniális alkotónak bizonyult.

Műveiből bemutatunk néhány szemelvényt, melyeket a költő kiadója: Felix Stössinger, a kiváló művészeti érzékéről és áldozatkészségéről ismert berlini kiadó bocsátott a *Múlt és Jövő* rendelkezésére.

Arabok látogatása az akkoviölgyi-uj kolónián

Neue Kolonie im Akkothale. Araber-Besuch

ARNO NADEL: RACHEL HALÁLA — „Der Sündenfall“ című művéből. —

(Szabad táj Bét-Él és Efrát között.)

JÁKÓB: No gyorsan, Bilha, készülj útra fel,
Nyargalj Bét-Élbe szaporán, majd Ruben
El fog kísélni.

(Rubenhez): Te meg nyergelj gyorsan,
Egy szamarat a szülésznőnek is,
Hogy el ne késsen. — Párnát, szőnyeget
Ide! Jer, Ráchel, — lassan, lábacskaid
Ne mozgasd! Ám neved ki, édes. Látod,
Erős vagyok! Felsőleges termeted
Pihenjen lágy ölemben, mint egy ágyon.
Nyujtózz ki és öleld körül nyakam,
Piciny karoddal. Ó mi bágyadt vagy! —
Csak támaszkodjál rám.

RACHEL (Jákóbra felnézve): Oh ne szoríts!

JÁKÓB: Szorítlak, kis báránycám?
Ugy foglak, mint egy pelyhet. Jól fekszel?

RACHEL: Oly biztos, mint Istennél.

JÁKÓB: Ne beszélj.

S ha kell, kiálts. Ne szégyeld, édesem.
Van diszes sátrad és Migdal-Edernél
Időzünk addig, míg csak kedved tartja.
S legyen meg mindened, mit megkívánsz.
Félváros drága kincsét megveszem,
Ékszert, finom kendőket, ingeket...
Nevet az édes gyermek!...

(Fiaihoz, kik a közelben vannak): El fiuk!

A domb mögött találkozunk. Te Juda,
Ügyelj, hogy csend legyen. Rövidesen
Megérkezünk kicsiny új fivéréddel,
S lesz áldomás és vidám pihenő.

RACHEL: Még egy fiú! Oh mennyire kívánom
Mindkettőnknek. Bár csupa férfi volna
a földön, mert hiszen mi nők csak bajra
Vagyunk itt, hogy szenvedjünk mindörökké.
Jákób, uram, fohászokj kérlek értem.

(Egész halkán): A te Uristenedhez.

JÁKÓB: Ne mondd így:

A „te“ Uristenedhez.

RACHEL: Rám haragszik!

JÁKÓB: Reád, te égi lény, nem haragudhat

A menny Ura, ki bölcs és igazságos,
Ő sohasem volt hozzád haragos.

RACHEL: Még akkor sem? Tudod, mit gondo-
JÁKÓB (vonakodva): Akkor se. [lok?

RACHEL: Nem tudod, mit gondolok,
Kiolvasom butácska két szemedből.

JÁKÓB: Kis Ráchelem, csak nyugalomra
[gondolj.

RACHEL: Nem, nem tudom titkolni már tovább.

JÁKÓB: Ugy mondd el, csak ne izgasd fel
[magad.

RACHEL: Haragszik Isten rám, mert elraboltam
A lábán isteneit és csselfogással
Akartalak megnyerni.

JÁKÓB: Hát ki mondja,
Hogy gonoszak volnának tetteid,
Hisz te oly kedves vagy s tökéletes!
Halld, Isten úgy szeret, mint gyermekét,
Kit legszebb szemsugárral álda meg
S legtisztább szívvel — drágám, vétkezem,
Ha halk gyöngédségeddel csábítasz,
Ne mosolyogj oly csábítón reám!

RACHEL: Csókold meg számat, kedves
[Jákódom.

(Jákób gyöngéden megcsókolja.) Ugy fáj
[nekem!! —

JÁKÓB: Ne szólj már édesem,
Ne nyisd ki ajkad és még rám se nézz,
Gondolj csak nyugalommal a bajodra,
Ez édes bajra s meg fogsz könnyebbülni.

RACHEL: Szavad megfogadom, csak egyet
[kérdék:

Mondd csak, szeretni fogsz-e akkor is,
Ha gyermekem holtan születne? Félek,
Ez egyszer így lesz. Lea irigy szemmel
És halkán átkozódva nézett rám, míg
Cselédje Zilpa kavicsot dobott rám,
Egy feketét, látszólag csak tréfából,
De én átláttam rögtön a szitán
És imádkoztam Istenünkhöz, kérve,

Órizzen meg. Most látom csak először,
Hogy régi istenimtől elszakadtam.
Ha bátorságom elhagy, mind erősebb
Lesz vonzódásom Istenünk nevéhez. —
JÁKÓB: Oly tiszta, jámbor vagy te, hogy előtted
Szégyenkezem.

RÁCHEL: Beszélj elmúlt időkről,
Hogy elfelejtsem fájdalmam.

JÁKÓB: Anyácskám,
Tudod, hogy az utolsó három évben,
Mikor az agyafurt Lábánt szolgáltam,
Jelt vágtam a közeli fatörzsekbe
S ezernyi jelt számláltunk meg mi ketten.

RÁCHEL: S emlékszel-e, hogy sokszor nagy
[titokban

Hozzád a rétre kiosontam? Egyszer
Te elvezettél zöld mezőkön át,
Eső után volt éppen és a földből
Férgescskék bujtak ki és sütkéreztek
A nedves fűvön csillogó napfényben.
Azt mondtad akkor, hogy vigyázva lépjek
És rá ne lépjek egyre sem, de engem
Jól megkinoztál, kis haszontalan.

JÁKÓB: Mi drága, édes kinok voltak ám!
Mint nyíló rózsabimbó illatozva
Te napról-napra szebb és szüzibb lettél.
S mikor végére ért robotolásom,
Atyád ruháidat Leára adta. —

RÁCHEL: S tanuk előtt eljegyzé őt veled.
Mit szenvedék azon a rémes éjen,
Mikor atyám bezárt a csürbe engem
És oda finom ételeket küldött.
Nem ettem, csak jajgattam, tudva jól,
Hogy mit tervel Lábán ravasz lelkében
S hogy terve sikerül — s kinom dacára
Kacágnom kellett butaságodon!

Jer, csókolj meg még egyszer, még ezerszer —

JÁKÓB: A régi szeleburdi vagy. S mi történt?
Enyém lettél te is és Lea is.

RÁCHEL: Szégyeld magad.

JÁKÓB: Azért, mert kinevettél.

RÁCHEL: No persze!

JÁKÓB: S aztán egy holdfényes
[éjjel,

Emlékszel-e, hogy megszőktettelek?
Gonosz hajléktok táját meggyűlöltem,
Mely csak kihasználta, soha el nem ismert.
Kéklő hidegben vittelek karomban,
Egy más mezőre. Ott egy fa tövében,
Mely mint egy szentély ránk borította lombját,
Vettem ágyat s ott lettél enyém!
Enyém, — oh, mily hatalmas szerelem volt,
Mit akkor —

RÁCHEL: Akkor?

JÁKÓB: — Teirántad érzék!

Ugy akkor s aztán mindig jobban-jobban,
Szerettelek és most is egyre jobban.

RÁCHEL: S megérdemeltem?

JÁKÓB: Minden szívverésem,
Mert nem csalódtam benned.

RÁCHEL: Oh mi szép,
Mit mondasz, ámbár meg nem értelek.

JÁKÓB: Soha! Mikor bensőmben tépelődtem,
Mikor eszméletünk legfőbb titkának
Ábrándjavesztett létem átengedtem,
Sátorban s ég alatt az Isten lelkét
Keresve és kutatva, hirtelen
Arcodra néztem s úgy látszott előttem
Az Ur kegye belőled inkább árad,
Mint bármiből, életből vagy halálból.
Szeretni — nemcsak úgy miként az állat,
Hanem anyásan, bölcs, aggódo gonddal,
Mely csak a férj és fiú lelkét látja
S az Isten büszke tetterős képmását
Álomban s ébren óvja gondosan!
Oh Ráchel, halld a kinok órájában:
Te vagy egyetlen Isten teremtése,
Kit alaposan ismerek.

RÁCHEL: Te kedves,
Gyakran kérdezgetém: mi az, mi őt
Ki angyalokkal is barátkozik
Hozzám láncolja? S nem tudok rá választ.

JÁKÓB: Hogy nem tudod — ez az

RÁCHEL: A szép napok.
Miket mint szép díjért értem szolgáltál
Elfojtva, csöndben, szemtől-szembe nézve —
E gyermekes kérdést bocsásd meg, vajjon
Még visszatérnek?

JÁKÓB: Soha ez életben.
Talán egy másikban.

RÁCHEL: Nos akkor mindjárt
E másik vidám életet kívánnám,
Mert kora ifjúságunk napjai
Legszebbek voltak mégis. Sokkal szebbek,
Mint minden más. Ne haragudjál kérlek.

JÁKÓB: Te örök lányka! — Mondd gondozlak-é
Eléggé?

RÁCHEL: Hogyne! Mégis szenvedek
Beszéded s hangod vidít fel csupán
S feledtet velem kint és bánatot.

JÁKÓB: Imádom, Ráchel, jámbor arcocskádat.

RÁCHEL: Nem érzem jól magam. Ha a szülésznő
Nem jön, majd Bilha fog segíteni nekem
Megszülni gyermekem. Hisz ő okos nő,
És mellettem vagy te is, kedvesem,
S ez megnyugtat.

JÁKÓB: Mindig veled vagyok,
S ha úgy miként a régi szent időkben
Szokták a nők, te is a térdeimen
Veted meg ágyad, sokkal gondosabban
Ápollak és gondozlak, mint a dajkád.

RÁCHEL: Azt nem. Megszólnak érte. Nézd csak
[Jákob,

Tudom jól, hogy te mindent jobban tudsz,
És bölcsőbb vagy, mint mind a férfiak,
De nem szeretném, hogy megszóljanak.
Nem érzem-e, hogy hol időzhetem,
Lehelleted áhítatában élek. Majd ha
Közelnék kinjaim, mi mást tudhatnék,
Mint azt, hogy te szeretsz!

JÁKÓB: Aggódó szívem mélyéből kérlek,
Nyugodj meg, míg nehéz óráid jönnek.

RÁCHEL: Ah, oly zavart fejem. Emlékszel-e
[még,

Hogy mily erővel gördítéd le akkor
A kút kövét? S hogy álltál ott előttem?
S én érzem, hogy te léssz az életem.

JÁKÓB: Üvöltenék könnyelműségedért,
Ne izgasd fel magad!

RÁCHEL: Könnyelműségem, —
Bűnhődöm érte. Nem könnyelműség ez!
Fiú fiúk után és mind virágzó,
Az atyjuk örömére! Ne csüggedjek
Hát el? De József! — Kérlek, nem lehetne-e
Egy pillanatra Józsefet lehozni
A táborunkba? Szemeit szeretném
Még egyszer látni. Nem, nem szólok már.
(Halkan): Ah mennyit küzdtem. Vajjon nem-e
[kancsal?

JÁKÓB: Mit mondasz?

RÁCHEL: Ruben, nem-e kancsalit?
Épp úgy mint anyja?

JÁKÓB: Isten, Istenem!

RÁCHEL: Csak nézd meg jól, — a bal szemére
[bizton, —

De József, az helyes gyerek!

JÁKÓB: De Ráchel!

RÁCHEL: Csak hagyj, megint leszidtál!

JÁKÓB: Angyalom,

Én... téged? Mit beszélsz!

RÁCHEL: Te mondtad most,

Már nem tudod? „Isten vagyok-e tán,
Hogy méhedet megnyissam?” Igen, te!

JÁKÓB: Csak jönne már a lány!

RÁCHEL (zavartan mosolyogva): De sziveseb-
[ben —

Jöttél hozzám? Hogy szépítem magam
Mindig a kedvedért? Kimondtam, mért ne?

JÁKÓB: Semmitse használ, be kell fognom
[szádat.

RÁCHEL (nevet): Akkor megcsókollak, hogy
[engedd el, —

Jöjj most az egyszer, míg magunk vagyunk,
Mosolygj reám és arcomat csókold meg,
Háromszor mindkét orcám hosszasan,
Hálából én megcsókolom kezed. Hadd
Legyen kedvem szerint. Most hallgatok már.

(Szünet.)

JÁKÓB: Már jönnek.

RÁCHEL: Hála Isten, nem bírom már.

(Ruben, Bilha és a szülésznő sietve jönnek.)

SZÜLÉSZNŐ: Uram,

Fektesse nőjét térdeimre s menjen.
Csak bátran, frissen, ifjú gyermekem!
Ki hallott még ilyet, idő előtt
Önkivületbe esni! Te lány, hozz csak vizet!
S a kis táskából néhány gyógyfüvet,
Csak frissen, frissen. Kezd eszmélni már?
Nagyon megveregettem? Te jó Isten,
Micsoda szent szemek! Csak mosolyogjon,

Kiáltson vagy sikoltson, én majd tartom.
Királynőknél is voltam már szülésznő,
És férje itt közelbe van s ha majd
Jön a kis királyfi, úgy elsőnek
Ő fogja áldó kézzel fölemelni.

RÁCHEL: Hivjátok őt ide.

SZÜLÉSZNŐ: Még nem lehet.

RÁCHEL: De kérem, látja, szólni sem bírok már,
Még nyögni sem, hadd jöjjön!

(Lassan elalél. Bilha jön vízzel és a füvekkel.)

SZÜLÉSZNŐ: Homlokára

Egy kis vizet. A füvet is. No mindjárt
Feleszmél, sőt vidám lesz a menyecske.
Van só és pólya kéznél? Nosza, rajta,
Ne csüggedjünk. Elő a hangocskával,
Visitson csak!

(Csüggedve): Nem megy. Jöjjön uram,
És nézze meg csak esztelen kis nőjét.

(Jákob Ráchelhez lép.)

JÁKÓB: Báránkám, Ráchel, nézz reám!...

RÁCHEL (bágyadtan füléhez hajolva): Jákódom!

Itt hagylak, érzem és majd odafent
Várlak szerelmesen.

JÁKÓB: Jaj, hallgass már!

RÁCHEL: Az istenképek szekrényemben állnak,
Égesd el áldásmondással. Magam
nem voltam képes, tedd meg még ma éjjel,
Hogy idegen kezekbe ne kerüljenek.
A takarójukat Józsefnek add át.

(Felcsukló sirással): Oh Józsefem!

SZÜLÉSZNŐ: Na, itt van a kis kópé!

(Ráchel borzalmasan felsikolt, azután behunyja
szemét.)

RÁCHEL (lehelletszerűen): Fi—ú?

SZÜLÉSZNŐ: Mint egy kis isten.

RÁCHEL: Akkor

Ben-óninak nevezd őt, Jákódom.

JÁKÓB: Nem „nyomor fia”, igaz szerelemnek
Szülötte ő s így neve Benjamin lesz.

(Imádkozva földre borul.)

(Függöny.)

Németből ford.: Dr. Fuchs Jenő.

Doktor juris mint chaluc az akkoviölgyi honfoglalásnál

CSERMELY GYULA: A REJTÉLYES SZÁMOK

XVI. század második felében El-Dolid hispániai városban don Christoforo Calderara volt a vallástalanok s az eretnekek réme. Husz szimatoló emberrel is dolgozott s alig mult el hét, hogy szine elé nem idéztetett több

asszonyt és embert a városból. — Te már harmadik szent vasárnapja, hogy távol maradtál a templomtól, a misétől, holott itthon voltál s mi betegség sem gátolt. Csak mégegyszer hiányozz: félévre kolostorba záratlak! Vagy: feljelentés érkezett ellened, hogy már második hónapja nem gyóntál. Neked nem kell ez a szentség? Megjárod! Majd meggyóntatlak a kínpadon s akkor bevallod förtelmes büneidet!

Különösen a sok eretnekre vadászott. Kálvin új hite a félszigeten is elterjedt — veszélyben az igazi keresztény hit! — s ha a keze közé kapott embert, aki Kálvin új tanait követte, azzal hamarosan végeztetett is: máglya! Ki kell irtani a dudvát az Istenatyja szőlőjéből, kertjéből.

Egy nyári nap délután, Christoforo Calderara éppen sziesztáját élvezte egy nagylombú magnoliafa húsében, szimatoló segédeinek egyike különös jelentéssel állt elébe:

— Uram, — így kezdte az ember — ma délelőtt, hogy a piactéren szétnéztem és hallgatóztam, figyeltem, tiszteletben tartja-e a lakosság a káromkodás ellen való tilalmat, egy embert láttam a vásári tömegben, aki papirlapot tartott a kezében s a papirlapon ez a szám volt: 410.

— Jól láttad, négyszáztiz volt.

— Jól láttam, sőt kétszer is jól láttam. Mert csakhamar közeledett valaki, lopva cédulát mutatott az elsőnek s ezen is ugyanaz a szám volt: 410.

Christoforo Calderara karikára meresztette két szemét:

— Gyanus, — mondta — fölötte gyanus.

— Ugy van, ahogy kegyelmed véli. Mert a két ember megölelte egymást, azután karonfogva elvegyültek a tömegben.

— Titkos kálvinisták lehettek — sápadozott ökegyelme izgultan. — S az a szám valami ismertető jel lehet. Nem igyekeztél kikutatni, kik voltak?

— Igyekeztem, de oly gyorsan eltűntek, hogy sajnos, nem követhettem a nyomukat. Az ördög is segítségükre lehetett.

— Mi még le fogjuk győzni az ördögöt is. Ide figyelj, Sancho s aszerint cselekedj, ahogy parancsolom. Ezentul, ha olyan gyanus 410-et látsz, tudd meg, mi a neve s hol a lakása. De csöndben, hogy ne is sejtse. hogy gyanakszunk

rá. S mihelyt öt-hat ilyen 410-es a listádon van, terjeszd be nekem s én elfogatom mindnyáját.

Már egy hét mulva öt megbilincselte ember Christoforo Calderara széke előtt állt. S gondos vizsgálódás után azt találta, hogy mindegyiknek ruháján, alig észrevehető parányi jelekkel, a 410-es szám van kihímezve, selyemmel.

— Mit jelent ez a titokzatos 410-es szám? — kérdezte a hatalmas úr zordonan.

Az elfogottak összenéztek s haboztak. Hallgassanak-e vagy beszéljenek? A hallgatás: kínpadot jelent, minden beismerő szó pedig: halált. Az előbbit választották: hallgattak.

Christoforo Calderara erre megmotoztatta az elfogott öt embert, hátha talál náluk valamit, ami fonalat ad a nyomozás kezébe? De nem talát mást, csak mindegyiknél egy-egy szeletke pergáment és mindegyik csík pergámenen ugyancsak nagyon rejtélyes hat számot. Ezt a titokzatos hat számot találta:

13. 26. 102. 26. 541. 410.

— Tizenhárom! — mormolta a nagy úr. — Ez az istentagadás és az árulás száma! Judás volt a tizenharmadik az Ur mellett... Huszonhat: ez meg kétszer tizenhárom és kétszer fordul elő a számsorban. De mit jelent a többi? Százkettő, ötszáznegyvenegy, négyszáztiz?

Milliomosleány dolgozik mint chaluca az akkovölgyi honfoglalásnál

A sápadtarcú emberek hallgattak. Csak perc mulva mondta az egyik:

— Igaz, hogy tizenháromnak huszonhat a kétszerese... ez így van. De a tizenhárom nem istentagadást jelent, még kevésbé a kétszerese; árulást se.

— Akkor mit jelent ez a két szám, illetve mind a hat? Nemde nem Kálvinnak a tanait követitek, ti emberek?

— Egyáltalán nem, uram, elhiheted. Soha vasárnapon, ünnepnapon szent miséről, litániáról nem maradtunk el; minden héten ájtatosan meggyóntunk és hűségesen penitenciáztunk, ahogy ránk szabatott.

— Ez igaz — szólt közbe a plébános, aki hivatalból a kihallgatásnál jelen volt. Majd sutogva hozzátette:

— Még ne kinoztasd meg a vádlottakat, arra ráérsz. Egyelőre csak zárasd el őket, de bánj jól velük.

— Miért?

— Mert ezek itt csak öten vannak... hátha több is van? S hátha nem eretnekek ők, ahogy gyanítod, hanem összeesküdtek az állami rend ellen s négyszáztizen vannak, amennyit a számuk mond? Ezért, ahány embered van, mind mozgosítsd, hátha elfognak még sok ilyen négyszáztizeset!

Christoforo Calderara megfogadta a plébánosa tanácsát és szétküldte mind a husz emberét. Akik napokig nyomoztak is, de hiába. Vagy nem volt több négyszáztizes ennél az ötnél, vagy ha voltak, akkor szimatot kaphattak s mindent el-tüntettek, ami árulójuk lehetett. Elégethették a

Arno Nadel: Egy filozófus arcképe
Portrait des Philosophen Dr. S.

pergámen-csíkokat a hat számmal, kifejthették ruhájukból a kelmébe behímezett 410 számot.

Az öt ember meg csak nem akart vallani. Enyhébb kínzást is alkalmaztak ellenük, majd fokozatosan erősebbet, fájóbbat, de csak rejtélyesebbé bonyolult a rejtélyes ügy. Mert az egyik az öt közül — gyenge szervezetű, beteges ember volt — aki azt hitte, hogy még belehal a kínzásba, elsóhajtotta a titokzatos számokat, de — megdöbbenő — fordított sorrendben. Négyszáztiz, ötszáznegyvenegy, huszonhat, százkető, huszonhat, tizenhárom! S ez utolsó mintegy átszellemült és megdicsőült az arca.

Most már a plébánost is izgatta ez a különös ügy, de mert sehogy sem talált rá a nyitjára, azt mondta, hogy jelentést tesz az érseknek. A toledo-i érsek, Isten kegyelméből, majd megfejti a rejtélyt. Addig maradjanak csak őrizetben a foglyok.

A toledo-i érsek szentéletű ember is volt, nagy tudós is. De hiába kutatta napokig is, mit jelenthet a pergámen-csík hat száma: még az egyetlen 410-zel sem ment semmire. Próbálta betűkkel helyettesíteni a számokat, hátha kap valami érthető szöveget, de semmiféle kombináció nem adta meg a kulcsot a rejtélyhez, akár spanyol nyelvre kombinálta a betűket, akár latinra, arabusra, görögre.

Megadta magát a sorsának: nem sikerült. De csak neki nem sikerült, másnak talán inkább. De ki lehet az a másnak? Hirtelen egy név jutott eszébe. Monsignore Baldassare, aki kardinális Rómában és a Sant Anselmo székesegyház érseke. A legnagyobb tudósa a klérusnak, aki nemcsak hogy tizenkét nyelven ért, de a különböző titkos tudományokban is otthonos.

Hosszú levelet írt monsignore Baldassare-nak, részletesen minden legapróbb mozzanatot, mellékelte a levélhez a pergámen-csíkot a hat számmal és kérte monsignorét, hogy fejtse meg. S ha nem is mind a hat számot, akkor legalább a négyszáztizet, a főszámot. Amit a gyanúsított emberek még a ruhájuk kelméjébe is varrattak.

Monsignore megkapta a levelet s buzgón nekifeküdt a rejtélynek, de hiába. Ő sem ment semmire a rendszertelen és titokzatos számokkal. S hogy tudománya nem használt, felfoháskodott Istenhez s így könyörgött:

— Ha ártatlanok, ha bűnösök, akik sinylődnek: világosítsd meg elmémet, te Mindenható. Ha ártatlanok: hogy kinyithassam a börtönüket, ha bűnösök: hogy meglakoltathassam őket a vétükért... S ezzel megint csak nekiült a rejtélynek és száz variációt és kombinációt is próbált, hogy megfejtsen, mit jelenthet a 410.

Egész éjszaka megfeszülten dolgozott s még hajnalban sem tért pihenőre a bíboros úr. Palotája erkélyére ment ki, hogy a friss levegőn kissé pihentesse elméjét, azután megint csak nekiüljön a munkának és keresse kibogozását a rejtélynek.

A Trastevereben volt a főuri palota, amit lakott a biboros érsek úr s az erkélyről, amelyen hűsült, éppen a gettóba lehetett lelátni. S a gettó már ébren volt, jóllehet még messze volt a hajnal. A hold utolsó negyedének fényénél innen is jöttek emberek, onnan is s valamennyi egy alacsony, hosszú háznak a bejáratában tünt el.

A kardinális tudta, milyen épület az a gyéren kivilágított hosszú ház. — A zsidó templom, — mormolta s kissé megremegett.

Szeretett volna visszamenni íróasztala mellé a szobába, de csak fogva tartotta az erkély... ott maradt. Szemét még az a ház verte bilincsbe: — mi lesz ott, az éjszaka ez órájában?

Csend volt a gettóban, noha ébren volt a gettó és csend honolt ott szemben abban a házban is, holott sokan lehettek benne az emberek. Mit jelent az a kísérteties nagy csöndesség?

Egyszerre megtudta az érsek úr, hogy a bűnbánat magábatért csöndje az, amely megelőzi a lelkiismeret jajszavát. Mert még egy percnyi némaság és még egy és belévágott az éjszakába az önkínzó szó: löchá ádonáj hácdákáh vólánu bóseth hápánim... tiéd az igazság, te Isten, a miénk meg a mardosó büntudat.

Első szlichothra jött össze a templomban a római gettó zsidó népe.

A kardinális jól tudott héberül, már gyermek- és ifjúkorában nagyon jól tudott; megértette, hogy az a riasztó szó mit jelent. De miért, hogy úgy belémarkolt a lelkébe és miért, hogy szinte bekergette az erkélyről? Az a löchá ádonáj hácdákáh?! És miért, hogy bent a szobában csak leereszkedett karosszékebe az érsek s itt ismételten mormolta: vólánu bóseth hápánim, miénk a mardosó büntudat?!...

Elaludt-e, nem-e? Álmodt-e látott-e vagy látása volt? Három kerub jelent meg előtte, lángoló arcú, haragos szemű kerub, de nem kard volt a kezükben, hanem más valami. Az elsőben háromágú szigony:

— Ez mit juttat eszedbe? — kérdezte tőle zordonan a kerub. — Nemde nem a háromágú Sin-betüt? (𐤑).

A második kerub valami perselyfélét tartott a kezében. Olyanokhoz hasonlót, amiket temetésen zörgetnek meg a gyűjtők. S ez a kerub is kérdezte:

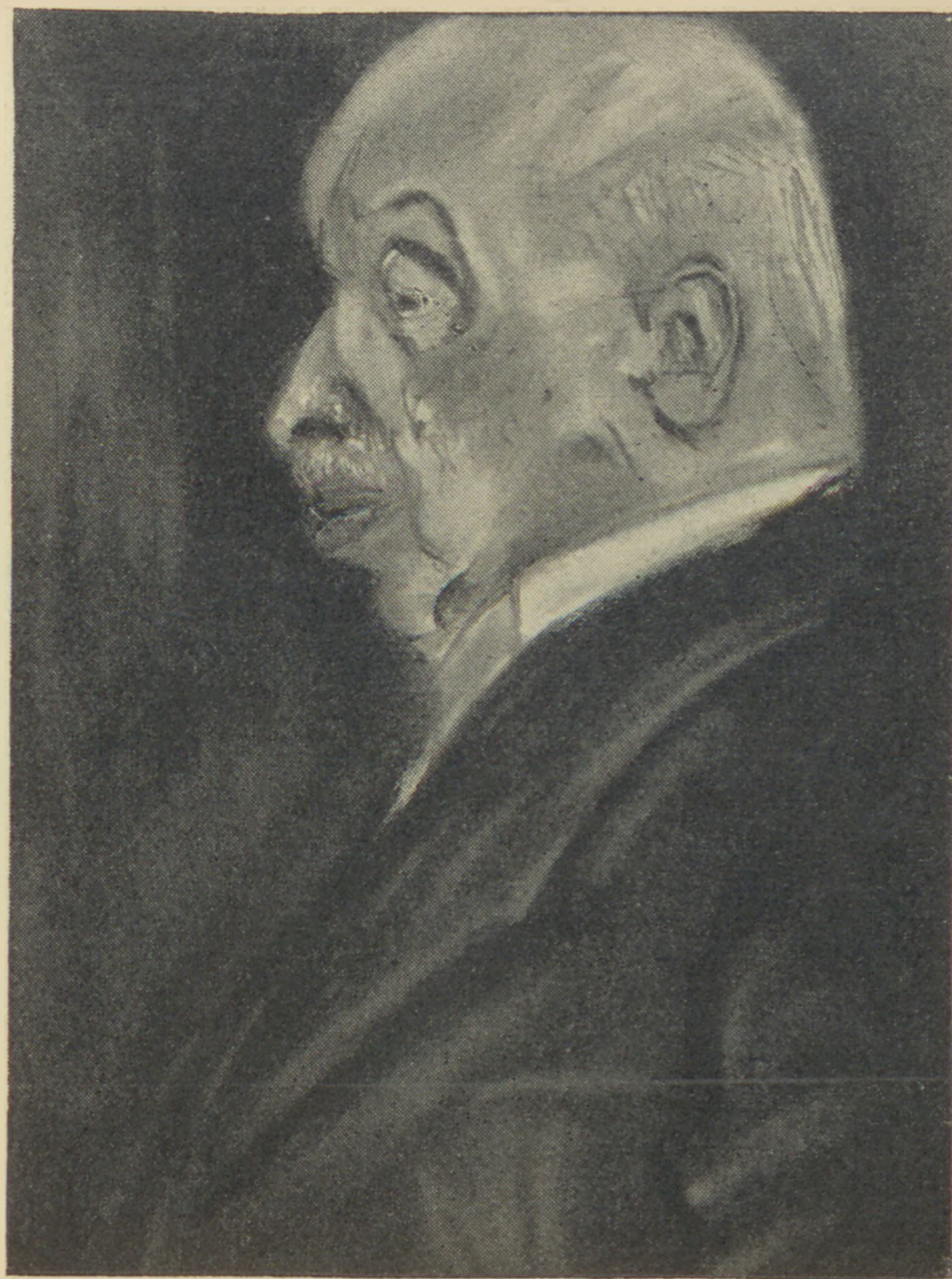
— És mit juttat eszedbe, ami a kezemben van? Nemde nem a betűsorban a Mem-betüt? (𐤌).

A harmadik kerubnak felfelé ivelt a jobbkarja és sófárral mutatott az ég felé:

— S én mit juttatok eszedbe? — kérdezte. — Nemde nem az Ajin betüt, te ember? (𐤀).

A látomás eltűnt, a kardinális felriadt és szétnézett. Kereste a betűket s ahogy maga elé képzelte őket, egyiket a másik mellé. az örök lánggal égő szent betűket, eviszerre felhördült:

— Smá! Sin... Mem... Ajin: Smá!

Arno Nadel: Arckép

Mit Erlaubnis von Felix Stössinger, Verlag und Antiquariat, Berlin W 9.

Portrait

Egymás mellé téve: ezt a szót adták a kerubok betüi.

A kardinális nehezen lélegzett. Úgy érezte, fojtogatja valami. Tán az atyja keze vagy a két bátyjáé. És úgy érezte, könny hull a fejére... tán az anyjáé vagy a nénjeé, hugáé.

Hogy kiragadja magát a most tovaröppent perceknek és saját multja emlékeinek kínjából, megint leült, hogy folytassa munkáját. Új kombinációt, új csoportosítást próbált, de ahogy kezébe vette a ludtollat, hogy számokat írjon a papírra és a számoknak megfelelő betűket — maga sem tudta, hogy jött — zsidó betűkkel írta le a Smá szót.

S ahogy megdöbbenéssel szemlélte a betűket, mintegy villámcsapásra megtalálta a rejtélyt. Háromszázat jelent a Sin-betű (mert a héberben minden betűnek számértéke is van), negyvenet a középső Mem és hetvenet az utolsó Ajin, ami összesen négyszázat és tizet tesz.

— 410! — kiáltott fel megindultan az érsek. — Azok ott Hispániában marannosok! A „Smá” az ő jelszavuk s mert így nem merték a ruhájukra varratni, a számértékét tették a helyébe.

S ezzel megtalálta a hat számnak a rejtélyét is. 13. 26. 102. 26. 541. 410. Nem balról jobbfelé, hanem jobbról balfelé kell haladni. Négyszáztiz: ez a számértéke a Smá szónak; ötszáznegyvenegy: a számértéke Jiszraélnek; hu-

szonhat: adonájnak; százkettő: elohénunak; huszonhat; megint adonájnak és végül tizenhárom: az echodnak.

— Smá Jiszroél, adonáj elohénu adonáj echod! — sóhajtotta bele az érsek dolgozószobája nyomasztó, egyuttal vádoló csöndjébe s megint érezte azt az apai fojtogatást és égetését az anyai könnycseppnek.

Rámeredt a számokra s a betűkre, amiket helyettesítettek a számok... messze Hispániában hány ember van, akinek jóllehet titkos életet, mégis: *életet* jelentenek e számok!

— Marannosok, — mormolta és eszébe jutott a fohász, amit elrebegett, mikor hozzákészült a munkához. Világosítsd meg elmémet, te Mindenható. Ha ártatlanok: hogy kinyithassam a börtönüket...

Volt folytatása is ennek a fohásznak: ha bűnösök, hogy meglakoltassam őket a vétükért... ezt már elnyomta magában az érsek. — Ártatlanok! — kiáltott fel s a könnye folyt... ártatlanok s én kinyitom a börtönüket.

Nyomban levelet írt a toledo-i érseknek:

— Tiszteletreméltó testvérem — így kezdte — nyomban szabadon bocsáttasd azt az öt embert s ha többen lettek azóta, akkor mindnyáját. *Isten legszentebb számai azok a számok!* Titkos tudományommal, melynek forrását nem árulha-

tom el se neked, se másoknak: titkos tudományommal megállapítottam kétségtelenül, hogy Isten legszentebb számai azok a számok s a szavak, amiket jelentenek, *magának az Egyistennek a szavai*. Ezeken épült a világ, ezek: az Ut, az Igazság és az Élet!

Befejezván és megcímezvén a levelet, megint kilépett az erkélyre s le nem vette szemét arról az egy házról. S mikor kijöttek a templomból, felhivatott magához egy embert:

— Mikor lesz az ünnepek? — kérdezte. — Ha nem tévedek, Ujévre készültök.

— Igenis, Ujévre, az Itélet napjára, — volt a válasz. — Jövő hét keddjén és szerdáján lesz.

A kardinális megköszönte a felvilágosítást s nyomban befogatott s a kikötőbe hajtatott. Kibérelt egy gyorsvitorlást s a kapitánynak átadva a levelet, azonnal való indulást parancsolt.

— Igyekezz — mondta neki lázasan — külön is százötven aranyat kapsz, ha legkésőbb holnaphoz egy hétre, jövő hétfőn, ez a levél a toledo-i érseknek a kezében lesz.

A kapitány nem tudta, csak ő tudta, a biboros érsek, milyen nap lesz a jövő hét hétfőjén s miért oly égetően sürgős, hogy legkésőbb addig a napig szabaduljon ki az az elfogott öt ember, aki a 410-zel ébred és tér aludni.

Mikor palotájába hazatért és megviselten, fáradtan, de lélekre kissé megenyhülten pihenni ment, úgy vélte, hogy már engedett az a fojtogatás, azt a könnycseppet meg halk zokogás kíséri...

Somlyó Zoltán:

TAVASZTÓL TÉLIG... TÉLTŐL TAVASZIG...

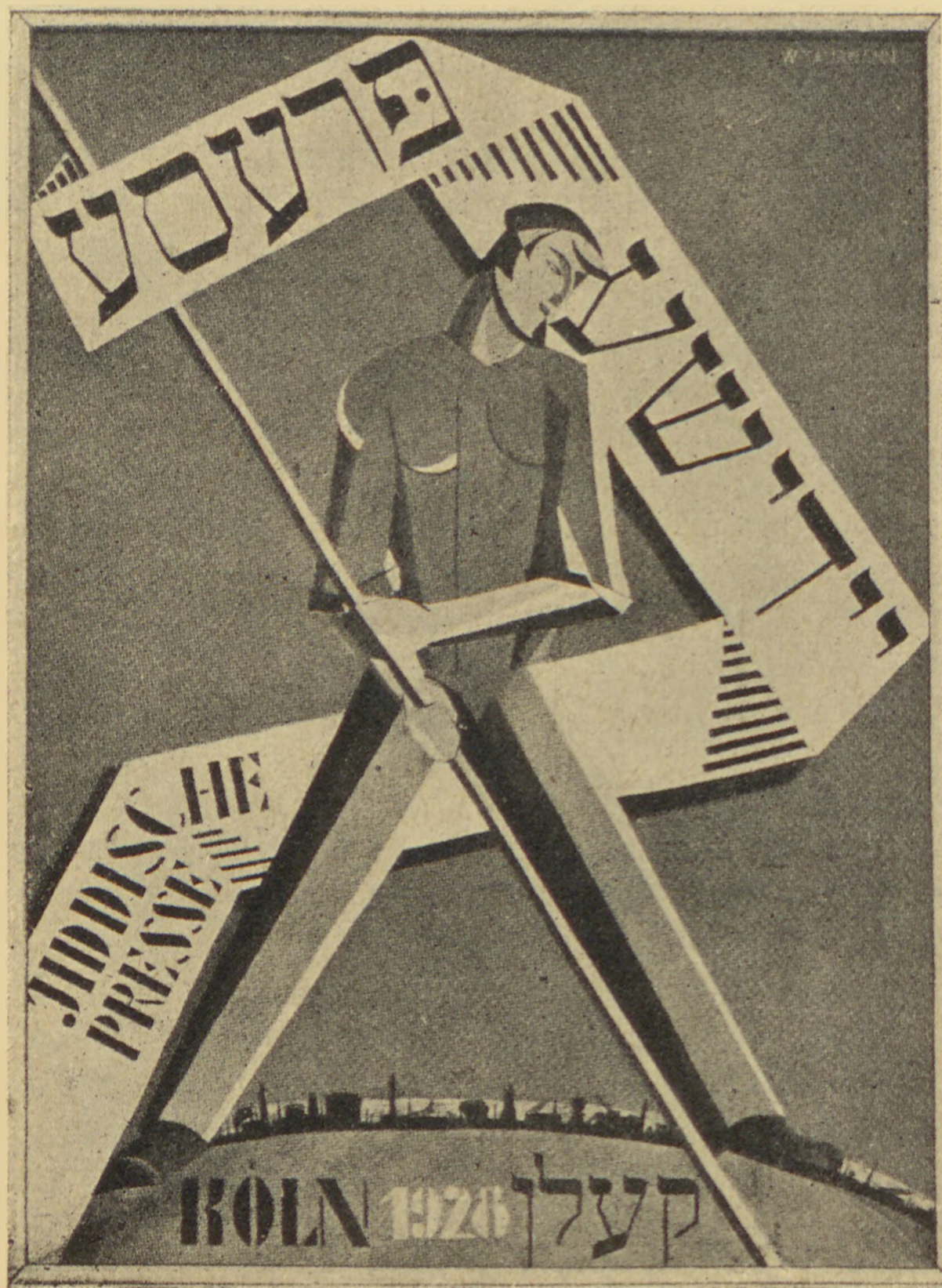
*Sokat lát, aki negyven évet élt,
Most már feladhatok minden reményt.
Halálos baj már ez a régi lob...
Ha eddig így volt, nem lesz sose jobb.*

*A rosszra most már berendezkedtem.
A megszokott régi rend ez nekem.
Az élő rossz, mely esik s havazik
tavasztól télig... téltől tavaszig...*

*Esőköpeny-é, vagy télikabát...
Az ember összehúzza jól magát.
Hogy minél kisebb és szürkébb legyen,
mikor e földnek utjain megyen.*

*A bánatnak, mely mindég célt kutat,
így legalább csak kicsiny célt mutat.
S az éjben, amely végleg ráborult,
vér nélkül ússza meg a háborut...*

*Mert ő már se nem úr, se szolga itt.
Csak önmagának teszi dolgait.
S ha egy nap megbicsakolja magát:
egyetlen szót se szól száz éven át...*

A kölni Pressa-kiállítás jiddis osztiának plakátja

Nordau mint katonaorvos
Nordau als 25jähriger Militärarzt

Nordau 20 éves korában barátjával
Der junge Nordau und sein Freund

Nordau és felesége
Max Nordau und Frau Nordau

MAX NORDAU: ERINNERUNGEN*

z utolsó évek memoir-irodalmának ezt a legérdekesebb könyvét tulajdonképpen a nagy író özvegye, Nordau Anna asszony írta, de a mű annyira telítve van Nordau leveleivel, feljegyzéseivel és annyira visszatükrözi

Nordau nagy szellemét, hogy társszerzők még alig alkottak ilyen teljes lelki közösségben.

A könyv végigvezet Nordau egész életén, külső életútján és belső fejlődésének hatalmas állomásain. A külső út a pesti „drei Trommelgasse” szegényes szobájából a siker és a világhír csúcsaira vezet, hogy a világháború kitörése után megpróbáltatásokon, száműzetésen, csalódások mélységén át ismét felemelkedjen az utolsó, a legnagyobb diadalutig, mikor ezer és ezer zsidó szív hálás, könnyes hódolata közepette vitték a halott vezért vágyainak földjére az új Palesztinába örök pihenésre.

Alig van a közelmúlt zsidó művészei, gondolkodói között, aki ha átvitt értelemben is, meg nem járta volna ezt az utat. „Ki a gettóból!” — az ifjúság lázas, törtető idején és „Vissza a zsidósághoz!” a meglett férfikor számotvető napjaiban.

Nordau szabad szellem, akiben a gyermekkor hitét már korán megdönti a reális gondolkodás. Mégis az ifjúkori zsidó miliő örökre belé égeti pecsétjét. Milyen messzire kerül a „drei Trommel”-utcából, a mai Dob-utcából... És mégis — talán éppen Párizsban fényesen terített asztalok mellett, vagy Szentpétervárott

a kongresszuson, ahol mint előkelő ujságírónak a cári asztal közelében jut helye, fogja el régi emlékek varázsa. Sokszor emlékezik édesanyjának egyszerűségben is csillogó ünnepi asztalára és bármerre jár, ez a családi, intim hangulat szolgál neki a szépség mértékegységéül. „*Otthon anyánknál mégis szebb volt...*” mondja. A zsidó formákat nem tiszteli, mert minden formának ellensége, de a zsidóság lényege, ez a vérség, ez a megtépettségében, megalázottságában is ősi nemesség bele van égetve a lelkébe kitörülhetetlenül.

Mikor felesége, a protestáns dán nő át akar térni kedvéért a zsidó hitre, Nordau azt mondja: „Méltó volnál rá, hogy zsidó asszony légy, de áttérni, minek? Zsidó ősokeket úgy sem szerezhetsz ezzel.” Leányát, Maxát, imádja a zsidó apa minden gyöngédségével, a nagy ember minden jövőbe néző, a halálon túl is kiható gondoskodásával. Mikor mostohalánya, Matilde, Pierre Paraf francia zsidó író menyasszonya lesz, azt írja feleségének: „Miután zsidó emberről van szó, nyugodtak lehetünk Matilde sorsát illetőleg, a zsidó férfinél a nő szent...”

Lehetetlen meghatottság nélkül olvasni a könyv intim részleteit, Nordau hétköznapijainak képét. A legtárgyilagosabb elmék egyike milyen melegséggel hajlik azok felé, akiket szeret! S életének minden utjain emberek gyűlnek köréje, mert a zseni egyik legnagyobb adománya, hogy embereket, igaz embereket vonz maga köré. Herzlhez mélységes, zavartalan barátság fűzte, kiegészítette egymást a nagy álmodó Herzl és a nagy reálfilozófus Nordau. Nordau cionizmusa más gyökerekből táplálkozik mint Herzl, nem annyira intiutív, nem a hirtelen megszállottságban fellángoló tűz, hanem hamu alá rejtett, de

* Renaissance-Verlag Wien—Leipzig.

örökké parázsló szikra, mely órájára vár. A zsidó problémával való foglalkozás inspirálja Nordaut legnagyobb szabású, az idők tanulságában klaszszikusá vált drámája, *Dr. Kohn* megírására. Ezt a művét lelke legmélyéig megrendülve írta és mikor első ízben olvasta fel családi körben a kéziratot, többször elfogta a zokogás... Érdekes, hogy Nordau saját élete mennyire ellentmond mindannak, amit a „Dr. Kohn”-ban kifejt. Soha lángolóbb, meggyőzőbb írást a végvesházasság ellen nem írtak és maga az író a legharmónikusabb és legteljesebb „lelki intimitás”-on alapuló házasságban él egy keresztény nővel. Ugy látszik a tiszta humanizmus magasságaiban megszűntek a vallási és faji ellentétek.

Igy látjuk Nordaut az emberi élet barátságos géniuszaival: tehetség, siker, barátság, szerelem közepette, látjuk mint orvost, mint író, mint filozófust, mint családapát, látjuk a cionista kongresszusok lázában, látjuk hogyan fonódik homloka köré a világhír glóriája... és napfényes magasságok után látjuk a csalódás és a rezignálás utjain. És itt, az élet völgyében mutatkozik Nordau emberi nagysága a legtisztábban. Mert akkor is a barátság és szeretet vezetik lelkét és a szépség iránti fogékonysága sok boldog órát szerez neki szomorú napok során.

Nordau ott ült II. Sándor cár asztalánál, mikor Ferencz Józsefet fogadta, hallotta a cár felköszöntőjét, amelyben a tartós világbéke reményét fejezte ki, vajjon a világháború kitörésekor eszébe jutott-e ifjúságának ez az ideje, eszébe jutott-e a cári felköszöntő? Bizony a háború nem kímélte Nordaut. Franciaország, amelyen egész lelkével csüggött, megérezte

vele, hogy immár nem a kényeztetett szívesen látott vendég, hanem kellemetlen idegen. Vagyonát, sőt családjának vagyonát is elkobozták és napról-napra újabb kellemetlenségek érik, úgy hogy engedélyt kér, hogy Spanyolországba mehessen. Közben a kormány közhírré teszi, hogy akinek nincs halaszthatatlan dolga Párisban, az hagyja el a várost. Miután a spanyol utazási engedély még nem érkezett meg, Nordau családjával elhatározza, hogy vidékre mennek és ott várják meg a passzusokat. Bordeauxban Nordaunak igazolnia kell magát, mindenféle vexaturának van kitéve, bekisérik a rendőrségre, ott tartják éjszakára. Itt összetalálkozik Károlyi Mihállyal, aki mikor meghallja kivel áll szemközt, hangos szóval, izgatottan hívja társait: Zlinszky! Friedrich! Jöjjetek! Hihetetlen dolgok történnek! Max Nordau van itt! Mások is ráismernek. Lautier, a Temps munkatársa közbenjár úgy Károlyiék, mint Nordau érdekében. Valószínűleg ennek a közbenjárásnak köszönhető, hogy rövid idő múlva Nordau indulhat Spanyolország felé. Károlyiék szintén odatarának. Közvetlen a spanyol határ előtt Nordau ezeket írja a feleségének: Öt perc múlva Spanyolországban leszek, végre szabadon, de távol mindattól, ami egész életem volt!

Később családja is utána utazik, a spanyol nap jószágos melegébe burkolja a régi spanyol zsidók leszármazottját. A világhír ide is elkeríti, cikkeket mindenfelől kérik és jól fizetik — mégis száműzött, távol mindattól, ami számára az életet jelentette!

Élete utolsó éveiben Nordau 10 cikket írt a cionizmus fejlődéséről és a fejlődés fokainak

A fiatal Nordau édesanyjával és hugával.

Nordau, seine Mutter und seine Schwester Charlotte

(Az összes Nordau-képeket öccse, Südfeld Alfréd (Budapest) ajándékozta a Magyar Zsidó Múzeumnak.)

analíziséről a francia cionista orgánumban, a *Le peuple juif*-ben. Ez a 10 cikk a nagy író cionista végrendeletének tekinthető.

De még e 10 cikknél is hatásosabban példázza a cionizmus szellemi erejét és fejlődőképességét magának Nordaunak élete és működése. Ime az európeai mintaképe, aki a béke idején legalább négy világvárosban érezte magát otthon, aki imádta Párist és ismerte minden követ, lélekének legbensőbb melegségével fordul a cionista gondolat felé és csatlakozásával egy csapásra megsokszorozza az eszme táborát. Neve kitörülhetetlenül ragyog a Herzl mellett és emlékét szentnek tartják mindenütt, ahol a zsidó szívek megnyíltak a zsidó megújulás nagy gondolatának.

Patai Edith.

Arno Nadel aforizmáiból.

„Aus vorletzten und letzten Gründen“ c. művéből.

A SZERZŐK SZERÉNYSÉGE.

A szerzők álszegénysége seholsem nyilvánul meg olyan világosan, mint műveik előszavában.

POLEMIZÁLÁS.

Sok polemizálás mindig csekély alkotóképességet jelent.

AZ ALKOTÓK MINT KRITIKUSOK.

Az alkotók kétségkívül a legjobb kritikuskok. De nem szívesen gyakorolják a kritika művészetét és pedig több okból. Először, mert ők alkotók; másodsor mert túlfinom szerszámot szolgáltatnának saját szerzeményeikkel szemben más kritikuskoknak; harmadsor — kollegiálitásból.

HÁROMFÉLE KÖNYV.

Háromféle könyv létezik: olyan, amelyiknek olvasása közben más könyvekre gondolunk, olyan, amelyiknek olvasásánál a szerzőre gondolunk s végül olyan, melynek olvasása közben csak a könyv tartamára gondolunk.

FIATALOK ÉS ÖREGEK.

A fiatalok a kritikuskoknak írnak, az öregek az emberiségnek.

TANÁCS AZ ALKOTÓKNAK.

Az alkotó egy módon szeresheti meg az emberek tetszését: ha gyengeségeiket magáévá teszi.

MESE.

Egy művész a másikat el akarta tenni az utból, tehát azt tanácsolta neki, hogy csak a legjobb műveit hozza nyilvánosságra.

SOKAT IGÉR.

Némelyik szerző a legszebb művét elrontja azzal, hogy a címében vagy másutt túlsokat ígér.

Feleki Sándor: A nehéz lecke

Irénke jön az iskolából
És szöske feje szinte kábul.
S piciny homlok ráncba vont:
Ah mennyi lecke, mennyi gond!

Otthon kezdődik oszt' a munka,
Anélkül, hogy elébbre jutna.
A sok héber betű nevet:
Irénke, mondd meg nevemet!

S Irénke mondaná szívesen,
De nem jut az eszébe egy sem.
Egyik púpos mint a teve,
De jaj, ki tudja, mi neve!

A másik hosszú lábú gólya,
Ki fejét a magasba tolja.
A harmadik pohos, kövér,
A sorba alig hogy befér.

S mivel nem boldogul Irénke,
Atyjához fordul esdve, kérve,
Hogy kis fejét tanítsa ki,
A héber szóknak titka mi.

A betüket csak nézi atyja,
Üdvözli mind és hívogatja.
S így szólnak: Nem ismersz te meg,
Hogy a szived úgy megreteg?

Mind régi, régi jó barátok,
Kiket vagy húsz éve nem látott,
Mióta a szülői ház
Már lépteire nem vigyáz.

Minthogyha mind a betű élne
S az édes otthonról mesélne,
És szemrehányón szól nem egy:
Nem érdemeltük hogy feledj!

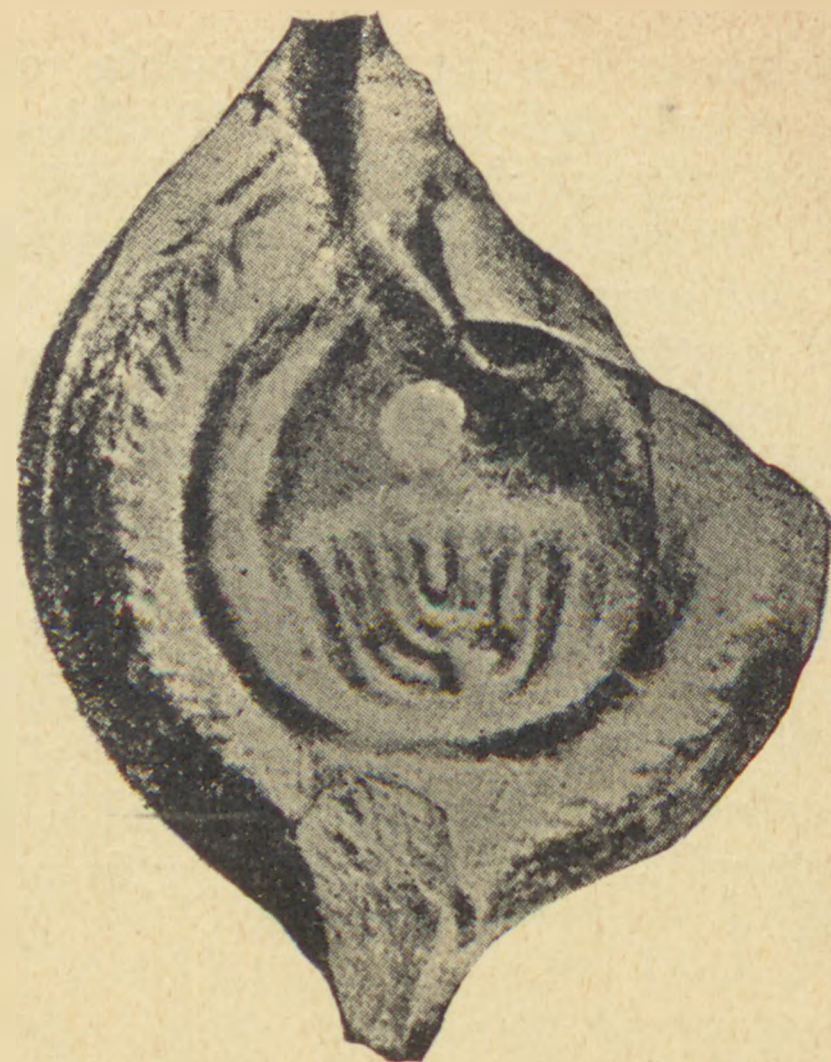
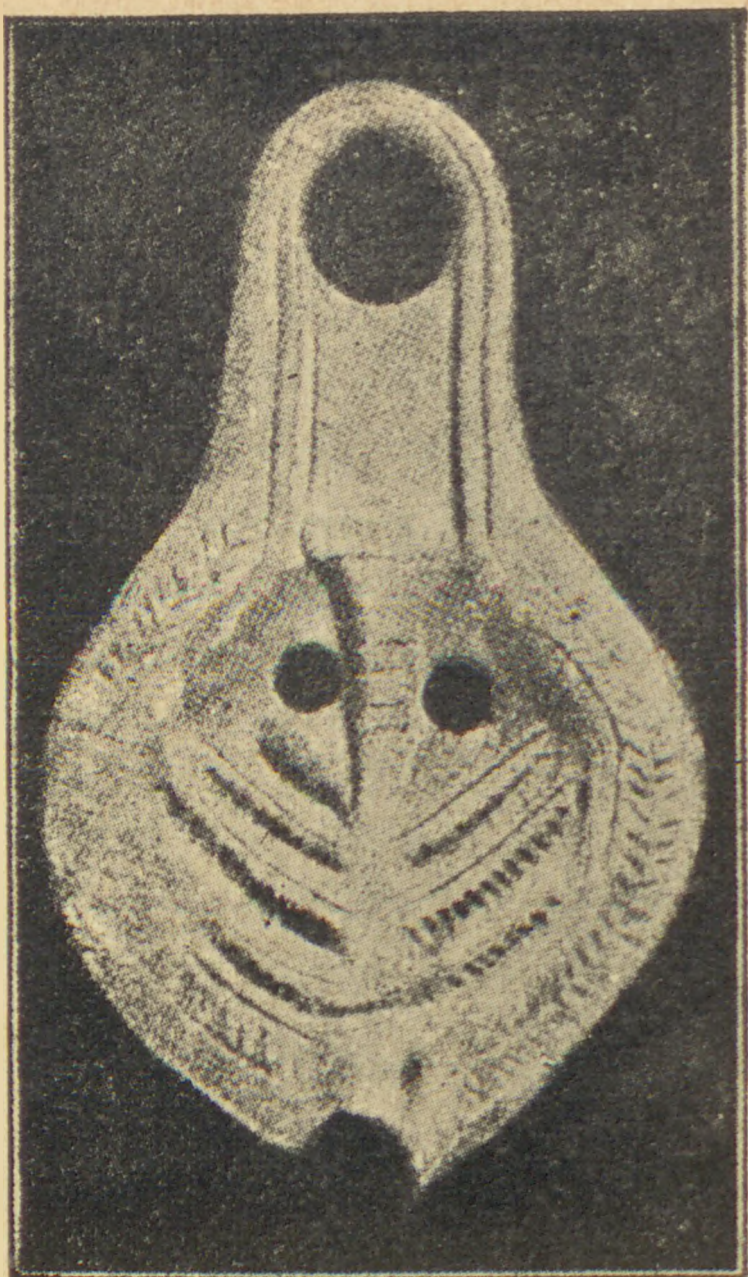
Csak nézi őket, nézi sorba,
Oly ismerős a hang, a forma,
De mindegyiknek a nevét
Bizony már elfeledte rég.

És lelke mult időkbe téved.
Ah, édes, drága gyermekévek!
Vén templom, kis szülői lak,
Mily hűtelen elhagytalak!

Pirul, aztán meg arca sápad
S a szeme forró könnybe lábad.
Minden betű mosolyg, nevet:
No, mondjad meg a nevemet...

Irénke vár csak türelemmel
S egy darabig még szólni sem mer.
S hogy atyja arcán könny pereg,
Eképpen vigasztalja meg:

Ugy-e apám, nehéz a lecke?
Látom, mindjobban keveredsz be.
De megbocsájtok én neked,
Apám, töröld le könnyedet!

Horvátországban és Észak-Dalmáciában felszínre került színes mécses és gemmák, a jeruzsálemi szentély Menorájával diszítve

Leletek a régi római császárság korából.

In Kroatien gefundene Lampe und Gemmen mit Menora-Zeichen, aus der Römer-Zeit

DR. JAROSLAW SIK (ZAGREB): A ZSIDÓK A HORVÁT ORSZÁGOKBAN

— A két legnagyobb horvát tudós fontos fölfedezése. —

I.

A sport és rádió varázsától fogva tartott világban is méltán tarthatnak érdeklődésre számot azok az ásatások, amelyek új fejezetet jelentenek a horvátországi zsidóság történetében.

Monsignore dr. Fran Bulic, a zágrábi egyetem díszdoktora, az ó-római Salona felfedezője, a diocletiani palota rekonstruálója, — a „spliti szent“, ahogy őt a hálás nép nevezi — bizonyítékokat hozott felszínre, hogy Salonában már a harmadik században volt önálló zsidó hitközség.

Amikor öt évvel ezelőtt először részesültem abban a szerencsében, hogy az általa vezetett spliti archeológiai muzeumot és a salonai ásatásokat oldalán nézem végig, egy feltevésre terelődött a szó, amely szerint zsidó települések lettek volna Dalmáciában a római császárok idejében. Azóta már ismételten kaptam tőle leveleket, amelyek egyre növekvő világosságot vetettek erre a kérdésre. Magam is több értékes részletet és idevágó fontos utalást tudtam nyújtani a nagy tudósnak a zsidó irodalomból. A legörvendetesebb meglepetés azonban az volt, amikor az idén Don Fran Bulic könyvtárámban felkeresett és átnyújtotta nekem „Zsidó emlékek a római Dalmáciában és a salonai zsidó temető“ című tanulmányának kefelevonatát.

Valóban értékes újévi ajándék, amit a tisz-

teletreméltó nyolcvankétéves katolikus pap adott zsidó polgártársainak! Kimondott óhaja volt, hogy kutatásainak ezt a nagy eredményét az egész zsidósággal közöljem.

Don Bulic hivatkozik a zágrábi muzeumban őrzött két műemlékre; az egyik a zsidó Aurelius Dyonisus sírköve Tiberiasból, melyet Pratinban találtak, a másik egy achátkő, amely Boszniában került napfényre és amelyen görög betűkkel a héber háromszoros Isten-név „Jehova, Adonáj, Elohenü“ olvasható.

A spliti archeológiai muzeum birtokában van egy gemma, amelyen világosan kivehető a menorah képe. Menorához hasonló ábra található egy színes mécsesen is, melyet 1927-ben találtak Észak-Dalmáciában.

Nehezen elfogadható az a feltevés, hogy azok, továbbá még két menorával ellátott gemma és egy mécses átutazó idegenektől származna, akik véletlenül arra jártak. Sokkal valószínűbb, hogy ott állandó zsidó hitközség volt.

A legfontosabb bizonyíték Bulic számára egy sarkofág-töredék, melyet 1898-ban talált az Archeológiai Társaság Jelena horvát királynő, II. Kresimir király felesége temploma mellett, a régi Salona falaitól száz méternyire északra, 30 cm. széles, 40 cm. magas masszív kidolgozású menorah látható itt, mint Titus diadalívén Rómába.

Itt volt minden valószínűség szerint a régi zsidó temető, úgy tiz-husz méternyire a mai földszín alatt.

A zsidó temető sarkofágjaival és felirataival nagy érdeklődést fog kelteni az egész tudományos világban. Mert előkerültek ugyan a régi Rómában és egyes zsidó sírok az ókorból, de csak katakombákból, míg szabad zsidó temető a római korból nem került felszínre Európában sehol.

II.

Hol volt a Gebalim országa?

Az idei *Jahrbuch des Morgenblatt*-ban beszámoltam az én — sajnos utolsó — látogatásomról egyetemünk díszdoktoránál, a Jugoszláv Akadémia elnökénél, Vladimir Masuranicnál. Ugyanott méltattam a „Gebalim“ szó jelentéséről írt munkáját.

Chaas dai ibn Saprutnak, III. Abd ur Rahman cordovai kalifa pénzügyminiszterének híres leveléről van szó, melyet a *kazárok királyához*, a *zsidó hitre tért tatár törzs fejedelméhez* küldött a Volga partjára.

Ibn Saprut a bizánci császár követe által tudomást szerzett a zsidó birodalom létezéséről. Megkísérli, hogy egy áldozatkész férfi, Mar Isaak ben Nathannal Konstantinápolyon keresztül levelet küldjön oda. Azonban a kísérlet meghiúsult, mert a Bizánc és a kazár birodalom között élő népek harcban állottak egymással. Majd Palesztinán keresztül próbálják eljuttatni a levelet a kazár királyhoz. De ez sem sikerül.

„Ekkor megérkeztek ide a *Gebalim* királyának követei két zsidó kíséretében, akik közül az egyik neve Mar Saul, a másiké Mar Joseph volt. Amidőn ezek látták levertségemet, megnyugtattak és így szóltak: *Add ide nekünk leveledet és mi eljuttatjuk azt a Gebalim királyának. A király pedig irántad való tiszteletből elküldi majd a Magyarországon lakó zsidóknak, ezek*

Régi sarkophag menórával a római császárság korából.
Horvátországi lelet.
Sarcophag-Bruchstück mit Menora aus Dalmatien (Römer-Zeit)

továbbküldik Oroszhonba, ahonnan majd Bulgárián keresztül eljut az általa kívánt helyre.“

A tudományos világban rég vita folyik arról, hogy a Gebalim országot Horvátországban vagy Lengyelországban kell-e keresnünk? Gebalim ugyanis héberül és arabul hegylakókat jelent, ami feltétlenül synonymája a „kroátok“-nak. Dr. Masuranic azt az állítását, hogy ezek csak horvátok lehettek, alátámasztják a következő indokok:

Cordovában volt ekkor egy nagy szláv, tehát horvát kolónia, 13.750 férfivel. A horvátok királya és az arab kalifa között baráti viszony állott fenn, innen vehették oly biztosra a zsidó követek, hogy királyuk a kalifa hatalmas miniszterének kérését minden további nélkül teljesíteni fogja. Viszont Abd ur Rahman és a német császár között igen feszült volt a viszony. Arab krónikákból tudjuk, hogy valóban ismételtén jártak a szláv király követei Cordovában. Hogy zsidók éltek Dalmáciában a negyedik és tizedik században, immár bizonyosnak vehető.

Míg a zsidók vándorlásáról Palesztinából Nyugat- és Dél-Európába, nagyszabású történeti kutatások szólnak, a szláv országok zsidóságának ősi történetéről csak az utolsó esztendőben sikerült egyet-mást felszínre hozni. Hála köszönettel tartozunk tehát a két nagy keresztény tudós tudományos buzgóságukért. A fiatal dr. Masuranicot, fájdalom, munkája közben elragadta a halál; az agg dr. Fran Bulic-tól azonban még sokat vár a zsidó ókori történelem kutatása.

MEYER-GRAEFE: ARNO NADEL A FESTŐ.

Arno Nadelt eddig csak mint lyrai költőt, filozófust és drámaíró-t ismertük. Csodálatraméltó, hogy most érett férfi korában hirtelen mint festőművész bontakozik ki előttünk. Az utóbbi néhány év alatt a színes szénrajzok egész sorozatát alkotta, közöttük szoborszerű fejek rendkívül eleven kifejezéssel. A gondolat-haloványságot, amely más festő-költők műveire nehezdedni szokott, Nadel biztos ösztönösséggel teljesen elkerülte és senkisémet sejtene a mesterségén szilárdan uralkodó realistában az „Orpheus“ és a nehezen hozzáférhető vallási böles mondások (Der Ton) költőjét. Inkább azt hinnék, hogy egy teljesen fiatal ember áll előttünk, aki a világot csak a festő szemével látja. Arno Nadel grafikai lapjai a „fehér-fekete művészet“ valóságos gyöngyei.

A NAGY EMBER FELESÉGE.

A nagy ember jelleméről legtöbbet beszélhet a felesége.

NIETZSCHE.

Valahol, valamikor Nietzsche már mindent elmondott. (Arno Nadel aforizmaiból.)

DR. BLAU LAJOS: MIT TETTEK A ZSIDÓK A TUĐOMÁNYÉRT?

Összefoglalás.

A zsidó szellem hatása az egyetemes kulturára.

A matematika, a csillagászat, a hajózás, a földrajz, az orvostudomány reális tudományok, de az utolsó kivételével nem reális gazdasági alapok. És a zsidók mégis mily döntő mértékben folytak be ezeknek a tudományoknak a terjesztésére és fejlesztésére. Ez annál csodálatosabb, mert egy üldözött nép tette, melynek nem volt meg az a testi-lelki nyugalom, mi a tudományhoz kell. A vészes üldözések dacára a XIV. században a legtöbb francia zsidó tudós gondja a bölcsészet, a mennyiségtan, a csillagászat és az orvostudomány volt. *Kalonymos ben Kalonymos*

A zsidó gimnázium templomának új frigyszekrény függőnye.
Kaszab Aladáiné ajándéka (A jeruzsálemi „Becalél“ műve)

egy maga Anjou Róbert ösztönzésére 30 művet fordított, köztük néhányat latin nyelvre. Nemcsak azok a művek származnak zsidóktól, melyeknél nevük mint fordító szerepel, hanem sok olyan is, hol zsidóról nincsen szó. Hallgassunk meg egy megbízható tanut. *Roger Bacon*, a középkori nagy angol tudós, így nyilatkozik: „De sokkal nagyobb hibák estek meg a bölcsészet fordításaiban. A tudományok minden köréből sok fordítást adott nekünk Cremonai Gerhardus, Scotus Mihály, a német Hermann, a Flém Vilmos, de el se tudjátok képzelni, hogy milyen sok hiba van műveikben, mert nem tudtak arabul. Scotus Mihály számos fordítás érdeme illeti. De biztos, hogy a zsidó András többet dolgozott rajtuk, mint ő... s ez áll a többinél is.” *Renan* azt mondja, hogy sok fordító valamely zsidótól pár forintért szerezte meg a fordítást, melyen neve díszlik.

Ha visszatekintünk a rövid sétára, melyet a tudományok történetében tettünk, a látottakról a következőket mondhatjuk. A zsidók hatalmas lökést adtak a közművelődésnek a keresztény népek között. Bibliájuk tanította meg őket első sorban az írásra és olvasásra. Népiskolájuk volt az első népiskola, zsinagógiai könyvtáruk volt az első könyvtár. Bölcselőik befolyása oly mély, hogy mai napig látható, főképp az ő művük a racionalizmus, az a gondolkodás, mely a miért-re tanította meg az embereket. Ők közvetítették az arab műveltséget az európai népeknek, amelyen műveltségük jórészt alapszik. Ez legalább 300 évről áll. A mennyiségtant ők hozták az indusoktól az arabokhoz és az araboktól az európaiakhoz. Azoknak a tudományoknak, melyekre a mennyiségtant alkalmazzák, a csillagászatnak, a hajózásnak, a földrajznak zsidók voltak elsőrendű mesterei. Jelentős részük van ezen a révén Amerika felfedezésében, Rabbi Ábrahám Zacuto azon műve, melyet Kolumbusz Kristóf felfedező utján használt, sajátkezű jegyzeteivel még mai napig megvan a Kolumbusz ereklyék között Sevillában. Izsák Izraeli, a IX. századbéli kairuáni udvari orvos, 600 esztendeig uralkodott az európai orvostudományon. Mellette Maimonides, a zsidóság legnagyobb bölcselője és törvénytudósa, az orvostudományon kívül a keresztény nagy theológusokra gyakorolt döntő befolyást, Aquinói Tamás *Summa Theologiae* című művére is, amely a keresztény vallás legelismertebb teljes rendszere. A zsidóknak közigazgatási tevékenységéről nem beszélünk, a politikáról sem. Csupán egy tényt emelünk ki és ez az, hogy a XIX. század közepének három kiváló konzervatív politikusa zsidó volt, *Juda Fülöp Benjamin*, az amerikai Egyesült-Államok nagy politikusa és legnagyobb szónoka, aki a rabszolgaság fentartásáért szállt sikra, mint valami új fáraó; Benja-

min Disraeli lord *Beaconsfield*, az angol arisztokráciának egy emberöltőn át vezére, a konzervatív párt uralma idején miniszterelnök és Friedrich Julius *Stahl*, a modern „keresztény állam” (christlicher Staat) fogalomnak megteremtője, a porosz reakcionárius párt vezére, aki lord *Acton* szerint jelentékenyebb politikus volt, mint lord *Beaconsfield* és nagyobb politikai hatást is gyakorolt. Mindhárman tiszta zsidó vér, habár nem voltak többé zsidók. A zsidók hatását a modern népekre egyébiránt a sokat emlegetett *Wilson* elnök az államról írt nagy munkájában ezekben a szavakba foglalta:

„Tévedés volna, ha a római jogi felfogásnak osztatlan hatást tulajdonítanánk a középkor törvényeinek és intézményeinek kialakulására. A teuton (német) nemcsak Róma, hanem a kereszténység befolyása alá is került; és az egyház által Európába a zsidó eszmék hatékony kovásza került. Mózes törvényei éppúgy, mint Róma törvényei irányították és ösztönözték az embereket és intézményeket a modern világ előkészítésében. És ha szemünk meg tudná látni a gondolatok azon finom elemeit, melyek jelen szokásaink főtartalmát alkotják, még pedig mind a magánélet, mind az állami cselekvés tekintetében, akkor könnyen felfedezhetnénk azt, hogy a valláson kívül is milyen sokat köszönünk a zsidóknak.” Hol van a köszönet? *Roscher* és *Scherer* azt állítják, hogy az a jogelv, mely szerint a nyílt piacon történt *jóhiszemű* vétel a vevőt minden esetben tulajdonossá teszi, a középkori zsidó pénzkölcsönzők gyakorlatából származik és a *talmudi törvény befolyását mutatja*. *Wilson* eszerint a mózesi törvény mellett a talmudi törvényt is említhette volna.

De ne kalandozzunk el tárgyunktól. A modern embertan bebizonyította azt, hogy Európában a fajok a bronzkorszak óta, vagyis 3000 év óta vegyülnek. Erre nézve idézem egy 1919-ben Amerikában megjelent könyvből a következőt, amivel ezt az elfogulatlan emberek számára írt kis felvilágosítást be is fejezem. „Közel 2000 esztendő óta vesznek részt a zsidók mindazokban a mozgalmakban, amelyek a modern európai embert megteremtették. Volt idő, midőn előmozdították azt, hogy a műveltség az egyik nemzettől a másikra terjedjen át és volt idő, midőn a műveltségnek gyertyát gyújtottak egy friss országban. Volt eset arra is, hogy a művelődés mozgalmainak vezérei voltak... A civilizáció bonyolult hossz- és keresztiszövetében a zsidó szálak a minta alkotó részei és az a kísérlet, hogy ezeket a szálakat eltávolítsák vagy kibogozzák, megsemmisítené az egész mintát. Eme hozzájárulásaikkal kiérdemelték a zsidók a jogot, hogy tovább dolgozhassanak az európai művelődésen, melynek kifejlődését elősegítették.”

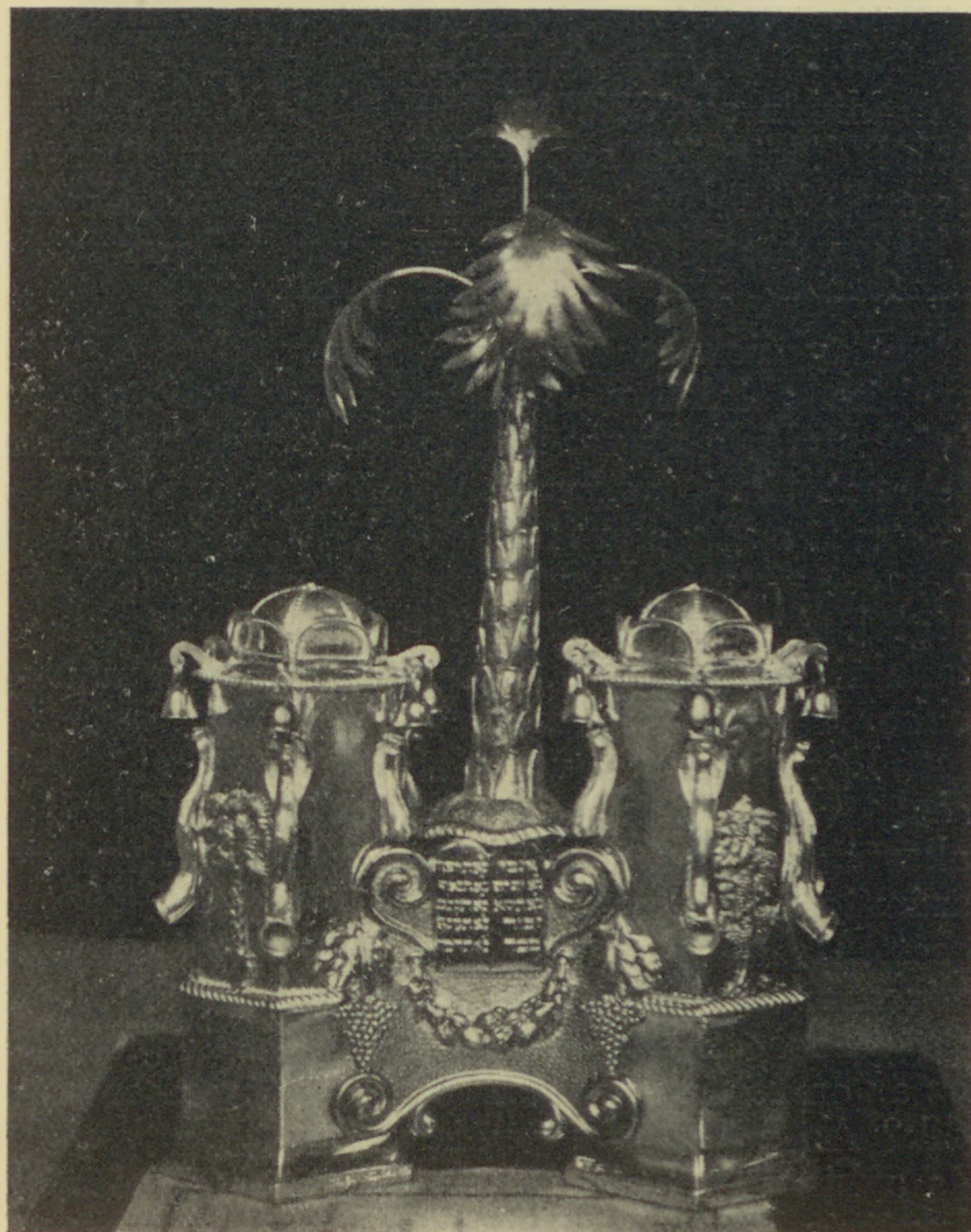
A zsidók az európai civilizáció legitim osztályosai.

CHAJIM BLOCH: CHAJIM VITAL KABBALISTA EMLÉKEZÉSEIBŐL

A BEVONULÁS.

Az 5322. esztendőben egy éjszaka csodálatos álmot láttam.

Magas hegyen állottam Safedtől nyugatra s a közeli Meronra nyíló kilátást szemléltem. Ekkor hirtelen harsány hangot hallottam: „Jön a Messiás, jön a Messiás!” Több ízben visszhangzott a kiáltás és már láttam is, amint egy ember közelgett felém, alakja hatalmas volt és termete gyönyörű. Fújta a sófárt. Erre gyülekezni kezdtek a zsidók, ezren, még ezren tolongtak körülötte. Azt gondoltam, hogy ez az a sófárharsogás, mely a megváltást hirdeti. A férfi erős, diadalmas hangon kiáltott: „Testvérek, jertek, jertek hozzám! Isteni hatalmammal és emberi erőfőkökel birtokunkba vesszük Földünket és Szentélyünket.” Mi pedig követtük lelkesítő kiáltását. Ekkor nagy pompával vonult be a szent városba. Behatolt az elrabolt szentélybe, elüzte a bitorlókat aztán nagy ünnepélyességgel, szent énekek és dicsőítő dalok zengése közt vette a szentélyt birtokába. Az előcsarnokba lépve így kiáltott: „Testvéreim, tisztítsátok meg szíveteket és jelenjete meg Isten előtt. Emeljétek fel a zászlót, ujítsátok meg a községet és építsétek fel a

Az ujtílusu Tórákorona, melyet Rein Áron a zsidó fiugimnázium templomának ajándékozott. Motivumai: pálma, sófár, oroszlán, szőlőfürtök, kőtábla, koronák és csengők

szentélyt, hogy a főpap felszentelhesse." Ekkor a frigyszekrényből egy tóratekeresztet vett ki és felolvasott belőle.

De erre felébredtem. Hanem a szívem még sokáig ujjongva dobogott az örömtől.

„AZ IGAZSÁG BIRODALMA”.

5336. elul 28-án, pénteki napon, egy órával a szombat beköszöntése előtt távozott el az élők sorából apósom, rabbi Saadja. Betegsége alatt, midőn az öregség és a kór már az ágyhoz kötötték, megígérttem vele, hogy halála után álomban meg fog jelenni és elmondja, hogy milyen az átmenet a földi létből az Igazság Birodalmába. Arra is megkértem, hogy nézze meg a helyemet a Paradicsomban.

Éjjel, álomban csakugyan megjelent. Fehér halottas ruha volt rajta és én megkérdeztem: „Hogyan történt?”

Ő így válaszolt: „Az átmenet kimondhatatlan kellemes érzéssel töltött el és nagyon boldog voltam. Lelkem azonban a szombat beköszöntése után vonult be, így már nem állítottak a bíróság elé s most még nem tudom, hogy miként ítélnék rólam a mennyei bírák. Ami a paradicsomi osztályrészedet illeti, azt nem engedték, hogy megnézzem; azt mondták, nem vagyok rá érdemes, hogy szemem egy olyan remek kertben gyönyörködjék. Megtudtam azonban, hogy helyed a Paradicsom legszebb vidékén van.”

A SEREG.

Midőn az 5339. évben Egyiptomban a fekete halál dühöngött, sok ember menekült el onnan és ezek közül számosan költöztek Jeruzsálembe. Mélyen megindított ezeknek az embereknek a nyomorúsága és keservesen sírtam.

Egy éjszaka felkeltem ágyamról és padlás-szobám ablakához álltam. Elpusztult szentélyünk felé, a Panaszok Falához fordítva tekintetemet, izzó panaszban öntöttem ki lelkem keservét az Ur előtt. Könyörögtem, hogy legalább a szent várost, Jeruzsálemet óvja meg a betegségtől. Azután visszatértem hálókamrámba és tanulni kezdtem. Nagy bánatomban elaludtam. S ekkor rettenetes álmom volt:

Egy főember vezérletével borzasztó erős sereg vonult Jeruzsálem ellen. A zsoldosok ki akarták fosztani a várost és nagy zsákmányra számítottak. Én a vezérhez léptem és kétségbeesetten reákiáltottam: „Hozzá ne nyulj a szent városhoz és senkiben kárt ne tégy!” A vezér nagy haragra gyulladt és így kiáltott: „Kicsoda ez az ember, aki dolgomba beleszólni merészkedik? Az emberek így válaszoltak: „Nagy ember és a király kedveltje.” A vezér erre felemelte kezét és hatalmas ütést mért a nyakamra.

Midőn felébredtem, nagyon fájt a nyakam és folt is volt rajta.

De Jeruzsálemet elkerülte a pestis.

A PARADICSOMBA.

Az 5357. esztendőben súlyosan megbetegedett feleségem, Hanna. Egy szombat délután elveszítette eszméletét, teste elmeredt és vívódott a halállal. Szombat kimenetele után az ágyhoz léptünk, hogy ott legyünk, midőn utolsót sóhajt és figyeljük a léleknek a testből való távozását.

Hirtelen kinyitotta szemét és szólott: „Áldott légy Örökkévaló Istenünk, világ Alkotója, ki a különböző jóillatú fűszereket teremtetted.” Szavait tisztán értettük.

Kérdeztük tőle: „Mire mondtad az áldást?” De nem felelt.

Egy idő múlva feltekintett és csodálkozva meredt a körülötte állókra.

Megismételtük előbbi kérdésünket és hozzátettük: „Emlékszel még, hogy előbb ezt az áldást mondtad?”

Halkan, de érthetően válaszolt: „Emlékszem. Szombat elmúltával sok más lélekkel együtt az Édenkertbe vezettek. Elhaladtunk az örök Halál, a Ge-Hinom völgye mellett. Gyötrő nyugtalanság szállott meg ekkor és reszkettem, midőn láttam a gonosz hatalmakat, a „romlás angyalait”, kik a poklot őrzik, amint ismét lángra lobbantották a tüzet, — melyet ugyanis minden pénteken, szombat beköszöntése előtt eloltanak. Felcsapott a tűz, az egész alvilágot lángba borította s a kárhozottak üvöltése betöltötte a mindenséget. Tisztán éreztem a fojtó kénköszagot. Ezután napsugaras, viruló tájra vezettek, hol rengeteg kincs volt felhalmozva és számtalan virág nyilott. Beláthatatlan messzeségbe csupa fa, mirtusz és pálma nőtt s minden fehér virágszirmokkal volt elborítva. Éreztem a virágzó szőlő kimondhatatlan édes illatát. Erre elmondtam az előírt áldást. Majd megkértem a kísérő angyalt, aki nagyon barátságos volt, hogy mutassa meg férjem helyét az Édenkertben. Teljesítette kérésemet és odavezetett. Fenséges, elképzelhetetlen csodás kertet pillantottam meg, telve nemes, illatos fákkal. A kert közepén világító tavak és patakok voltak, melyekben ragyogóan tiszta, élő, üdítő víz csörgedezett. Láttam egy szökőkutat is, melynek ragyogó sugarai tarkán sziporkáztak a nap sugaraiban. Úgy látszott, mintha arany- és ezüstcsillogású lámpaforma üvegek mozognának a vízben. „Mit jelentenek ezek a lámpák?” — kérdeztem az angyaltól. Az válaszolt: „Ezek lelkek, zsenge éveikben elhunyt ártatlan gyermekeidnek lelkei. Itt vannak mindig ebben a rózsaligetben s az Öröklét tavában fürdenek, mert ime ez atyjuk osztályrésze az Édenkertjében.” Másfelé fordultam. Amott egy lajtorját láttam, mely egy magasan lebegő, tágas teremhez vezetett. Oda fönt ült a férjem s körülötte sok tiszteletreméltó alak, akik áhitattal hallgatták szavait, melyeket

mondott. Láttam egy férfit is, aki imaköpenyegbe, tallitba burkolódzva ült mellette. „Ki az?” — kérdeztem és ujjal mutattam rá. „Hát nem ismered?” — kérdezte az angyal, „hiszen férjed mestere az, a szent rabbi Jizchak.” Én kérdeztem: „És hol van az iskolája?” Az angyal így válaszolt: „A szentséges ARJ-nak nincs az égben saját tanítói széke, mert együtt akart lenni a férjeddal.” Most fel akartam menni a létrán, hogy férjemhez juthassak. De rám kiáltott az angyal: „Hanna, nem adatott meg neked, hogy belépj a felső csarnokba. Légy boldog, hogy idehoztalak és láthattad a kertet.” Ebben a pillanatban rabbi Gedaljahut láttam, férjem sógorát, amint felfelé haladt a létrán. Éppen meg akartam kérdezni az angyalt, hogy kinek van több joga a férjemhez jutni, nekem-e, ki felesége vagyok, vagy pedig a sógorának, rabbi Gedaljahunak. De már is megszólalt egy hang: „Vissza! Vissza! Hogyan merészkedtél ilyen magasra szállni, mit gondolsz magadról?” Megismertem férjem hangját. Rabbi Gedaljahu viszszalépett.”

Midőn feleségem meggyógyult, ostromolták, hogy mondja el még egyszer látomását. De már semmire sem emlékezett.

A GYÜLEKEZÉS.

Az 5354. esztendőben három éjszakán át ugyanazt az álmot láttam. Ez az álom megerősítette szívemet és lelkemet reménységgel.

Hatalmas, zugó folyam partján egy kertben bolyongtam. Egyszerre csak óriási zsidó hadsereget pillantottam meg, amint sátrakban táboroztak. Beléptem az egyik sátorba és itt egy sudártermetű, fejedelmi megjelenésű férfi pillantása kápráztatott el. A férfi fölemelkedett, nagyon melegen üdvözölt és arca sugárzott az örömtől. „Chajim fiam” — szólott hozzám, „én Efraim törzséből való király vagyok. Eljöttem, hogy lássam arcod fényességét és hirül adjam neked, hogy közeleg az idő, midőn a zsidók a szétszóratás országaiból egybegyűlnek. A Messiás eljövetele attól függ, hogy milyen a nép, mennyire készül a Messiás fogadására.” Több óra hosszat beszélgettem vele.

Megindult szívvel ébredtem fel.

A KIRÁLYSÁG.

Az 5325. év egyik napján elmentem egy asszonyhoz, ki a vízre öntött olajcseppekből jelesen tudott jósolni. Az asszony nagy megilletődéssel tekintett rám és így szólott: „Csodálkozom, hogy elfáradt hozzám a zsidók királya.”

Én bámulva tekintettem reá.

„Ne csodálkozzál” — mondá az asszony, „mert tisztán látom az olajból, hogy te leszel a zsidók fejedelme.

Kis idő múlva ezt mondta: „Egész lelkeddel kerested az igazságot és nem látok mostan élő embert, ki fönségben hozzád volna hasonló.”

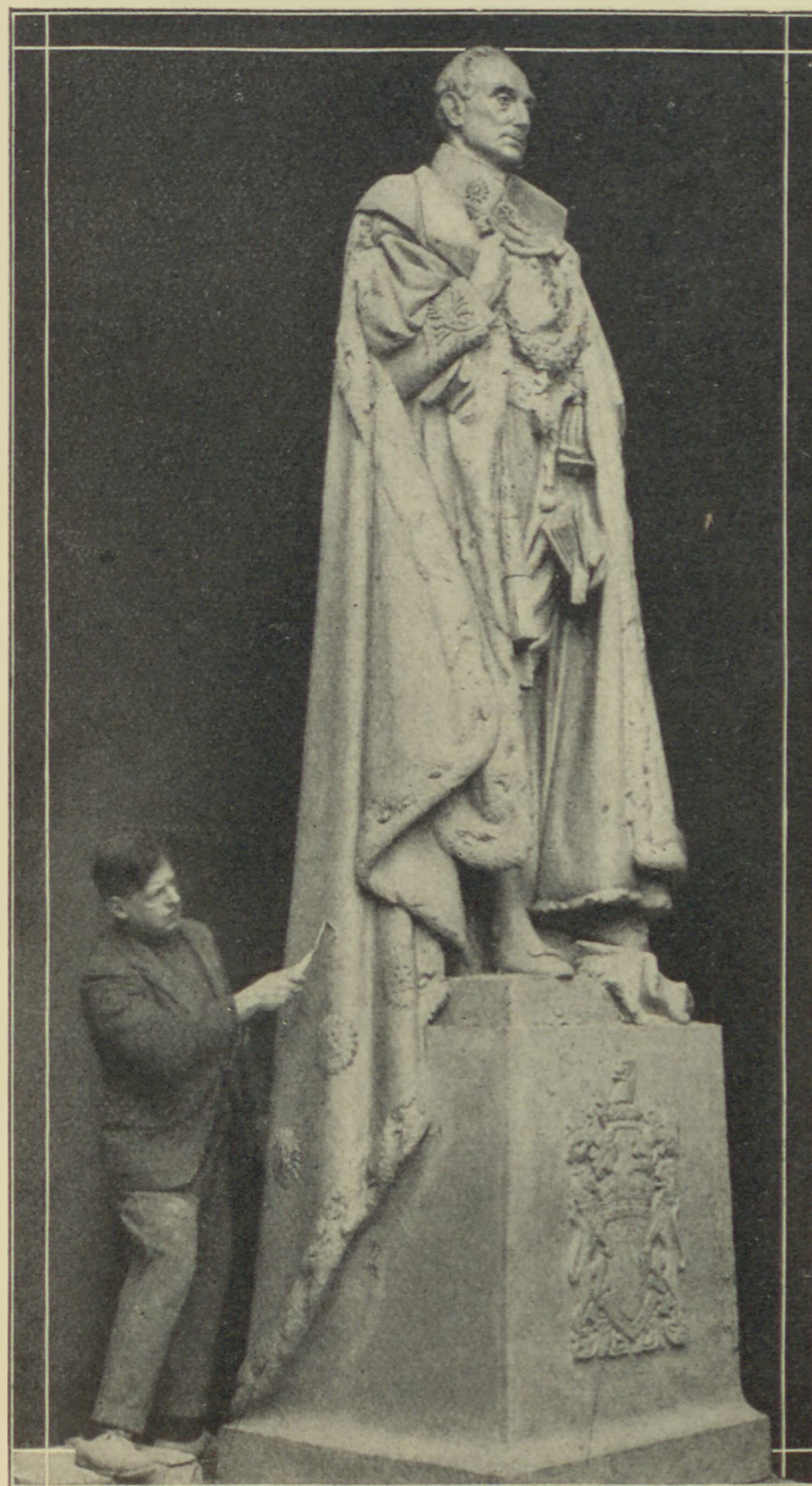
SZÜLETÉSEM.

Az 5031. esztendőben, midőn szüleim még külföldön laktak, betért hozzájuk egy napon rabbi Chajim Askenazi, a kabbalában járatos, tudós férfiú, kit nagy vendégszeretettel fogadtak. Amaz így szól apámhoz: „Rabbi Joszef, örvendetes hírt hozok neked: elvégezték az égben, hogy vonulj Erec Jiszroelbe, az ősök földjére s ott szerezz magadnak lakóhelyet. A Szentföldön fiad fog születni. Hő kivánságom, hogy nevezd őt rólam — Chajim legyen a neve. Biztosíthatlak róla, hogy nagy és bölcs férfiú lesz belőle, aki felülmulja összes kortársait.” társait.”

Szavai beteljesedtek. Csakhamar úgy fordult az idő, hogy szüleimnek el kellett hagyniok szülőföldjüket, Itáliát. Kivándoroltak a Szentföldre és Szafedben telepedtek le.

Két évig tartózkodtak Erec Jiszroelben, midőn 5303-ban megláttam a napvilágot. Szívük ezen váltig örvendezett.

Fordította: Gerő László.

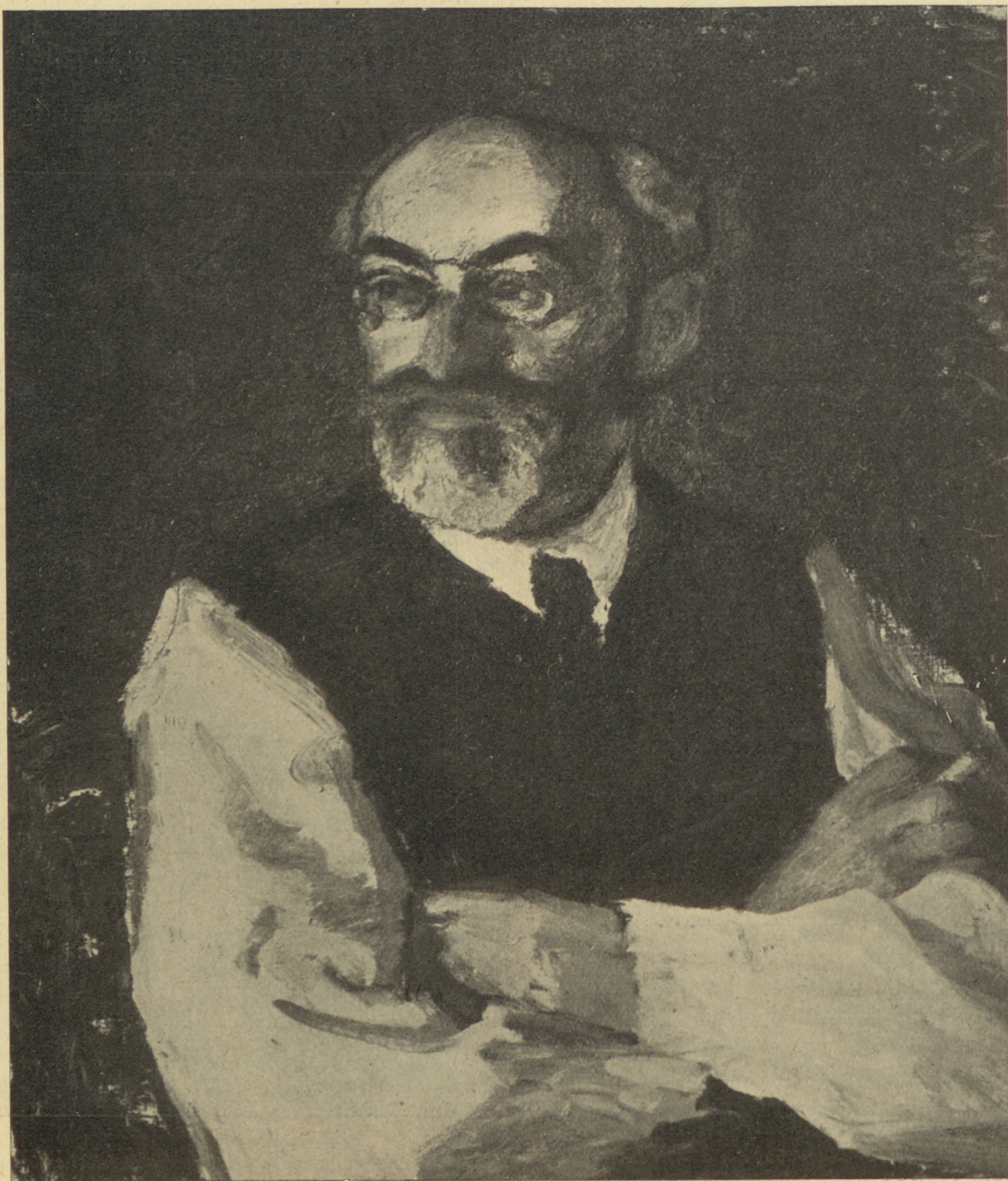
Lord Reading (Rufus Isaac) indiai alkirály óriási szobra az angol parlamentépület számára. C. S. Jagger angol szobrász műve.

ZALMAN SCHNÉUR HÉBER KÖLTŐ JUBILEUMÁRA

Csernichovszky jubileumi esztendeje után a héber költészet most másik nagy poétáját ünnepli, Zalman Schnéurt. Az ő neve nem lett olyan népszerű, mint hódításának első éveiben remélték. Zárkozott egyénisége, amelyet erő és gőg jellemez, nem találta meg az utat a nép szívéhez. Csernichovszky „Apollo szobra előtt” borul le, mégis kiérezni belőle a fájdalmas zsidó töprengést, a meghatódottságot a levetett ősi láncok láttán és a szeretetet a zsidó élet minden idillikus szépsége és bája iránt. Schnéur úgy élt előttünk, mint Góg és Magóg fia, aki csak a maga harcait látja, valami ős Nimród-ivadék, aki jár-kelel a sziklacsúcsok között és hegyezi nyilait, csiszolja, faragja, disziti ijját és nem néz

se jobbra, se balra. A hegycsúcsról pedig úgy tűnik előtte az élet és a halál, mint két sátán, kik bábjátékot játszanak az emberrel. „Az egyik teremt emberbábokat — És ledobja, hol zúg az Idő sodra, — A másik rájuk tapos és az ár — A hullákat a semmiségbe hordja.” (Mese).

Ezzel a bábvilággal mintha kevés közösséget érezne a költő. Az ő magánya önmagáért van és nem is az elmélyedésért, hanem inkább a fölmagasztalásért, az apotheozisért. És olykor a nehéz járás a hegyen a Vénus barlangjának keresése. — „Erotikus” költőnek bélyegezték Schnéurt. De nála az erotika inkább erődemonstrálás, mint férfias ellágyulás. „Részeg vagyok, de nem bortól, beteg vagyok, de nem szerelem-

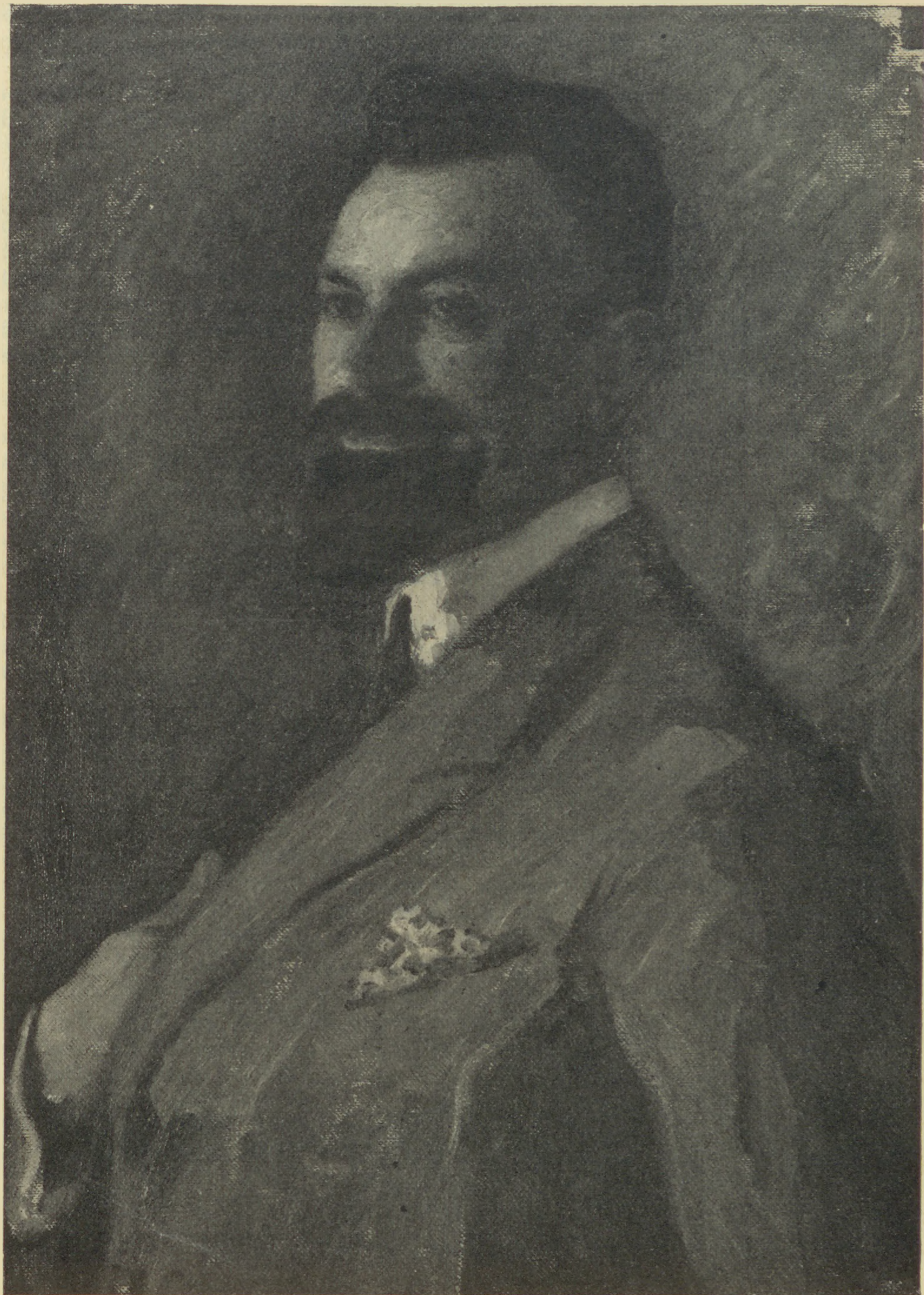
Prof. Leonid Pasternak (Berlin): M. Gerschenson orosz zsidó író arcképe

től, megrészegített a gyűlölet, a gőg mérge mérgezett meg". Törpének, bábnak látja az embert és álmodik az óriások világáról és míg ezek birodalma el nem érkezett, csak a hegyekkel, sokszor jéghegyekkel társalog.

Schnéur 1886-ban született Szokolovban. Tehát alig 42 éves. És már írói működésének 25 éves jubileumát ünneplik. Még husz éves sem volt, mikor összegyűjtött versei „Naplemente” címen megjelentek. Utána következtek novellái „Élet és halálról”, majd újabb nagy verseskönyve a „Hidak”. Minden egyes műve új tisztelőket szerzett jól csengő nevének. De csak azok között, akik az ő magányos utját követni tudták. A tömegek poétájává nem válhatott ez az arisztokrata költő, akinek csak addig „szent a dal, míg lelkemben rezeg — S büszkén fenséggel, fénnel tölti meg, — De ha kitör s idegen szívbe hat, — Nekem már halott, nekem kárhozhat.” Lehet, hogy ma már tragikus megvalósulásnak érzi a költő egyik versének a két sorát.

*„Idegen kéz ne nyuljon álmaimba,
Magamnak zengem árva énekem...”*

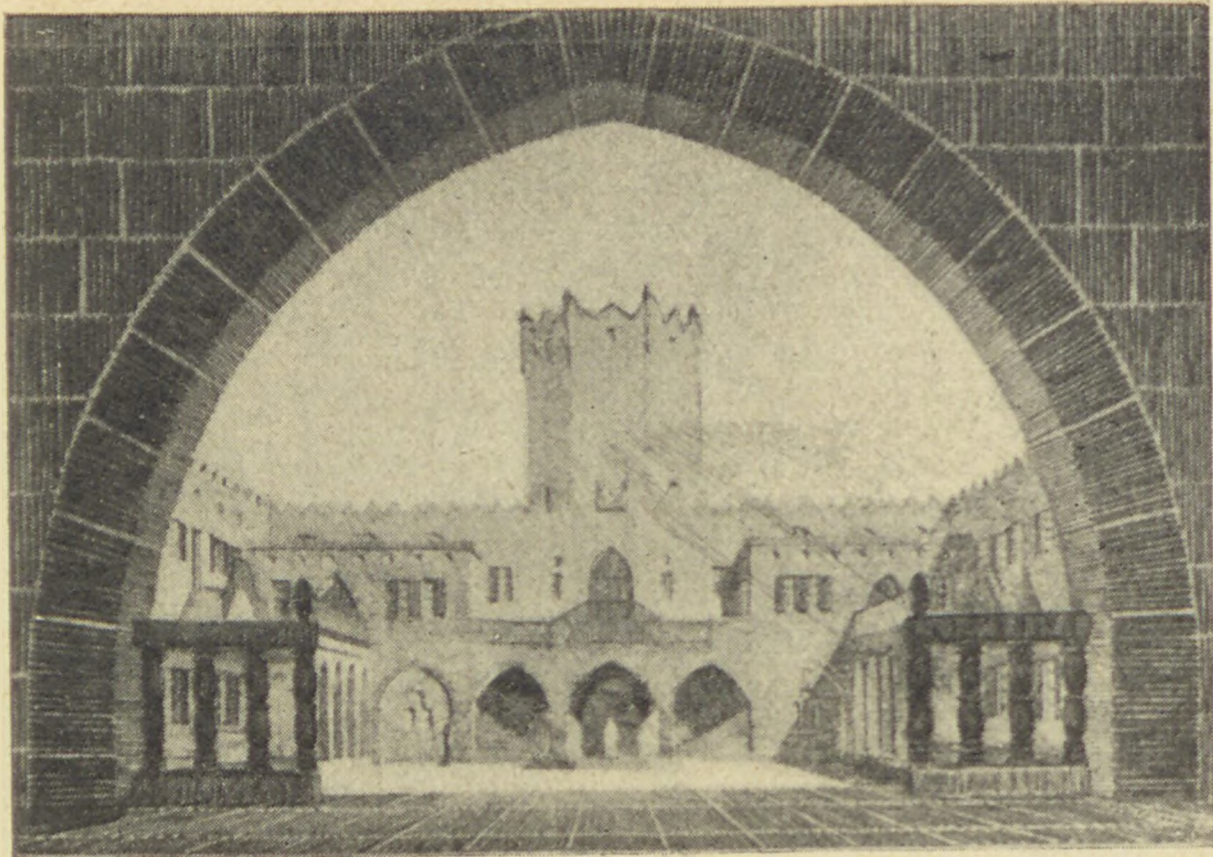
Ma talán már rezignáltan gondol vissza az indulás első éveire, amikor *jidis* nyelven írt versekkel és novellákkal vonult fel, mint a zsidó irodalom új hódító jelensége és 23 éves korában már „gesammelte Schriften”-jei jelentek meg, sőt egyidejűleg a „Halál”, — „egy örült öngyil-

Prof. Leonid Pasternak (Berlin): Zalman Schnéur, a héber költő

kos” szenzációival. Schnéur áttette székhelyét a népszerű *jidis*ből a hébernek büszke bástyájába és önként vállalta a művész magányát.

A jubileum esztendejében azonban a héber költő felé dobognak a szivek. Azokéi is, akiket nem hódított meg teljesen. Mert az senki előtt sem kétséges, hogy Schnéur poézise maradandó értéket jelent a héber irodalomban. (P. J.)

Baerwald: A haiffai technikum internátusának terve.
Plan eines Internats zum Technikum in Haiffa.

BESZÉLGETÉS BAERWALDDAL A HAIFFAI TECHNIKUM ÉPÍTŐJÉVEL

Hatalmas germán termet, mintha valami porosz generális volna. De szeméből ábrándozók szelid fénye sugárzik. Ott él Haiffában, az architektura professzora a Müegyeten, amelynek monumentális palotáit tervezte. És nincs az a világsiker, nincs az a krózsusi katedra, amelyért ő a héber technikumhoz hűtlen lenne. Pedig még sok, igen sok ott a küzdés a kezdettel. De minden nehézségén diadalmaskodik a „cioptimizmus”. Ezt a szót is ő használta itt Budapesten a *Mult és Jövő* szerkesztősége előtt tett nyilatkozataiban. A „cionizmus = optimizmus” rövidítése ez.

— Sok mindenféle kellene. Laboratórium az építési anyagok vizsgálására, külön ipari iskola az alsóbbfokú gyakorlati kiképzésre, sok mindenféle felszerelés, amire nem futja a szűk költségvetésből, de mafid kiségit a „cioptimizmus” és telik mindenre.

Érdeklődtünk a Technikum szervezetének fejlődése iránt s Baerwald büszkén felelt:

Baerwald: Lakóház Haiffában. Wohnhaus Rosenthal in Haiffa.

— Az idén decemberben adjuk ki az első diplomákat! Az angol kormány „Public works” bizottságának vezetője tanulmányozta át a leendő mérnökök dolgozatait és a legnagyobb meglepetését fejezte ki. Az angol hatóság hitelesíteni fogja a főiskolai grádust, amely után még egy évi gyakorlatot kell majd szerezni.

— De már a diploma előtt is kapnak a mi hallgatóink különböző megbízásokat Palesztinában, sőt Egyiptomban és Szíriában is. Egyes diákjaink mint építési tervezők kitűnő hírnévnek örvendenek. Most van éppen hallgatóink munkáinak kiállítása, amely nagy feltűnést kelt.

— Hány hallgató van jelenleg?

— Körülbelül száz a négy évfolyamban együtt.

— És hány professzor?

— Hét rendes tanár és 15 docens.

— Ezek szerint így alapos kiképzésben részesülhetnek a mérnökjelöltek!

— Mindenesetre az a törekvésünk, hogy a keleti klímához és keleti irányokhoz alkalmazkodó stílust fejlesszünk hallgatóinkban. A galuthban lehet egy internacionális építészeti stílusnak hódolni, de Palesztinában zsidó nemzeti sajátosságoknak kell érvényesülniök a művészetben is. Az építészet sok helyen olyan lett, mint a női divat. Az épület is egy-két év múlva „divatját multa.” Palesztinában nem engedhetjük meg magunknak ezt a luxust. Itt stabil értékeket kell teremtenünk! Egyesek ugyan úgy vélekednek, hogy Palesztinát teljesen „európaizálni” kell. Én sajnállok minden sajátosságot, amely kárba vesz. Amikor héber nyelvet támasztunk fel és héber kulturát ápolunk, mégis csak különös volna, ha például Palesztinában csak akkor kezdenénk építeni lapos tetővel, amikor ez már Európában is „divatos”-sá válik, ahogy véletlenül éppen ma történik.

Baerwald a gyakorlatban is elméletének legmesteribb megvalósítója. Mindenfelé emelkedő magán- és középületei bensőséges egyszerűségükkel világos, vonalaikkal és keleti monumentálisításukkal pompásan illeszkednek bele a térbe, a miliőbe, a szentföldi levegőbe. „Omer veósze” ő, aki hirdet és cselekszik.

Baerwald kitűnően beszél héberül, de amikor érdeklődünk, vajjon európai utja összefüggésben van-e a Technikum számára szervezendő esetleges segítőakcióval, jókedvűen egy verses „német” közmondással felel:

*Ist noch so gross des Menschen Dalles,
Die Liebe überwindet alles. —*

A héber Technikum nem szervez segítőakciókat. Segítenek magukon valahogy. Habár az ideál az volna, ha egyesítenék a héber egyetemmel, amelynek forrásai túl az Océánon bugyognak tiszteletreméltó bőséggel. P.

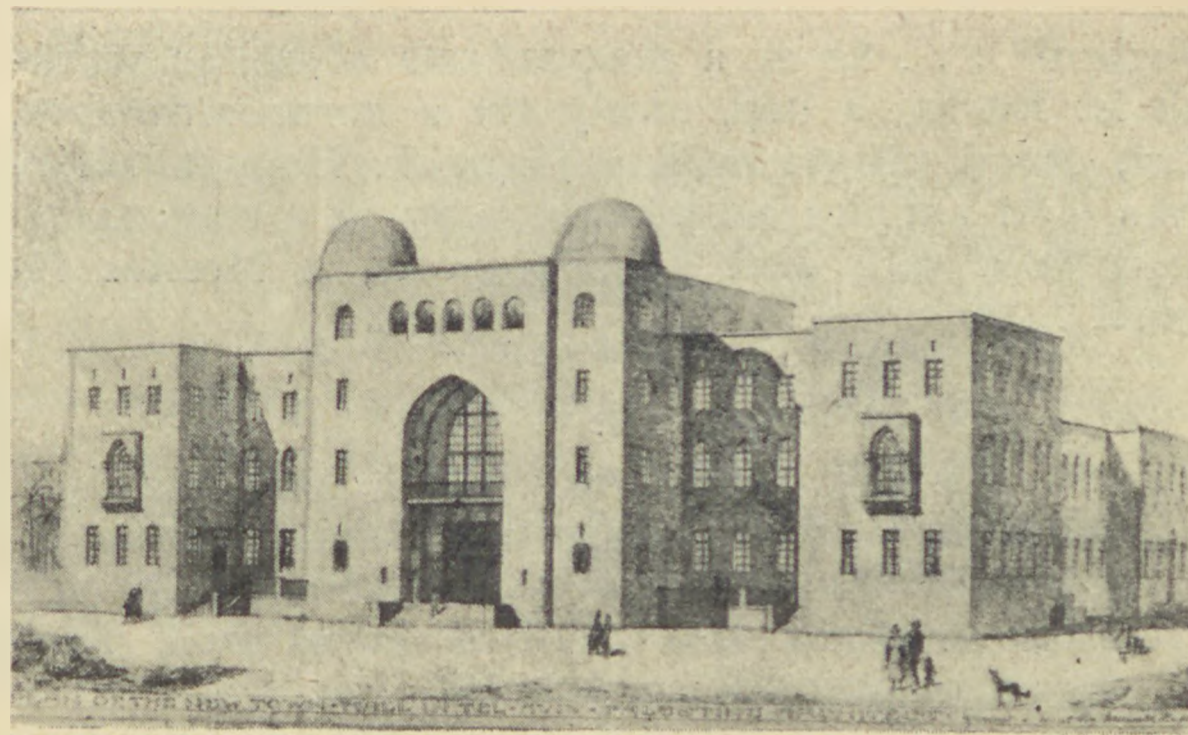
A MUNKÁCSI RABBI HÁROM PÉLDÁZATA A KIRÁLYRÓL...

„Gyermekek Dicsősége“ címmel adták ki a régi munkácsi rabbi Cvi Hirs Spira hátrahagyott biblia-magyarázatait és ünnepi példázatait. Ebben a könyvben, amelyben a „régik munkácsi“ gyakran idézi a „régik belzit“ mint „a szent gaont“, a „szentség dicsőségét“ és „a kor büszkeségét“, sok szó esik a békéről, mint Izrael legnagyobb áldásáról és szó esik arról is, hogy a kor nagyjai, cadikjai különböző utakon haladhatnak, de kell hogy egymást megértsék, becsüljék. A műhöz a szerző fia, a mostani munkácsi rabbi, nagy bevezetést írt, amelyben fölemelő képet ad apja lelki nagyságáról. A laikus olvasót érdekelni fogja az a három poétikus példázat a királyról, amelyet a „régik munkácsi“ három „Ros-hasonó“ alkalmával mondott el híveinek a sófárfuvás előtt.

I.

„Boldog a nép, mely érti a harsonafuvást, Isten, arcod világosságában járjanak“.. Igy szól Dávid király zsoltára. Az újévi imában mondjuk: „Ha nincs égi védelmezőnk a bűn bizonyítójával szemben, ó hirdesd Jákóbnak az igazság szavát és ments fel minket az ítéletben“ . . .

Volt egyszer egy nagy király, ennek volt egyetlen fia, böles, okos és nemes tulajdonságokkal áldott. A királynak gyönyörűsége telt benne. Egy hűséges fejedelmet rendelt melléje, aki nevelte és mindenütt kísérte mint barát és tanácsadó. De a fiut megszállta a gőg és gonoszság szelleme és rossz útra tért. Egyszer reátámadt fejedelmi nevelőjére is és ütlegelte. De a fejedelem, mert annyira szerette a királyfit, eltitkolta a tőle kapott sebeket. Mégis nyilvánvalóvá lettek a rossz cselekedetek. Összegyűltek tehát az ország tanácsosai, hogy ítéletet tartsanak a király fia felett. Minthogy apját is megbántotta, halálra akarták ítélni, mint lázadót. Ekkor előlépett barátja, a fejedelem és könyörgött a bírák előtt, hogy ő ismeri a királyfit, tudja, hogy alapjában jó, csak az elbizakodottság vadította el. Ha halálra ítélik, gyógyíthatlan fájdalmat okoznak királyi apjának, aki most is szereti gyermekét. Itélik inkább száműzésre, majd a fogságban megalázkodik a szive és visszatér a jó útra. Igy is történt. A királyfit száműzték messze idegenbe, ahol szűk kenyéren és vizen tartották. Multak az idők és a királynak szive végtelen epedéssel sóvárgott száműzött fia után. És a fejedelem is könyörgött, hogy szeretné viszontlátni neveltjét, aki bizonyára már megbánta rossz tetteit „Engedd óh király, hogy meglátogassam a fiadat és magam szemével lássam, mit csinál.“ A királynak tetszett a dolog, a fejedelem pedig útnak indult. Mikor oda érkezett, azonnal a királyfihoz sietett. Ez azonban botjával nekiesett és ütlegelni kezdte, úgy hogy több sebet ejtett az arcán. A fejedelem némán tűrte a bánást, nagy szeretetében a király fia iránt. Erre a fiu megdöbbsent és zokogva borult barátja keblére. Bűnbánóan, megtörten kért bocsánatot és megígérte, hogy ezentul más ember lesz, csak eszközölje ki, hogy már láthassa apja arcát és újból a király közelében élhessen. A fejedelem szive megtelt örömmel. Hazautazott. De félt, hogyha az ország tanácsa elé megy, dagadt arca és homloka tanuságot teszen a királyfi ellen és nem hisznek majd megjavulásában. Elmondott

Baerwald: A telavivi városháza terve. Rathaus Telaviv. Az angol kormány betiltotta az építését, mert nincs reá fedezet.

tehát mindent a királynak és kérte, hogy most már nincs más mód, minthogy ő maga tegyen tanuságot a fia javulása mellett az ítélőszék előtt megbízható értesülések alapján és kérje a fiának visszahívását, hogy itthon a teljes javulás útján járhasson. Mert idegenben az a veszély fenyegeti, hogy a honvágy búskomorságba, betegségbe dönti. És ki fog ellenszegülni az ítélőtanácsban, ha a király maga jön tanuságot tenni?

A példa pedig vonatkozik Izraelre, aki királyfihoz hasonlatos. Hajdan a maga országában élt, saját szőlője és fügefája alatt és látta szemtől szembe égi Atyjának csodáit. De rossz útra tért és bűnei miatt száműzésre ítélték. A Messiás pedig mindennap sóvárog, hogy megváltsa népét, ha jó útra tér. De Izrael bűnei sebeket ejtenek rajta, amint írva van „és ő a mi bűneinktől szenved“. Ezért mondja a roshasonói ima, amikor Izrael valóban a bűnbánat és javulás útjára lép: „Ha nincs égi védelmezőnk a bűn bizonyítójával szemben, ha a Messiás a mi bűneinket bizonyító sebei miatt nem kelhet védelmünkre, tégy te Urunk magad tanuságot megtérésünk mellett és ments fel minket az

Anglo-Palestina-Bank Haiffa. Az oszlopok közt nagyítva sekelek a makkabeusok idejéből.

ítéletben!“ . . . És ez a magyarázata a zsoltár szavának is: Boldog a nép, amely ért a harsonafuváshoz, Isten, arcod világosságában járjanak. Hogy a sófárfuvás előtt annyira megtérnek, hogy az Úr maga világosíthatja meg őket az ő fényével, a Messiás fényével . . .

II.

„Boldog a nép, mely ért a harsonázáshoz, Isten, arcod világosságában járjanak.“ És hozzáfűzi a Midrás: „Boldog a nép, amely maga felé tudja hajlítani teremtőjét a harsonával, hogy megteljen irántuk irgalommal“ . . .

Volt egyszer egy király, aki nagyon lágy szívű és kegyelmes volt. Minden évben maga szokta betutazni országait, hogy meggyőződjön róla, hogyan teljesítik a népei az ő akaratát. Egyszer történt, hogy fellázadt ellene egyik országa. És mikor elérkezett az ideje a király látogatásának, nagyon félték a büntetéstől, ámbar szívükben nem bánták meg tettüket. Elhatározták tehát, hogy az egész ország népe elébe megy a királynak és bocsánatot kérnek tőle, mert tudták, hogy a király irgalmas szívű. A király tanácsosai azonban előre értesítették a királyt a lázadók szándékáról. Mit tett erre a király? Elkerülte azt az országot és látogatás helyett dorgáló írást küldött nekik, kilátásba helyezve súlyos büntetéseket. Második esztendőben ismét elérkezett a királylátogatás ideje. És újból kétségbeesetten tanácskozni kezdtek. Volt köztük egy okos ember, aki így szólt hozzájuk: „Balgák! Az, hogy a király nem akart tavaly bennünket meghallgatni, nem azt jelenti, hogy kegyetlen és csak büntetni akar. Ellenkezőleg, mert olyan irgalmas, hogy nem tud a kérésnek ellentállani, azért fordult el tőlünk. Mert látta, hogy megtérés nélkül akartunk reá hatni könyörgésekkel, mik csak fájdalomt okoznak neki. A fő tehát, hogy őszintén bűnbánatot mutassunk és akkor meghallgat bennünket.“

...Ézért mondja a feddések fejezete a nem megtérten imádkozó Izraelnek: „és én rejtve elrejttem arcomat előlük . . .“ És ezért szól a Zsoltár: Boldog a nép, amely érti a harsona megtört hangjait és tudja, hogy csak akkor ér a harsonázás és imádkozás valamit, ha arcod világosságában járnak és akkor feléjük fordul az irgalom.

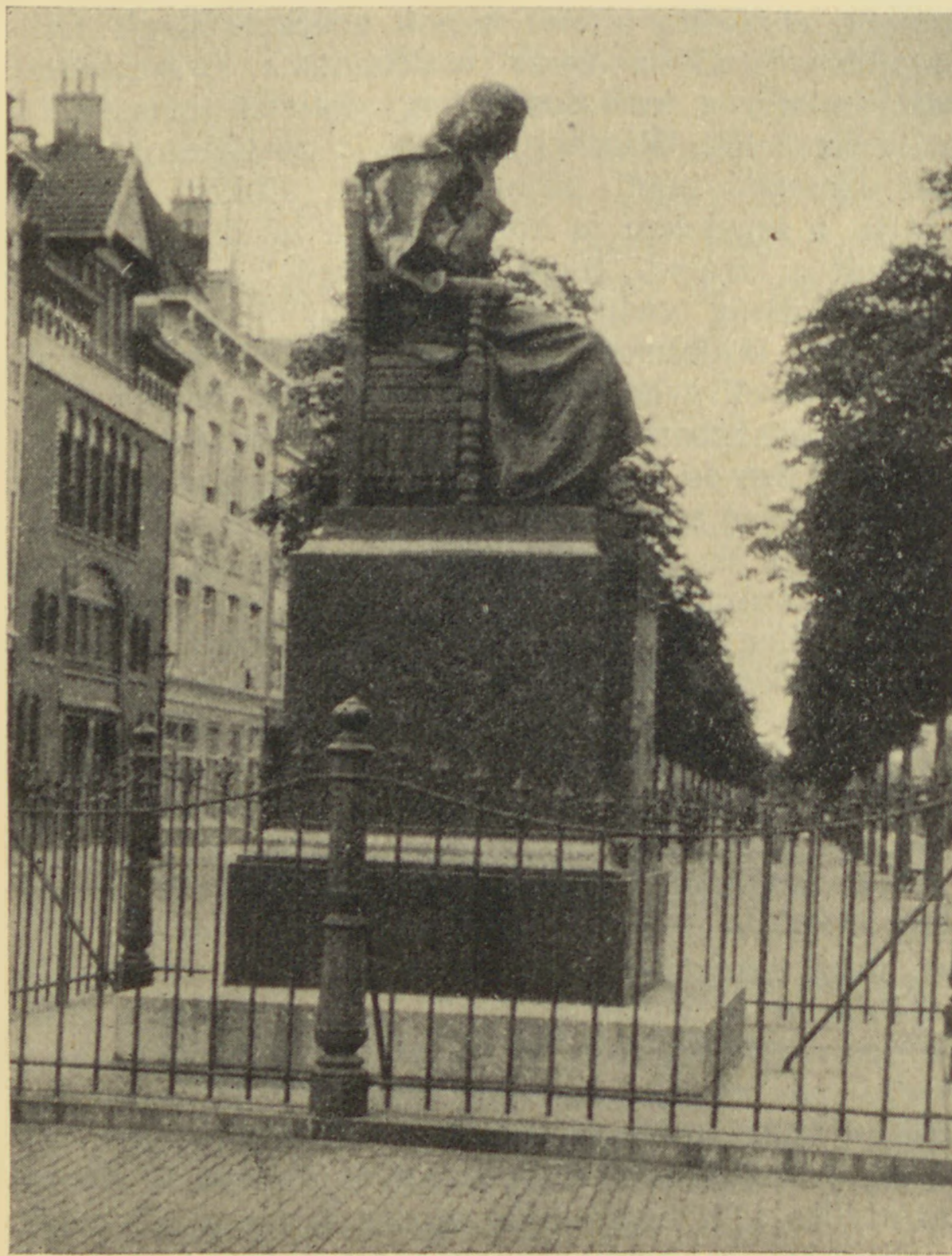
III.

„Boldog a nép, mely érti a harsonafuvást.“ Kérdi Rabbi Jósija: Vajjon a többi népek nem tudnak-e harsonázni? De Izrael ki tudja engesztelni a harsonával teremtőjét, míg fölkel az Itélet trónusáról és az Irgalom trónusára ül“ . . .

Volt egyszer egy király, ennek volt egy fia, aki vétkezett ellene. Haragjában a király kiűzte a palotából és a szolgák közé helyezte, ott kapta az ő étkezését naponta, de a király színe elé nem kerülhetett. Gondolta a királyfi: az apja haragja mégsem lehet olyan nagy, ha gondoskodik róla legalább szolgasorban, majd egyszer elfelejti a bűnét és visszafogadja kegyeibe. De amikor a király látta, hogy fiának nem fáj annyira a sorsa és nem tér magába, elrendelte, hogy fiának kisebb adagokat adjanak mindenből, mint a többi szolganak. Mikor a királyfi ezt látta, elkezdett sírni és keseregni. Kérdezték a szolgák: „Miért ke-

seregsz annyira? Hiszen mégis csak te vagy a király fia, hát érdemes-e ilyen csekélységen sírni?“ És felelt a királyfi: „Nem a kisebb porció miatt sírok én, ezzel én nem is törődnek, hanem azért, mert ebből eszméltem reá, mily nagy lehet atyám haragja, hogy a szolgák közt is alacsonyabb sorssal büntet“. A királyfi erre teljes szívvel megtért és atyja megbocsájtott neki.

Izrael gyülekezete is látja, hogy egyre sujtanak reá a csapások. Szolgasorba került. És még itt is napról-napra elzárják előle a megélhetés útjait. Óráról-órára szűkítik és elveszik a kenyeret, amelyből ezrek és ezrek táplálkoztak. De Izraelnek nem a kenyér fáj, hanem az Úr haragja. Amint írva vagyon az Énekek Énekében: Megeskellek titeket Jeruzsálem leányai, ha találjátok kedvesemet, mondjátok néki, hogy a szerelem betege vagyok. És hozzáfűzi a Midrás: nem a gyomor betege és nem a fej betege, hanem a szerelem betege! Nem az fáj, hogy elragadják a táplálékunkat s nem az, hogy nem vagyunk „fej“, hanem szolgák, de az fáj, hogy Isten szeretete csökkent irántunk! Erről szól az Írás: „Boldog a nép, amely érti a harsonát, arcod világosságában járjanak“. Nem azért szól a harsonánk, hogy adjon Isten jobb kenyeret és beletörődjünk a szolgaságba, hanem azért, hogy az Úr világosságában járassunk, hogy visszatérhessünk a palotába, égi atyánk asztalához, hogy megszűnjön a keserves Golusz és visszahozza foglyainkat a száműzetésből és fölmelessünk Cionba ujjongással és Jeruzsálemben örök örömmel. És akkor Isten fölkel az Itélet trónjáról és az Irgalom trónjára ül, hogy megkegyelmezzon nekünk és eljöjjön Cionba a Megváltó, hamarosan, napjainkban, Amen.

Spinoza szobra Hagában. Székely György felvétele

DR. LÁCZER DÉNES: JESIVA A KÉK TÓ PARTJAN

francia Svájc ékessége az örökön mosolygó, azurkék genfi tó partján Montreux, az elegáns, mondain kicsit léha üdülőhely. Zord évszakokban szelid és mosolygó oázis. Túlán a Rochers de Nays örök hófedte bércei villogó fehéren álmadoznak s a tómenti sétányok, parkok s a lejtőn terrászosan sorakozó díszes paloták láncai, a nemzetközi közönséget szórakoztató mulatók az életnek a könnyebbik és vidámabbik oldalával kecsegtetik azokat, kik a svájci Riviéra e gyöngyéhez elvetődnek.

Az ellentét meglepő erejével hat a palotasorok közt az a villa, amelyet nemrég egy egyiptomi hercegnő lakott s ahol most litvániai zamatú talmudmelódiák zengenek. A gyönyörhajhászó és élvezeg nemzetköziségbe, Ézsau zenéjébe beleszól s azt túlarsogja Jákobnak frissen csengő hangja, a Tóra szava, nemzeteket átölelő szelleme s a tomboló élvezetvágy szomszédságában halachikus viták és évezredes tanításokban buvárkodó komoly és fenséges szellemi munka ütöttek tanyát.

Jesiva Svájcban! Az első pillanatra nem hallatszik oly különösnek minálunk, ahol hires jesivákban éppúgy, mint rabbiképzőnk termeiben nemes vetélkedésben gondoskodnak a tanulás folytonosságáról. De annál nevezetesebb, hogy Svájcban, a békebeli jólét bőségében szunnyadozó svájci zsidóságnak ismét jesivája van. Kísérlet ez. A harmadik jesivaalapítás az újabb időkben, de minden jel arra vall, hogy biztos sikerrel jár és jelentős esemény a svájci zsidók történetében.

Svájcba vetődött egy litván rabbi, kinek neje, hírneves tudós leánya, kikötötte, hogy tudományát nem fogja megélhetési forrásnak használni. Így hát kereskedő lett Botskó úr Montreuxben, a sors kegyes volt hozzá, jólét és szép család környékezte. Csak egy dolog bántotta: „Kaul kauré bamidbor“, talmudikus ismereteivel a svájci „amracusz“ pusztaságába tévedt, szellemének szabályját rozsdásodás fenyegette. A svájci Jesurun is elhizott a szabad és nyugodt Svájc légkörében. A Galuszból más nem érzett, mint a nagybarmok vágásának tilalmát, amely

„állatvédelmi“ szempontból ma is fennáll. Hiába állította bold. Kayserling főrabbi elfogulatlan keresztény tudósok szakvéleményét arról, hogy a sechita a lehető leghumánusabb vágási mód. A derék svájciak emberibbnek tartják az állat főbelövetését. Egyébként semmi veszély nem ébresztgeti a svájci zsidók öntudatát. Jószivük, áldozatkészségük, kegyeletérzésük kiapadhatatlan, de a hagyományos ismeretek ott is, akár csak nálunk béke idején, lassanként az imakönyv forgatására szorítkoztak. Botskó úr férfi akart lenni ott, hol más férfi nem volt és néhány megértő elvbarátja segítségével megalapította a montreuxi vasutállomás közelében egy kis szobácskában a most már impozáns villába helyezett talmudiskolát. Ő volt egy személyben a jesiva megalapítója és propagátora, finanszírozója és vezetője, tanítója és adminisztrátora. Minden anyagi érdek nélkül, sőt tekintélyes összeggel kezdeményezte és minden egyéni hiúságtól mentesen, minden személyi kultusz kizárásával, egyedül az ügy következetes-erélyes szolgálatával elérte, hogy a két éves fennállása óta immár negyven növendéket számláló iskola, a legjobb svájci családok ifjainak főiskolája lett. Nem rabbikat akar nevelni, bár kétségkívül rabbiiskolává fog fejlődni intézete, hanem az az ősi ideál lebeg szeme előtt, hogy minden zsidó ifjú szenteljen legalább két évet kizárólag a talmudi studiumnak s szerezzen egészséges képzettségbeli alapot zsidó világnézetének.

Élvezet látni és hallani működésében. Ahogy tanít, szombatokon előimádkozik, derosot mond,

Talmudiskola Montreuxban

Das neue Heim der Jeschiwa in Montreux

vizsgáztat, ahogy mosolygós türelemmel bevezet rövidnadrágos kisfiúkat a misna rejtelseibe s ahogy mosolygó fölényel szereli le huszéves nagytudású bócherek éleselméjű s harcias hévvel irányított kérdéseit, ahogy szülőkkel, érdeklődő külföldiekkel, pártfogókkal tárgyal, ahogy ujonnan jelentkező tanítványokat kiismerni törekszik, hogy a jesiva egészséges rendjébe beilleszkedjenek. Minden szava, tanítása, prédikációja és megjegyzése folytonos propagandája az élő, eleven zsidóságnak. Bócherei, köztük több tehetséges magyar, akik elite gárdáját képezik, mind jól öltözött, gondozott külsejű 14—20 éves kedvesarcú gyermekek, akikben a halacha négy ölnyi terének naivitása párosul a jó nevelés s a sokoldalú képzettség előnyeivel. Ezek a bócherek már nem ismerik a Bialik mélabús talmudistájának a problémáit. Azok „még ifjak s már a vénség átka verte”. Ezek jókedélyű, vidám gyermekek, akik a nap 6—8 órás talmudtanulás mellett *időt szorítanak a sport minden ágának*.

A mester nemcsak kitünő pedagógus, gondos lélekbuvár, s az aranyszájú mesélő, kinek szavai plasztikusan, talpraesetten s velősen robbannak ki s minden kétséget, nehézséget könnyedén elsimítanak, de korát megértő ruganyos szellem is, aki fejcsóválva, de mosolyogva ütközik meg azon, hogy a kis bócher este boxol azzal a kollegájával, kinél délután még a nehéz „szuggjet vitatta meg ráncbavont homlokkal. Itt nincsenek sápadtarcú aszkéták, hanem pirospozsgás diákok vannak. Egyik-másik bizonyára nélkülöz néha, hisz a jesiva deficittel küzd, de a mester meggyőződése, hogy egy jó jesiva, csak deficittel valódi. Szükség s egy kis gond annak nélkülözhetetlen motorja. De a péntekesti asztal ragyog és diszeleg a szép kalácsoktól s a szombatdélutáni salesudesznél valóságos hangversenyt rendeznek a keleti dallamokból. Egyébként pedig a mester neje a jesivának valóságos őrangyala s gondoskodik arról, hogy a diákok ruházata, fehérneműje mindig rendben legyen. Szombatreggeli kiddyusnál asztalához hivatalos a jesiva imatermében jelenlevő minden átutazó idegen. Rabbik, bankárok, nászutasok, turisták mind kell, hogy megizleljék Botskóné süteményeit s élvezzék a filigrán termetű nagyasszony vendégszeretét.

Aki mitőlünk odajut, nem tudja elfojtani magában a kérdést, mért teszi ezt Botskó úr? Hisz szüksége nincs erre, fizetést nem hogy elfogadna, ellenkezőleg, ő a jesiva egyik főpatronusa. Litvániai docens társaival együtt személyileg teljesen a háttérben marad, se címet, se kegyet, se ünnepeltetést, se sajtóbeli dicshimnuszot nem fogad el. Fogalmaink szerint bármennyire érthetetlen is, de itt csakugyan azzal a furcsa jelenséggel állunk szemben, hogy Botskó úr legtitkosabb célja s ambíciója nem

más, mint a „*lesém somájim*” legtisztább és legnemesebb eszménye. S ezért az excentrikus szeszélyért érdemli meg ez a montreuxi jesiva alapítója, hogy róla és szívéhez nőtt s ma már a svájci zsidók büszkeségére szolgáló intézményéről megemlékezzünk.

ÚJ KÖNYVEK

HELLER BERNAT: LÖW IMMANUEL
NAGY MŰVÉNEK UTOLSÓELŐTTI ALLOMASA.¹

Löw Immánuel egyenest halad előre messzilátó céltudással kijelölt útján. Sorsának sem borúja el nem rémíti, sem derűje el nem kápráztatja. Munkabírását sem vizsgálati rabság, sem főrendi méltóság nem csökkenti. Fél század óta példaadóan betöltött papi hivatásán túl legutóbb is ifjakat megszegyenítő serénységgel teljesíti tisztjét mint a magyar törvényhozás felső házának tagja.² S emellett főnnakadás nélkül folytatja életének tudományos főművét. Most jelent meg a *Flora der Juden* első kötetének második fele. Evvel lezárul a voltaképpen mű. Azt a biztatást is nyerjük, hogy még ez az esztendő meghozza a név- és tárgymutatók kötetét, az emlékműszerű munka betetőzéseül.

Ha ezt a munkát Löw Immánuel nem végezte volna el, nem él emberfia, aki elvégezhetné. Többet kell mondanunk. Nem él ember, aki a munka egészének megítélésére hivatva volna. Az orientalista nem becsülheti meg a természettudományi megfigyeléseket. A botanikus alig követheti a héber, aram, syr, arab, perzsa, görög, latin, román, germán, ural-altáji (kivált magyar) szófejtéseket.

Munka közben Löw Immánuel egyre fiatalodik, egyre nő. Együtt él avval, amit a tudomány évről-évre újat alkot. Lépésről lépésre kíséri, mit hoznak a szentföldi folyóiratok és gyűjtemények: *השדה* (a mező), *הקלאי* (a földműves), *השנה* (az esztendő), *גדול ירקות* (növénytenyésztés). Kiaknázza a legújabb misna-concordantiát, kiegészíti Laser-Torczynernek nemrég megjelent héber szótárát. Fokozott éberséggel figyeli a gazdasági növények jelentőségét a Szentföld fölépítésében. A legújabb kötetben figyelme erősebben fordul a művészettörténet felé is: mily növényeket ábrázoltak az egyiptomiak, a görögök, a pompeji falfestmények?

Amellett megmaradt munkájának minden eddigi gazdasága. Az egyes növénycsaládoknál, növényfajoknál szóba kerül elnevezésük a keleti és az európai nyelvekben; jelentőségük a Szentföldön végig a korokon máig; szerepük a Szentírásban, a hagyomá-

¹ Die Flora der Juden, I. Zweite Hälfte. Convolvulaceae-Graminaceae. (Veröffentlichungen der Alexander Kohut Memorial Foundation Band IV). Wien und Leipzig (Löwit) 1928.

² A felsőházban elmondott beszédjének egyik részletére is világot vet a jelen kötet. Azt olvastuk, hogy Löw I. a kétkulacsosságot arab közmondással bélyegezte: nem lehet egy tányéron két dinnyét vinni. Itt (552. l.) helyesebben úgy olvassuk: egy tenyérben nem lehet.

nyos irodalomban, aggáában és haláchában (pl. a Rambam nehézségeit is növénytantörténelmileg oldja meg), a művészetben, a költészetben (melyből bőséges műfordításokat kapunk), a ritusban, a néphitben, a babonában, a zsidóknak neveiben, héber könyvek címeiben.

Folyóiratunk természete kizárja, hogy itt bemutatassuk Löw Immanuel szentírásmagyarázó, talmudértelmező, szófejtő fölfedezéseit. Csak pedzhetjük, hogy Löw igazolja azt a fölfogást: Szentírásunk, amikor Egyiptomról szól, egyiptomi fogalmakkal, egyiptomi szókkal, egyiptomi növénynevekkel szeret élni. Jesaja könyvében (19, 7) Löw megsejti a papyrust s világosan megtalálja a Cymodoceát, az egyiptomi vízi rózsát. Érdekes, hogy a Szirachtöredék eredetiségét botanika-történelmileg is igazolja (707).

A Szentírás zsidósága még a természetben, a természettel élt. De a tannák (közülök kiválik Jóchanan ben Nuri) és az amórák (Jochanan bar Napacha itt is a legnagyobb) szintén közel állottak a növényekhez, az aggáda is a saját növénymegfigyeléseit használja föl (790. l.) A talmud szól növényvizsgáló experimentumról is. (706, 745. l.) A későbbi korban Ilai Gaon és kivált Rasi tünik ki a valóság megfigyelésével.

Művelődéstörténelmi részletek.

Legközvetlenebbül hatnak s a legtágabb körök érdeklődésére tarthatnak számot Löw művének művelődéstörténelmi fejezetei. Ilyenekben a jelen kötet is bővelkedik, hisz, sokadmagával, itt kerül sorra a papyrus, a nád, a cukor, a búza, az árpa és (a világhódító növények sorjában utolsónak) a kukorica.

A papyrust könyvünk, Schweinfurth rajongó szavával, a megörökített gondolat atyjául köszönti. Papyrusból készült hajókról szól Jes. 18; 2, Jób 9, 26. A papyrushajókra e helyeken legelsőnek Szádja gáon ismert, ki maga is Egyiptomból származott.

Gazdaságilag nagy jelentőségű a cukor. A cukor egyetemes történetét megírta Lippmann, a Szentföld sajátos tekintetében maga Warburg professzor. India találta föl a művészetet, miként kell cukornád nedvéből szilárd cukrot előállítani; Perzsia tovább fejlesztette ezt az ügyességet; tökéletességre az arabok vitték, akik el is terjesztették a Földközi tenger partjain, legelőbb Syriában, Egyiptomban, később Siciliában, Spanyolországban. Palesztinába, az arabok révén, a VII. században jutott el. A keresztések nehezen váltak meg a palesztinai Tripolistól, mert nem bírtak betelni a cukornád adta ízes, kényelmes táplálékkal. Amikor a biborgyártás elvesztette gazdasági jelentőségét, a tyrusiak fölkapták a cukorgyártást: a frankok keleti cukorgyártásának főhelye Tyrus lett. „Cukorkormalom“ nevét viseli több rom a saracén korból. A talmudutáni haláchát szinte napjainkig sűrűn foglalkoztatja a cukor: mily áldásmondással élvezendő, szabad-e reggeli ima előtt cukros kávét inni, főként pedig a cukornak pészachi használata; Magyarországon fölmerül még az a sajátos kérdés, megvan-e engedve pészachkor a bor cukorral készült mustból. Már Aszaf Judaeus köhögés ellen ajánlja a cukrot, Majmuni is orvosságul rendeli. *Miként a dohányt, úgy a cukrot is a zsidók vitték bele a világforgalomba.* Cukor a természetbeli adók sorába is került. A hamburgi zsidó község a haláját, a kismártoni pedig az adóját cukorban rójja le. Magyarországon zsidók közt

divik a Zucker név, Budapesten, Szegeden, Szentesen, H.-M.-Vásárhelyen és egyebütt, a Cukor név.

A mai Palesztinában serény figyelem fordul a cukornádültetés, a cukortermelés felé. Cukorrépat csak legújában ültetnek. A cukorgyártás kísérleteit és kilátásait tudományosan Warburg professzor kutatja. Berditschewsky cukornád ültetésével fáradozik s 1927-ben beutazta a külföldet, hogy a cukorgyártáshoz szükséges gazdasági föltételeket előteremtse. Az 1922-ben Tel Avivban alapított Manufacture of candy-t 1926-ban újjá szervezték: bonbont, karamelt, halvát, cukrozott gyümölcsöt, jam-et gyártanak.

Még szorosabb és nevezetesebb a *búzának* viszonya Palesztinához. *Palesztinában megtalálták a vadul tenyésző ősbúzát.* Megtalálta pedig Aaronsohn, a James Rothschildtól Zichron Jakob-ban alapított zsidó földművelőtelepnek botanikusa, geologusa. Megtalálta a Hermon-hegységben, Galilaeában, a Jordántól keletre, még pedig mindig kopár talajon távol a búzaművelő tájaktól, tehát mint *ősnövényt*, nem mint a kultúra szökevényét. Mig a mi búzáink fölötté kényes, válogatos talaj dolgában, addig a palesztinai ősbúza műveletlen, sziklás földben is tenyészik. Már most Aaronsohn óta azon vannak, kivált Németországban Poppelsdorf gazdasági akadémiája, Washingtonban a Departement of Agriculture, hogy *az ősbúzával való keresztelés által a kultúra-búzát fölszabadítsák kényessége alól*: sikerrel, a keresztezett faj ellentáll rozsdának, fagynak. Eredménykép elvárható, hogy a búzaművelés előtt egész új területek nyilnak. Abból, hogy a búza őshazájának ekkép a Szentföld tünik föl, megmagyarázható (ha nem is tudományosan, de szellemesen) a kenyérre mondott áldás: mig a földön termő gyümölcs áldása פרי האדמה a föld terméséről szól, addig a kenyérért mint לחם מי הארץ az országból, a Szentföldből eredő eledelért mondunk halát.

Mondattörténelmi és folklorisztikus elemek.

Miként a művelődéstörténelmi fejezetek, úgy Löw művének mondattörténelmi elemei is általánosabb érdeklődésre tarthatnak számot. Mutatóba néhányat.

A *jerichói rózsza* voltaképp nem rózsza s nemcsak Jerichóban terem, mint ahogy a spanyol légy nem légy is sok más helyütt nem gyéreb mint Spanyolországban. Mivel a szárazon gömbbé zsugorodó növény a vízben vagy nedves levegőben csakhamar újjá éled, kibontakozik, fölvirul, azért a népképzelet benne a föltámadás virágát látja. Az egyházi legenda úgy tartja, hogy Mária az Egyiptomba való menekülés útján kezével megillette ezt a növényt s így halhatatlansággal illette. L. A. Frankl a Szentföldről adott útleíró művében a jerichói rózsát mint Izrael föltámadásának virágát ünnepli, visszhangot keltvén más zsidó íróknál (475—478. l.).

Jézus a titokzatos Isten név segítségével megesketi a fákat, hogy nem engedik magukat keresztje fájául fölhasználni; egy famagasságnyira nőtt káposzta szolgál keresztül.³

³ A Toldot Jesu eme mondájának számos a változata, egyik párhuzama ép a magyar népköltésben található, ahol csak a remegő nyárfa használható keresztnek. Hasonlóan Balder anyja megesketi az összes fákat, hogy fiát nem bántják, csak a fagyöngyöt mellőzi s ezért Balder fagyöngyágtól hal meg. Hasonló monda fűződik Isfendijár halálához Firduzinál,

A tréfás kérdés, miként lehet farkast, kecskét, kelkáposztát a víz egyik partjáról a másikra oly saj- kában átvinni, mely a három közül csak kettőt bír el, ez a rejtvény a zsidó Folkloreban is ismeretes; legrégebb változata Alcuinál mutatható ki.

Hatalmas az a hyperbola, mellyel Isten nagy- ságának mérhetetlenségét sejtetik. Nem győzők le- írni, még ha az égbolt papyrussá, a tenger tintává, erdő minden szára irónáddá, minden emberfia ír- odeákká válnék is. Sóvuoszi liturgiánknak ez a költe- ménye a XI. században Mainzban keletkezett. Reinhold Köhler Európában nem ismeri ennek a hatásos hyper- bolának régibb változatát. A régi zsidó irodalom bő- velkedik bennök. Már Jochanan ben Zakkájnak tulaj- donítják a következő kijelentést: ha az egek mind ír- lapok, a fák mind tollszárok, a tengerek mind tinta volnának is, nem győznék leírni mindazt a bölcsesé- get, melyet mestereim tanítottak, de én az ő bölcsesé- gükből csak annyit vettem el, mint a légy, mely a tengerben megfürdik.⁴ Ez a hyperbola sokszorosán visszhangzik az aggádában, a zsidó liturgiában, a kórában, a népköltésben, a magyar népköltésben is nem egyszer. Magyar folyóiratban beszélte meg az összehasonlító irodalomtörténet nagy mestere, Rein- hold Köhler, I. *Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn* I., 1887—1911, 312—318, 429—438, 443—453, 463, 464. Löw Immanuel szinte kimerítően állítja össze a zsidó párhuzamokat, de gazdagon kiegészíti a magyar változatoknak is sorát Rákóczi Sámuel énekével, sze- gedi népdallal, továbbá Jókaiából, Mikszáthból. (680—685. l.)

Ujabb eredetű az a zsidó legenda, mely ahhoz a népszokáshoz fűződik, hogy Sira szombatján amikor a mannáról szóló elbeszélést olvassák föl, a madarak részére árpakását szórják. A legenda ekkép adja a szokásnak okát. A pusztában Mózes hirdette, hogy szombaton nem kell a manna. Hogy Mózesre rácafol- janak, gonosz emberek péntek este mannát szórtak a földre. Ámde a madarak még hajnal előtt fölszed- ték a mannát s így megmentették Mózeszt a megszé- gyenüléstől. Hálából kását szórják nekik, mely tél idején nekik épúgy kapóra jön mint Izraelnek a pusztában a manna.

A buza, mint a Szentföld törzsökös növénye, az aggádának is kedveltje. R. Meir úgy véli, a búza volt a paradicsomnak tiltott gyümölcse. Eszerint a búza eredetileg fa volt. Csodafának, csodagyümölcs- nek festi a muszlim legenda is: a paradicsomban a búzaszem akkora volt, mint a structojás, lágyabb a vajnál, édesebb a méznél. Jézus korában tyúktojásnyi- ből galambtojásnyira fogyott. Amikor Keresztelő Já- nost kivégezték, mogyorónyira csökkent. Végül mikor a zsidók Uzajrt az Isten fiának mondták, a búzaszem mai méretére zsugorodott.⁵ (794—797. l.)

Lemminkäinenéhez a Kalevalában, V. ö. Dähnhardt, *Natursagen* II., 209—214; Panzer, *Studien zur germanischen Sagengeschichte* II., 253—268. A tárgyat von- zóan földolgozta Anatole France is. (*Livre de mon ami*, 306.)

⁴ Arab legendában Mózesnek és Al. Chadhirnak bölcsesége Istenéhez mérten csak olyan mint a csöpp a madár csőrében viszonyítva az óceán vizéhez. (René Basset, 1001 Contes, récits et légendes arabes III., 80.)

⁵ Egy másik muszlim legenda még ragyogóbban festi a paradicsomi búzafát: törzse arany, ága ezüst,

Honi és egyéni mozzanatok.

Rapaics Rajmund, végig pillantván a magyar kutatásokat a növénytan terén, Melius Juhász Péter Herbariumával kezdi s Löw Immanuel Florá-jával végzi. (*Pester Lloyd* jubileumi száma 1928 május 27, Első melléklet 3, 4. l.). Hogy magyar ember írta a zsidó tudománynak ezen egyik főművét, az lépten- nyomon szembeszökik.

A magyar növénytan szótár számos eleme kerül tárgyalásra. Vizinövények bősége: átokhinár, béka- buzogány, békaszőlő, békatutaj, csaté, csetkáká, erdei káká, gyapjusás, gyékény, hidőr, hinár, hutsza, káká, kolokán, nyílfü, palka, perjeszittyó, potnya, sás, szittyó, telelősás, tengerfű, tengeri fonal, tófonal, uszány, vi- rágkáká, vizigaz, zsióka; a török útján az arabból a régi magyarba hatolt alafa (takarmány); továbbá: gyékény, kutyatej, szappanfű, szappangyökér, szappan- virág, nád (perzsául éppen így), manniakása, harmat- kása, tatárka, seprő-cirok (tüzetes etymológiával 742. l.), mohar, kukorica, török búza, tengeri. Növény- nevekkkel kapcsolatos szók: kalamus, kalamáris, nád- méz, póráz, sombot, somfabot. Tulajdonnevek: Som, Somos, Somkerek, Tölgyes.

Szó esik a magyar falvak nádfődeles kunyhóiról (678). Megtudjuk, hogy Bosácson, Trencsén megyében, a mogyorót zsidó diónak hívják.

Magyar botanikusok gyakran jutnak szóhoz: Haynald, Borbás Vince, Lányi Béla, Szűtorisz, de kivált Dégen Árpád és Jávorka Sándor, akik Löw sajátságos céljaira megfigyeléseket, kísérleteket is végez- nek. A világ gabonaterméseinek adatait Löw Imma- nuel a magyar földművelésügyi minisztérium jelen- téseiből közli.

A haláchában is leginkább magyar rabbik érvé- nyesülnek: nagyszombati Izsák (Minhagim), Szófer Mózes (Chaszam Szófer), fiai: Szófer Sámuel Benjá- min (Kszav Szófer) és Szófer Chajjim pesti rabbi, Broda Mordechai (Miava), Schick Mózes (Huszt), Weinber- ger Avigdor (Mármarosziget), Mendel Dées, Glück Izsák (Tolcsva), R. Júda Aszód.

A zsidó tudomány művelői közül a magyarok jutnak túlsúlyra, legkivált Bacher prof., Klein Sámuel, Krausz Sámuel. Minthogy a jelen kötetben a papyrus és az írás kerül sorra, mód nyílik Löw Lipót (*Graphische Requisiten*) és Blau Lajos műveinek kiakná- zására is. Alkalom adtán említetük még Büchler Adolf, Goldziher prof., Guttmann, Heller, Kaufmann, Kec- keméti Ármán (kinek szorgalma elismerésben része- sül), Kohn Sámuel, Ziegler Ignác és mások. A magyar tudósok közé sorolandó Kohut George Alexander is (leveleiben Kohut Gyurinak írja a nevét), akinek ne- mes áldozó készsége teszi lehetővé a *Flora der Juden* közzétételét s aki a jelen kötethez tudományos ada- tokkal is hozzájárult (535., 543., 746. l.).

Szegeden készült ez a nagy mű. Nem egy helyütt látszik meg rajta. A *Glyceria* egyes fajtái „nálunk Sze- geden a külvárosban“, mások a falvakban Szeged kö- rül tenyésznek (705. l.); Tápé falva Szeged mellett háziiparnak a gyékénykészítést gyakorolja (579. l.).

lombja smaragd. Minden ágából kihajt két kalász, mint a rubint, minden kalászon öt szem, fehér mint a hó, édes mint a méz, illatos mint a pézsmá s akkora mint a structojás. (René Basset, 1001 Contes, récits et légendes arabes III., 16.)

Szeged zsinagógájáról is szó esik: „a pészach és sovuosz közti hetek jelképezésére zsinagógámnak üvegfestményeiben az árpakalászt használtam“ (723). A Löw név eredete és változatai szóba kerülnek (479. l.) Betekintünk Löw Immanuel kertjébe is, vaduborkát is termel ott, a colouinta burjánzik benne. Sőt visszapillantunk gyermekkorába: L. A. Frankl a Szentföldről Löwéknek jerichói rózsát hozott; Immanuelnek egyik legrégebbi ifjúkori emléke, miként bámulta a növénynek kifejlését a vízben.

Ennél a kötetnél is ismételhethetjük: ezt a művet csak magyar ember, csak szegedi ember, az egyetlen Löw Immanuel alkothatta.

*

יְדֵי תְבַעְנָה S csak Löw Immanuel keze fejezheti be ezt a monumentális alkotást. Csak ő képes a tárgyalt növényeknek héber, aram, syr, arab, perzsa, görög, latin, román, germán, szláv, ural-altáji neveit jegyzékbe szedni. Bizton reméljük, a négy kötetnek magyar szótári elemeit is egyesítve kapjuk.

Többet is várhatunk. A kiegészítéseken és kiigazításokon fölül Löw Immanuel az egész mű eredményeinek összefoglalására is készül. A növények neveinek kutatása során akárhányszor találkozunk ezzel a jelöléssel „ursemitisch“, „gemeinsemitisch“. Az ily összemi nevekből nyilván következtetés vonható a sémi népek szétválása előtti művelődésre. Oly ősművelődési képet kísérelt meg összehasonlító nyelvészeti alapon a finn-ugor népekről már Hunfalvy Pál Ethnographiája; az indo-germán népekről már ismételtén vázoltak ily őstörténetet. Nyelvtudományi alapon ily kép vázolható az összémiek növényvilágáról is.

Ha azt mondjuk, hogy Löw Immanuel alkotása még betetőzésre vár, akkor nem élünk a kellő képpel. Amíg el nem készül a név- és tárgymutató, addig a mű nem kupola nélkül, hanem kapuzat, bejárat nélkül szűkölködik. Addig mi nem-botanikusok alig igazodhatunk el benne. Aki nem ismeri latin nevét a családnak, melyhez valamely növény tartozik, nem tudja, hol keresse a négy hatalmas kötetben azt, amire némi kép emlékezik, amire szüksége van.

Löw Immanuel bízik benne, hogy ez a kapuzat is elkészül a jelen évben. Mi pedig hálásan bízunk Löw Immanuelben.

*

SEBESI ERNŐ: A VIHAR ELVONUL. „Kisenev“ volt a címe Sebesi Ernő első versének, mely a *Mult és Jövő* hasábjairól átkerült a szavaló pódiumokra. Új poéta jelentkezett vele, akit azóta mint új drámaíróként fémjelzett a Nemzeti Színház. „A vihar elvonul“ című új verseskötetének kétségtelenül legszebb gyöngye a „Kisenev“ ma is. És mellette a megrázó „Elégia apám szeméről“, amelyet idézni kell elejétől végig. Első két sora mindjárt a szívbe szúr:

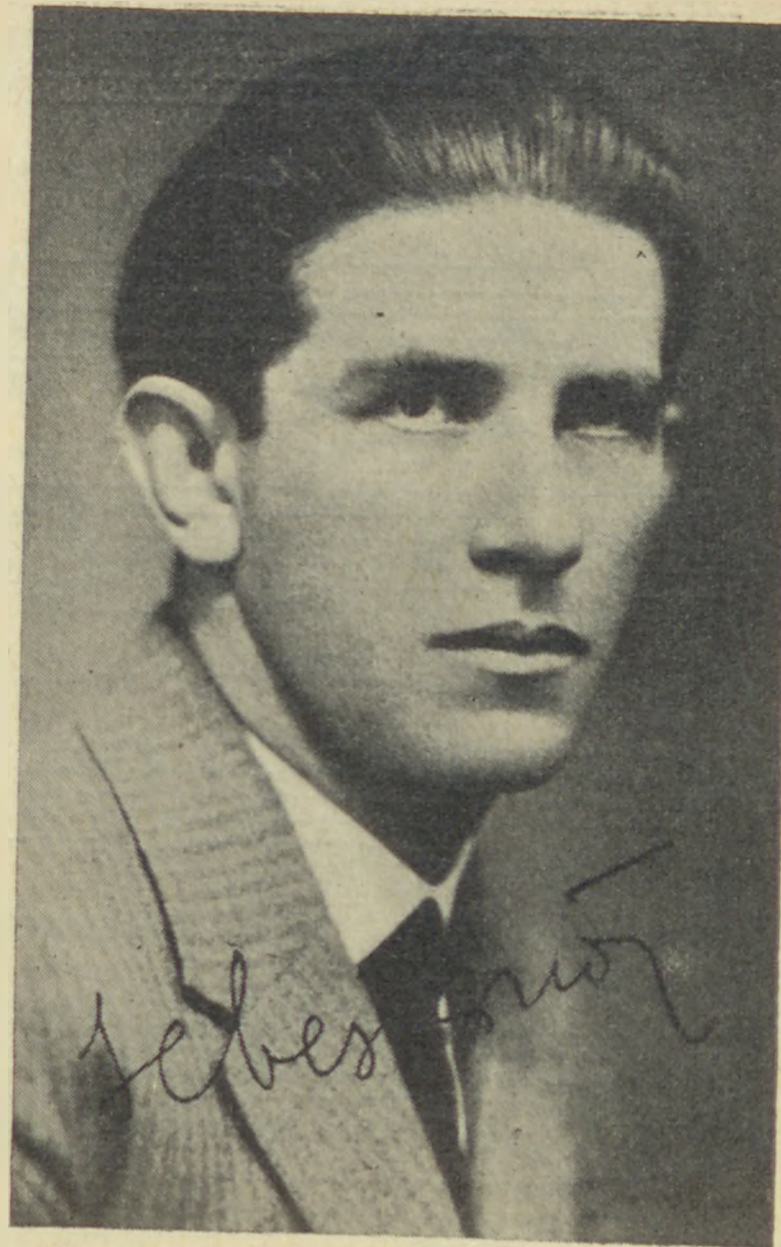
*Nincs perc, hogy ne meredne rám
szeme, bár vak és lompa,
De élesebben, mint a tőr, úgy szúr
mély bánatomba.*

Talán ennek pendántja az „En így köszöntöm anyámat“, amely szintén a gyer-

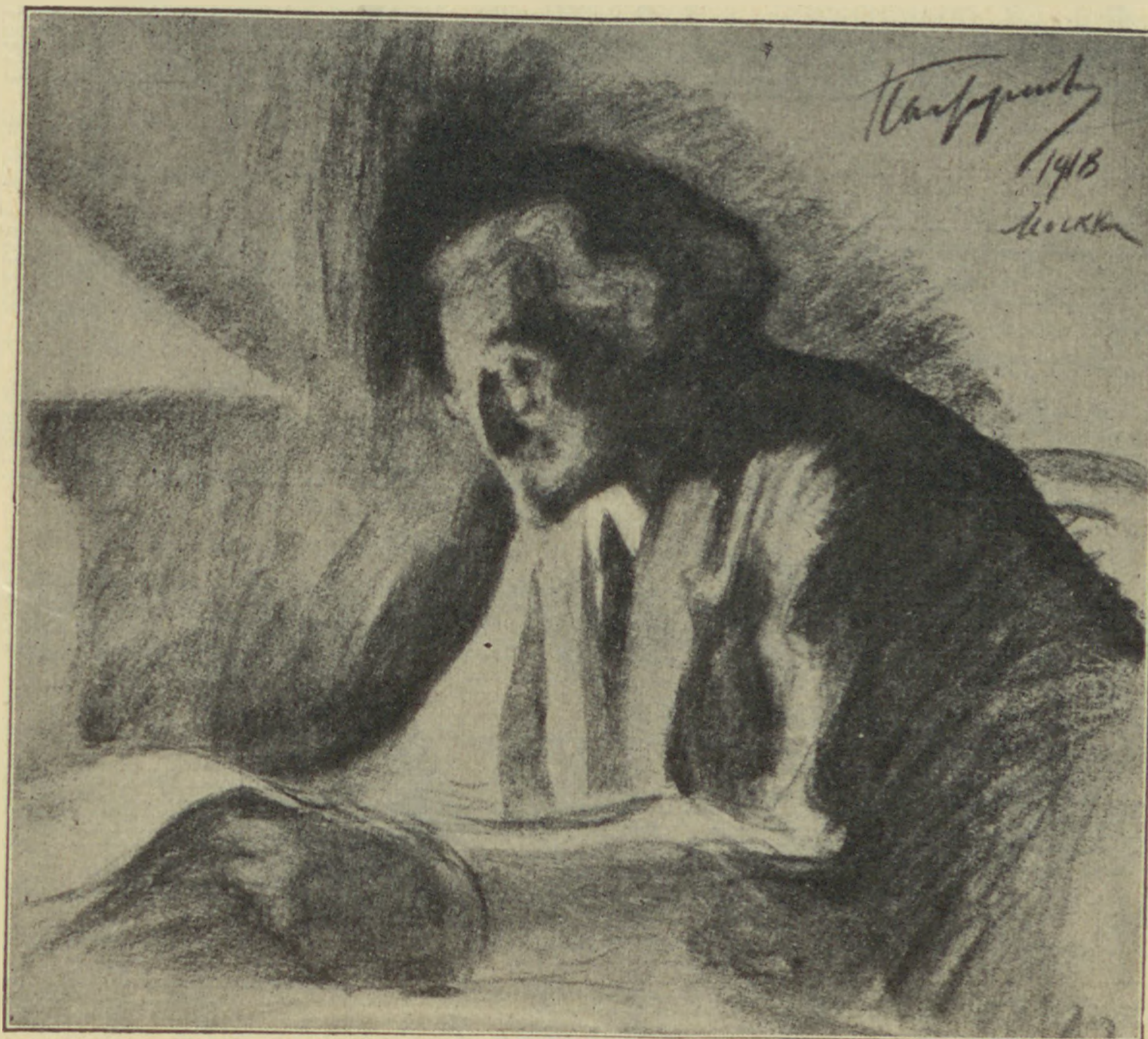
meki alázat mélyéből sarjadt. Sebesi E. költészete sehol sem mozog a felszínen. Gyökerei aláereszkednek régi rétegű talajba és keresik a kapcsolatot évezredek tradícióival. És mondanivalóját mindig kitünő verstechnikával fejezi ki. Sőt olykor a technika túltengése, a rím túlcengése kissé háttérbe szorítja a gondolat- és érzésemelét. Eredeti költeményei mellett Sebesi Ernő „Dalolnak a szomszédban“ címmel kitünő műfordításokat is ad mintegy függelékül.

Köztük Richard Beer-Hoffmann híressé vált Altató dala Mirjamnak, amely a *Mult és Jövő* hasábjain jelent meg először. A könyv igen izléses kiállításban jelent meg.

MEGJELENT HOLDER JÓZSEF „OFT SINGT SICII“ című jiddis nyelvű verseskötete. A kiváló költő új művére legközelebb visszatérünk. Megrendelhető a *Mult és Jövő* kiadóhivatalánál. Ára 4 pengő.

Sebesi Ernő

Prof. Leonid Pasternak (Berlin): Ansky, a Dybuk szerzője

Arno Nadel:

Addir bimluchoh

Héber népdal.

(Joel Engel zum Gedächtnis)

Bearbeitet von Arno Nadel.

Allegretto

The musical score is written for voice and piano. It consists of six systems of music. Each system has a vocal line (Gesang) and a piano accompaniment (Klavier). The key signature is one sharp (F#) and the time signature is common time (C). The tempo is marked 'Allegretto'. The lyrics are in Hebrew. The piano part features a rhythmic accompaniment with various chords and melodic lines. The vocal part is a simple melody with lyrics. The score ends with a 'rall.' marking and a final chord.

Gesang

Klavier

Ad - dir bim - lu - - choh,
bo - chur ka - ha - lo - choh, g' - du - dow jom - tu - lo,
cho u - l' - cho, l' - cho ki l' - cho, l' - cho af l' -
cho, l' - cho a - do - noj ham - mam - lo - choh, ki - lo - no - eh, ki lo jo -
eh, l' - cho a - do - noj ham - mam - lo - choh, ki lo - no - eh, ki lo jo - eh.

rall.

DR. HAJDU MIKLÓS:

„KASZAB ALADÁR MUNKAKÖNYVÉBE“ *

A Tóra szavainak szárnyain küldi üzenetét Kaszab Aladár: a jó Isten segítségét kéri, hogy Gileád balzsamával száríthassuk fel a fájdalmaknak és szenvedéseknek könnyözönét. Aki a Tóra igéjével üzen, elvonul az ünnepeltetés elől, nincs közöttünk, — de halljuk a szavát és látjuk a lelkét.

A lelkét örökíti meg a művészi elmélyedés ihlette kép. Ez a kép egy messzi távlatokba ívelő életmunkának *signum laudisa*, ám nem csupán *signum laudisa*, de filozófiája is. Nemes és tiszta célkitűzésekről beszél nekünk derűsen bizakodó tekintete és amikor ilyen testvéri pillantásokkal találkozunk, öröme dobban a szívünk. A Mislé bölcsességének szava elevenedik meg előttünk: *Möaur ejnajim jismach lév sömuöh tauvoh tödasen ócem...* Szemeknek tiszta tekintete szívünket vidítja és a kötelességteljesítés kováján kovácsolódott jóhírnév megacélozza izmainkat. A Szentírás vetítőlencséje, ime, így örökíti meg előttünk a jóember, a szívvel gondolkodó ember tekintetét, szemének villanását, két kezének áldásos munkáját és a nagy szolidaritást szolgáló munka értékbecsülését.

De milyen fölemelően érdekes e szentírási vers egyéb kapcsolata is! Ez a Mislébéli igazság a Mönachém név jelmondata: *poszükje*. A Mönachém névé: a Vigasztaló és a Vigasztalásé. *Moaur ejnajim* — szemeknek tiszta tekintete, világosságot árasztó fénye és melege, *sömuöh tauvoh* — a jó hír, a nemes kötelességek tűzében ragyogó név: Vigaszak és Vigasztalásnak csillagzata a kietlenségek és csalatkozások köznapi útvesztőjében.

Vigaszak és Vigasztalásnak csillagzata! Beírjuk ezt büszkén és boldogan Kaszab Aladár folyamatos nagy építőmunkájának munkakönyvébe. És beírjuk ezt hittel, bizodalommal, reménységgel és imádsággal zsidó eszményeink kincsesházába...

* Az Izraelita Siketnémák Országos Intézete új otthonában leleplezte Kaszab Aladár, a Pesti Izraelita Hitközség elnökének, az Intézet volt elnökének arc-képét, Szenes Fülöp mester kiváló művészi alkotását. Az Intézet volt elnökének korszakos munkáját az érdemes és nagyrahatott utód, dr. Deutsch Ernő elnök a mélyenjáró bölcsesség igazmondásával állította példaként a díszes ünnepi közönség elé, az Intézet hálaát Kanizsai Dezső igazgató költői szárnyalású beszédben tolmácsolta. Eppler Sándor főtitkár a propagandára adot értékes útbaigazításokat. A nagy zsidó közösség nevében dr. Hajdu Miklós előjáró-helyettes mondott megkapó ünnepi beszédet, amelynek frappánsul ható biblikus vonatkozásait — gyorsírói följegyzésünk alapján — a fenti cikk tárja elénk.

ZSIDÓ HUMOR

A DUBNÓI MAGID

meglátogatott egy nagyon gazdag és nagyon fukar zsidót.

— Beteglátogatóba jöttem — mondotta —, ami szent parancsolat.

— Hiszen én nem vagyok beteg — csodálkozott az adománykéréstől féltő fukar házigazda.

— De írva van Kohelet könyvében — feleli a magid — „S van, akit Isten megáldott vagyonnal és bőséggel és nem cselekszik pénzével semmi jót, ez is betegség és szélkergetés“.

— Akkor köszönöm a látogatást — dadogott a házigazda nagy zavarban.

— Igen ám — folytatta a dubnói magid —, de azt mondja a talmud: „aki a beteget meglátogatja, elviszi betegségének hatvanad részét“. Én is szeretnék elvinni valamit az Ön betegségéből.

A fukar gazdag megszegyenülve nyult a zsebébe, hogy teljesítse a szellemes magid kívánságát.

SZABAD-E MÉG IMÁDKOZNI ÉRTE?

A zsidó válási aktus szabályai szerint a váló házaspár a „get“ ceremónia megkezdése után nem hagyhatják el a rabbiság hivatalát, amíg a „get“ teljesen be nem fejeződik. Ez egyszer a válólevél írása sokáig húzódott s Reb Slómo, a váló férj, ott a „bész-din“, a „törvény háza“ előtt kipakolta a zsebéből az elemózsiáját, megmosta a kezét és jóízűen falatozott. Az evés után, ismét megmosta a kezét az „utólagos vizekkel“. De mielőtt az étkezés utáni imába fogott volna, hosszasan elgondolkodott.

— Min spekulál Reb Slómo? — kérdezte az egyik törvénytűlő dájon.

— Azon gondolkodom — feleli reb Slómo — hogy amikor azt imádkozom „horachamon hu jevó-réchéshi“ (az Irgalmas áldjon meg engem), kell-e még mondanom mint eddig „veesz isti“ (és a feleségemet), vagy már most kihagyhatom?

KI A KÖNYVISMERŐ? (JODEÁ SZÉFER).

A zsidó köznyelvben él egy meghatározás arról, aki nem talmudista, nem „lamdan“ vagy „tanult“ ember, de azért meg tud érteni bizonyos egyszerűbb héber szöveget, el tud olvasni egy-egy könnyebb héber könyvet. Az ilyen nem egészen „am-haarec“ zsidóról mondják: „jódéa széfer“: „ismeri e könyvet“. Egy gógös litván, akinél az ember csak a talmud összes traktátusainak ismereténél kezdődik, így határozta meg a „jódéa széfer“ fogalmát: „Ha egymás mellé helyezünk egy tehenet és egy széfert, megismeri, hogy melyik a tehén és melyik a könyv“.

	<p>Kitűnő minőségű</p> <h3>Hutter szarvas szappan</h3> <p>כשר</p> <p>Kapható minden fűszer- és festékkereskedésben.</p> <p>Gyártja a budapesti orth. hitközség rabbinátusának felügyelete mellett:</p> <p>Hutter József Szappangyár – Olajipar Részvénytársaság</p> <p>Budapest, VII., Przsébet körút 6. Tel.: J. 461-92, 93, 94, 408-92</p>
---	---

TOLLHEGYRŐL

CIONIZMUS A DOHÁNYUTCAI TEMPLOMBAN.

Dr. Fischer Gyula, a nagyhírű pesti főrabbi ünnepi beszédet mondott a Dohány-utcai templomban a zsidóság aktuális kérdéseiről, a zsidó szolidaritásról stb. Dr. Fischer Gyulánál, aki mindig az igazság hajthatatlan harcosaként jelenik meg a fórumon, egészen természetes, hogy a zsidóság aktuális kérdéseiről szólva, nem bujtatta el a cionizmus problémáját sem. Hanem ellenkezőleg, politikát, oportunitást és óvatosságot nem ismerve, a zsidó szív melegével beszélt „a mozgalomról, mely százezreket ragadott meg és hozott lázba. Zsidó testvéreink szent buzgalommal áldozzák pénzüket és munkájukat, hogy ismét felépítsék a Szentföldet. Alljunk bárhogyan e mozgalommal szemben, nem lehet megtagadnunk annak hősi nagyszerűségét, nem lehet azt többé agyonhallgatni és nem lehet elgáncsolni azokat, akik ezt a nemes ideült szolgáltni igyekeznek. Ez a mozgalom meghódította ifjuságunk nagy részét és lelkesíti a zsidóságért való élésre, ez a mozgalom csodás módon új életre kellette a héber nyelvet, a zsidó kultúrát, lehet-e ez ellen hadakozni? Amikor ezren meg ezren kezük munkájával a legnagyobb áldozatkészséggel szárítják a mocsarakat, törik a köveket, építik az utakat, csak csodálattal, csak bámulattal eltelve nézhetjük mi is ezt a hatalmas megmozdulást! De hol a zsidó szolidaritás? Miért nem áldoznak templomaikban a feláldozó Erec-Jisraelért?” Ezeket mondotta dr. Fischer Gyula főrabbi, aki a rabbiban a régi prófétának igazsághirdető típusát törekszik megvalósítani. Nincs semmi csodálkoznivaló azon, hogy dr. Fischer Gyula főrabbi így beszélt szívéből a szívekhez. Inkább az a csodálnivaló, hogy az ilyen egyenes, őszinte beszéd még mindig szenzációnak számít.

MACSKAZENE AZ ORGONÁRÓL.

Szenzáció kell? Hát itt a legújabb szenzáció: Macskazene az orgonáról. „Ki kell dobni az orgonát a neológ templomból!” Már tudniillik csak ez az egy hiányzik a teljes boldogsághoz, hogy igazi orthodox köpenyege legyen a neológiának. A „tarjag” micvotból, a 613 vallási parancsból, mint Blau rektor mondja, még „jag”-ot, 13-at sem tartanak, ellenben sürgős az orgonakidobás. Mert sürgősen kell a szenzáció!

„SÁRA ÓSANYÁNK BÓJTJE.”

A pesti izr. hitközség egyik fiatal hitoktatójéről mesélik, hogy az „aszoro betévész” vagyis tévész hó tizedikének böjtnapját így magyarázta tanítványainak: „Aszóró” vagyis „Szóró” = Sára héber neve, „betévész” pedig körülbelül annyit jelent, hogy „böjtnap”. Mennyit tanulhatnak így a gyerekek!

ארטה כשר

„CERES” ételzsír

a szokott kiváló minőségben minden fűszer-, csemege- és élelmiszerüzletben **kapható**.

HUTTER JÓZSEF
Szappangyár-Olajipar Rt.

Budapest, VII. ker., Erzsébet-körút 6. sz.

Telefon: J. 461-62, 93, 94 J. 408-92

HITVITA AZ OMIKÉBEN

Az OMIKE-nek október 22-iki felolvasóestje igen érdekes hitvitává fejlődött. Dr. Hevesi Simon magasszárnyalású elnöki megnyitója után dr. Szabolcsi Lajos referált a „vallásos liberális zsidók” berlini kongresszusáról, amelyen mint hírlapíró volt jelen. Elmondotta, hogy ott teljes szakítás történt a Sulchan Aruch-al, a tradícióval és amit ott alkotni akarnak, egészen más, új zsidóság, dr. Baeck berlini főrabbi nyíltan a szombat ellen foglalt állást, a kongresszus hivatalos istentisztelete a szombat helyett vasárnapot ünneplő reformtemplomban folyt le. A magyar zsidóságot óvni kell ettől az áramlattól, amely különben csak a kongresszuson képviselt amerikai és német zsidóság egy részét ragadta eddig magával. Dr. Hajdu Marcel kijelentette, hogy a hitközség alapja csak a hagyományhűség lehet és nem kell Amerikából semmiféle szellemi import. Dr. Blum Ödön a péntek esti gyertyák szép hangulatát dicsőítette. Ezután dr. Hevesi felkérésére szólásra emelkedett dr. Friedmann Ignác kormányfőtanácsos, aki mint vendég volt jelen a berlini kongresszuson. A hallgatóság feszült figyelmébe közepette sorra cáfolta Szabolcsi állításait. „Bár távol tartom magam — mondotta többek közt — mindentől, ami a pesti hitközség szférájába tartozik, mert hit helyett mindenütt csak politikát látok itt. De a hallottak után szívesen szólalok fel, mert a magyar zsidóság presztizskérdésének tartom, hogy a dr. Baeck kiváló egyénisége és a kongresszus jenkölt hangulata ne hamis világításban álljon önök előtt. Nagy problémákról volt szó a berlini kongresszuson, amelyet nem lehet könnyelmű kézlegyintéssel elintézni. Dr. Baeck főrabbi előadásáról csak a legnagyobb tisztelet és csodálat hangján lehet szólni. Felfogásában miben sem különbözött a mi rabbijainktól. Legföljebb abban, hogy őszintén feltárta a zsidó élet mély sebeit, a modern zsidónak lelki küzdelmét. A vallást mint *absolutumot* fogja fel és tiltakozott a „zeitgemäss” jelszava ellen. A szombattal egyáltalán nem akar szakítani. Szabolcsit cserben hagyta a memoriája. Mert nem áll az sem, hogy a „vasárnapi templomban” volt a hivatalos istentisztelet. *Itt a meghívó*. Rajta világosan az oranienburgi zsinagóga, amely ép olyan mint a mi zsinagógánk, csak ép hogy rendesebb és csendesebb. *Kár tehát a nagy vaklármáért. Nem fenyeget semmiféle veszedelem*. Sőt még az amerikai rabbik is tiltakoztak a híresztelés ellen, hogy ők megszüntetik a péntek esti istentiszteletet. Ők vasárnap csak oktató órákat tartanak. És ez talán helvesebb, mint ahogy nálunk teszik, hogy a dohányutcai templomba csődítik a gyermekeket, kiknek nagyrésze villamoson, meg autón, tehát nyílt szombatszegéssel megij a szombatot dicsőíteni! Általában nem olyan könnyű a kérdés a komoly gondolkodó számára. A mi neológiánk csupa hipokrizis és hazugság. Szombati munkatiltalomról tanul a gyermek az iskolában és ezzel szemben látja ügyvédapját rendszeren az irodába menni, kereskedőapját rendszeren boltot nyitni szombaton mint hétköznap. Hogyan kerülheti el az ilyen zsidó millió nélkül fölnevelkedő gyermek a benső lelki konfliktust, amikor elmélet és gyakorlat között csupa tátongó ellentétet lát? Kasrusról szaval a neológ zsidóság, amikor tömegei ezt rég nem keresik és ami például a pesti neológ hitközségnél „kasrusz”, abból nemcsak Reich Koppel orth. főrabbi

nem kérne, hanem a véletlenül jelenlevő Deutsch Vilmos orthodox bankár sem. Viszont Szabolcsi Lajos, aki „a Sulchan Aruch alapján áll“, velem együtt, ép oly jóízűen élvezte Berlinben a „Kaiserhof“ kitűnő kosztját, mint a legantirituálisabb amerikai reformer! És ilyen nem őszinte az egész neológ zsidó közelet. A pesti hitközség egyik nagypozíciójú tagja, mielőtt zsidó közeletbe avatkozott, a leghatározottabban elítélte előttem minden „felekezeti“ ügy felkarolását. Akkor a zsidóság „idejét multa“ nála. Ma, ő is nemcsak a felekezetet, hanem a hagyományhűséget védi és csodálkozásomra kijelenti, hogy ez politikum. Szabad-e nekünk mindenből politikát csinálóknak tendenciózusan beállítani a német zsidóság nagy kultúr-törekvéseit, a zsidóság fenmaradásáért vívott nagy küzdelmét és őszinteségre való törekvését? Az amerikai zsidóság is igyekszik az elméletet a gyakorlat-tal összhangba hozni. És ne fitymáljuk ezt az amerikai zsidóságot, amelyhez a legszomorúbb időben pénzt kérni jártunk és amely ma is segít zsidó testvéreink mindenütt a világon. Sőt mai izoláltságunkban hazafias kötelességünk, hogy a zsidóság e művelt és gazdag rétegével a kapcsolatokat keressük. Azon a berlini kongresszuson is. *De ne akarjuk mi neológok nem az egész világ zsidósága és a magyar zsidóságnak presztizs-kérdése, hogy legalább is ne vádaskodjunk és ne fölényeskedjünk külföldi testvéreinkkel szemben és ne akarjunk az ő becsmérésselükkel zsidómentő érdemeket szerezni. Becsülnünk kell az orthodoxiát, az kétségtelen. Én magam felnézek reá és értékelem benne a zsidóság nagy rezervoárját a folytonos lemorzsolódás közepette.* Ezt hangsúlyoztam a berlini kongresszuson is. *De ne akarjuk mi neológok ál-orthodoxiával áttatni orthodox testvéreinket, akik ezt a hipokrizist úgysem veszik komolyan.* Ez csak a fogalmak összekuszálásához vezet és nem oldja meg a neológia kérdését. A magyar rabbiknak foglalkozniuk kell a súlyos problémával, amelynek nagy mélységei vannak. Tiszta helyzetet kell teremteni. Nálunk politikából eltussolják a kérdést, ahelyett hogy becsülettel szembenéznének vele! A berlini kongresszuson elmondottam azt az anekdotát az ajtóban álló zsidó fiatalembről, aki szombaton cigarettázott. Arra megv egy öreg zsidó és megdöbbenve kérde: „Talán elfelejtetted, hogy szombat van ma?“ — „Nem felejtettem el — feleli a fiatalember — jól tudtam hogy szombat van ma.“ — „Talán elfelejtetted, hogy szombaton nem szabad zsidónak szivarozni?“ — faggatja az öreg. — „Azt is nagyon jól tudtam“ — hangzik a felelet. — „Hát hogy tehetted mégis, te szerencsétlen? — fakadt ki az öreg kétségbeesetten. — Amire a fiatalember egykedvűen válaszol: „Elfelejtettem, hogy zsidó vagyok!“ . . . — Nálunk így kell variálni ezt az anekdotát: A szombaton cigarettázó fiatalember vagy öreg úr azt feleli kérdezőjének: „Elfelejtettem becsukni az ajtót.“ Vagy „elfelejtettem befüggönyözni az ablakot, eggyébként a Sulchan Aruch alapján állok!“ Hát itt az idő, hogy a jövő zsidó generáció megmentése érdekében nyitott ajtó és nyitott ablak mellett tárgyaljunk a zsidóság nagy problémáit és ne hadonásszuk el azokat az életbevágó kérdéseket, amelyek a világ zsidóságát mindenütt oly komolyan foglalkoztatják.“ — Dr. Friedmann kormányfőtanácsosnak sok tapssal kísért előadása után dr. Hevesi Simon kijelentette, hogy a fölvetett kérdést még további megvitatás tárgyává teszi.

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

A MULT ÉS JÖVŐ SZENTFÖLDI TÁRSAS-UTAZÁSA. Többek érdeklődésére közöljük, hogy a *Mult és Jövő* a legközelebbi tavasszal is társasutazást rendez a Szentföldre. A részletkérdésekre csak az előkészületek befejezése után adhatunk felvilágosítást. Annyit már most is közölhetünk, hogy a program fel fogja karolni a Szentföldnek minden nevezetes láttnivalóját és tervbe van véve Egyiptom meglekintése is. Patai József ezuttal is részt vesz az utazásban, amelyet személyesen fog bő tapasztalataival irányítani. Mindenesetre táncos, hogy a résztvenni óhajtok már most jelentsék be szándékukat a *Mult és Jövő* szerkesztőségénél (Budapest, VI., Révay-utca 14).

DR. HAJDU MARCEL ÜNNEPLÉSE. Meleg szeretettel ünnepelte a józsefvárosi templomkörzet és vele az egész pesti zsidóság dr. Hajdu Marcel arcképének leleplezését. A diszközgyűlésen Weisz Márk, a körzet elnöke lendületes szavakkal méltatta Hajdu Marcel érdemeit, majd dr. Körmöczy Zoltán, Zimmermann Dezső és dr. Scheiber Lajos tartották meg hangulatos ünnepi beszédeiket. És érdekes volt megfigyelni, hogy a kerület világi vezérférfiai hogyan vetekednek rabbijukkal zsidó tudásban, bibliai idézésben. Dr. Körmöczy Zoltán az egyetemi tüntetésekre igen találóan alkalmazta a Tóra heti szakaszának néhány mondatát. Weisz Márk szintén Noé szakaszából és egyéb héber mondásokból idézett, Zimmermann Dezső beszéde is szép bibliai „bekiuszt“ mutatott. És természetesen, hogy dr. Scheiber rabbi az agáda bő tárházából adott izelítőt. Dr. Hajdu Marcel pedig, a Zádor István készítette művészi arckép leleplezése után, zsidó szívvel-lélekkel átittatott beszédben köszönte meg a lelkes ovációkat. Kaszab Aladár távollétében, rendkívül meleghangú levélben üdvözölte elnöktársát.

AVIGDOR HAMÉIRI MŰVEINEK NÉPSZERŰ KIADÁSA. A telavivi „Lemaan Haszéfer“ elhatározta, hogy kiadja Avigdor Haméirinek, a Magyarországból elszármazott nagy héber költőnek összes műveit 20 kötetben népszerű kiadásban, úgy hogy hozzáférhető legyen a kevésbé tehetős olvasók számára is. Az egész sorozat előfizetők részére 1 angol font, vagyis 28 pengő. Nem kételkedünk benne, hogy a *Mult és Jövő* olvasói közül is sokan fogják felhasználni a kedvező alkalmat Haméiri összes műveinek megrendelésére. Jelentkezéseket szívesen közvetít a *Mult és Jövő* szerkesztősége, Budapest, Révay-utca 14.

Ā HYMALAJA KYD

TEA

a teakultura csodája

Magyarországi egyedárusítója

KOTÁNYI JÁNOS

Budapest, VI., Teréz-körút 7. sz.

Telefon: Aut. 225-27.

HALÁLOZÁS. *Dr. Ehrenfeld Bertalan*, budapesti ügyvéd, a Ilazai Áruhitel R.-T. igazgatója és jogtanácsosa, 40 éves korában elhunyt. Közgazdasági körökben ismert tekintélyre emelkedett és magas pozíciójában is mindig hűségesen kitartott a vallási tradíciók mellett, méltóan családjához, melyben a rabbik hosszú sorozata foglal helyet, közöttük dédnagyapja, Chaszam Szofer. Gyászolják édesapja Ehrenfeld Mór, a híres rabbi Schaul Ehrenfeld szikszói rabbi fia, édesanyja, a nagytekintélyű Kurländer Rafael leánya, felesége és három kis gyermeke, továbbá dr. Patai Józsefné és dr. Molnár Ernőné testvérei.

ARNO NADEL ÜNNEPLÉSE. A berlini zsidóság és egész Berlin meleg ünneplésben részesítette működésének 30 éves jubileuma alkalmából Arno Nadelt, a kiváló költőt, festőt és komponistát, akinek nevével a *Mult és Jövő* olvasói már nem egyszer találkoztak hasábjainkon. Tisztelői szűkebb körében mondott Nadelnek köszönetet a cionista szervezet, gyönyörű díszistentisztelet keretében üdvözölte őt a Colthusser Uferi zsinagóga, ahol Nadel karmester. Dr. Bleichrode főrabbi. Egy órát szentelt neki, a berlini rádió, melyen át Alfréd Kerr méltatta a jubiléus művész jelentőségét. És melegen emlékezett meg róla a német sajtó is. Az ünnepségek egy nagyszabású bankettel zárultak le, melyet Arno Nadel barátai adtak a tiszteletére.

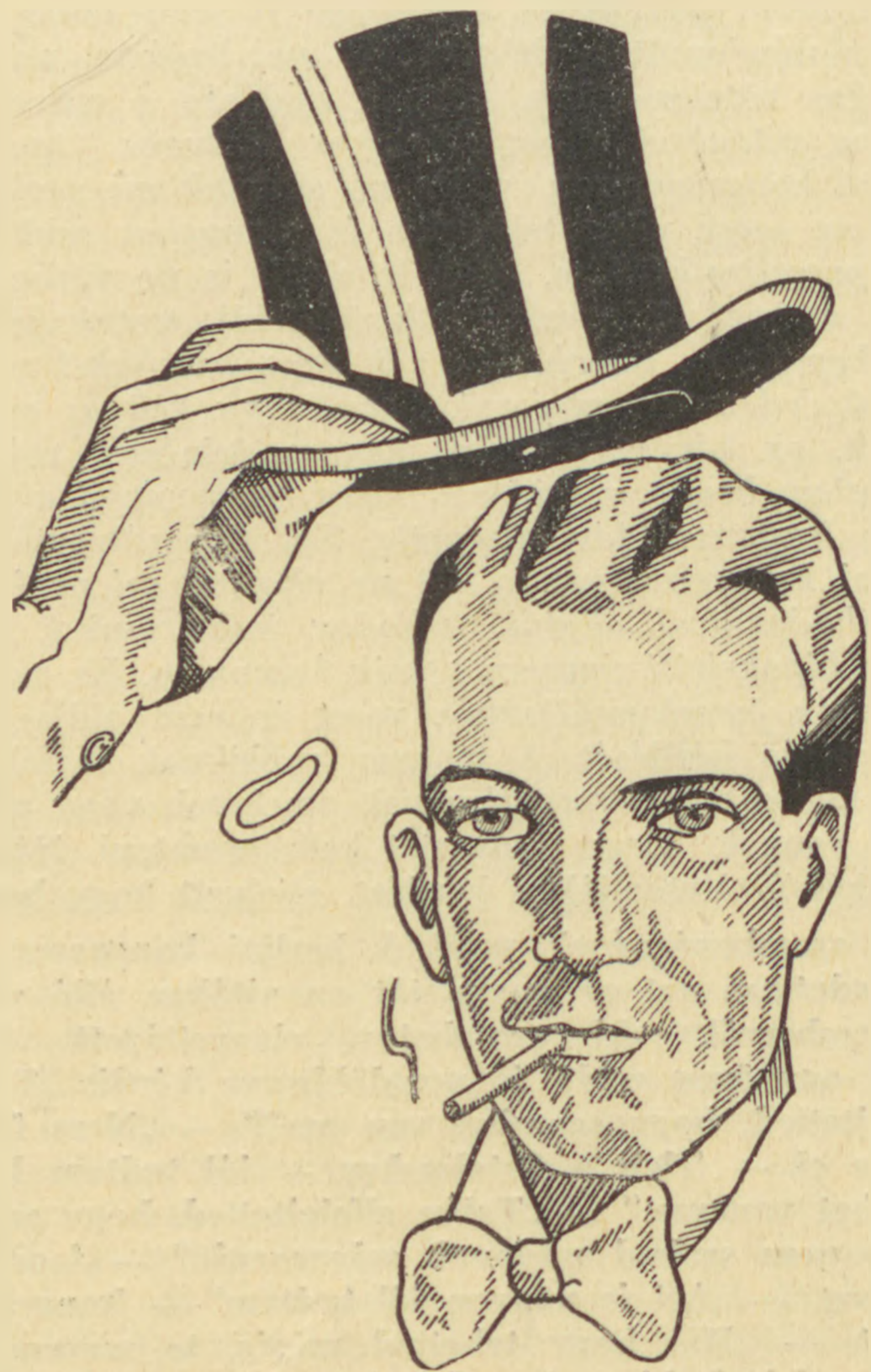
KASZAB ALADÁRNÉ TISZTELETÉRE zsúfolásig megtelt a Lipótvárosi Társaskör díszterme abból az alkalomból, hogy a pesti izr. hitközség nagynevű elnökének jótékonyágában méltó nejét, az V-ik ker. izraelita nőegylet díszelnökké választotta. Fichbaum Mórné, a nőegylet elnöknője ünnepi beszédben méltatta Kaszab Aladárné érdemeit. Majd Rózsa Ignác főtitkár ünnepi ódát olvasott fel a Kaszab-pár humanitásáról. Vészi Józsefné, Fellner Leó, dr. Blum Ödön, dr. Glückstahl Samu üdvözlő beszédei után Kaszab Aladárné meghatottan köszönetet mondott a lelkes ünneplésért, ígéretet tett, hogy a nőegylet működését hathatósan támogatni fogja.

AZ IMIT OKTÓBERI FELOLVASÓESTJE. A Zeneakadémia kis terme zsúfolásig telt meg és az Alexander Bernát emlékének szentelt est a legmagasabb színvonalon folyt le. Kóbor Tamás elnöki megnyitója és rövid méltatása után dr. Szemere Samu átfogó, világos képet festett nagy mesteréről, akinek emberi és filozófiai egységét tanítványi hódolattal, de művészi kézzel vetítette a hallgatóság elé. A nagy tetszéssel fogadott egyórás előadás után Lenkei Henrik Alexander Bernátnak szentel mély zengésű ódát adott elő nagy hatással. Utána Kóbor Tamás a közönség köszönetét tolmácsolta az előadóknak.

KATTLER BERNÁT ADOMÁNYA. Kattler Bernát jótékonyágáról közismert hittestvérünk Szukosz napján a dohányutcai templomban 1100 pengőt ajánlott fel különböző jótékony célra. Kattler Bernát, aki maga is külön templomot tart fenn a fővárosban, ezzel a cselekedetével újabb tanujelét adta jó zsidó szívének és áldozatkészségének.

A RIMAMURÁNYI SALGÓTARJANI VASMŰ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG igazgatósági ülése az előterjesztett 1927—28. évi mérleget, amelyben az üzletév alatt megszerzett Borsodi Bányatársulat üzemeinek beolvasztása is kifejezésre jut, jóváhagyta. Az igazgatóság az ez év október hónap 30-ára egybehívandó közgyűlésnek azt a javaslatot fogja tenni, hogy az üzletév 2,917 307.97 pengőt kitevő nyereségből (mult évben 2,940.288.98 P) részvényenként a mult évhez hasonlóan 6 pengő osztalék kifizetését szavazza meg és 215 000 pengőt a társaság különböző jóléti alapjai javára valamint közművelődési és közjótékonyági célokra fordítson.

DR. MARCUS SUSSMANN, a Berlinben megjelenő „Ziko“ (Zionistische Korrespondenz) nyomatos lap szerkesztője, élete delén, hirtelen elhunyt. A zsidó sajtót nagy veszteség érte a kitűnő hírlapíró korai halálával.

**Kalapot emelek
a Senator cigaretta-
papir finomsága előtt**

Lohr Mária-Kronfusz vegytisztító és kelmefestő

Telefon: József 302—37 Gyár és központ: VIII., BAROSS UCCA 85. Telefon: József 302—37

STRAUSS ADOLF PROFESSZOR A „MULT ÉS JÖVŐ“ KÜLFÖLDI ELTERJEDTSEGÉRŐL. A lágy-mányosi cionista-csoport meghívására dr. Patai József nagy előadást tartott a Gellért-szálló vadásztermében a Palesztina-probléma újabb fejlődéséről és szentföldi útjainak tapasztalatairól. Az előadás előtt dr. Gáspár szellemes elnöki megnyitóval üdvözölte Patait, aki a félünnepet egész ünneppé varázsolja. Utána pedig Prof. Strauss Adolf megköszönte a hallgatóság nevében az előadást, majd reámutatott arra az úttörő és történelmi fontosságú kultúrmunkára, amelyet a *Mult és Jövő* immár évtizedek óta végez. „Beutaztam a félvilágot és mondhatom, örömmel és büszkeséggel találkoztam mindenütt a „Mult és Jövő“-vel és annak az egész magyar zsidóságra dicsőséget hozó nagy hírével. Párisi tudósok és művészek asztalán, londoni előkelőségek szalonjaiban, Berlinben és Jeruzsálemben egyaránt ott láttam a „Mult és Jövő“-t és mindenütt csodálkoztak, hogyan lehet ilyen magas nivójú, művészi színvonalú zsidó folyóirat kiadását a szűk magyar nyelv-szigeten győzni. Valami csodás energiát sejtenek mögötte. Én megmondhatom, hogy ez dr. Patai József, aki ifju korának álmát, ideálját valósítja meg a legnagyobb áldozattal, amit csak a tiszta zsidó lélek hozhat. Legutóbb a római egyetem rektor magnificusának asztalán láttam a „Mult és Jövő“-t. Ezzel akart nekem kedveskedni, hogy mutatta legszebb hazai termékünket, azt, amelyért a külföldi zsidóság mindenütt iriggyel bennünket.“ Strauss Adolf professzor lendületes előadását, valamint dr. Gáspárnak a zsidó kultúra ápolására buzdító zárószavait lelkes tapsokkal fogadták.

A SZEGEDI ZSIDÓ HITKÖZSÉG kiadásában megjelent: Löw Immanuel: *Hetven Beszéd 1914—1928*. Legközelebb ismertetjük.

A BUDAI IZR. HITKÖZSÉG Szimehasz-Tóra napján, azon alkalomból, hogy III. ker. Zsigmond-utca 49. szám alatt levő templomát átalakította és ugyanazon telken ötemeletes bér- és tisztviselőháza felépült, intim kerethen ünnepséget tartott, Dr. Kriszhaber Adolf hitközségi elnök üdvözlő beszéde után, dr. Kiss Arnold vezető-főrabbi tartotta avatóbeszédét, kifejezést adott örömének, hogy a hitközség minden akadályt legyőzve új és áldásos alkotások terére lépett és remény van ezek után arra, hogy ez úton haladva, a központi templom égető kérdése is rövid idő alatt megoldható lesz. A lelkes hatást kiváltott avatóbeszéd után Szántó Jenő alelnök és dr. Csobádi Samu képviselőtestületi tag bejelentették, hogy a küszöbör levő tisztujítás alkalmából a pártok között a válaszfalak ledőltek és a tagok egységes alapon sorakoznak a hitközség vezetése körül, hogy a tervbe vett alkotások mihamarabb létesíthetők legyenek. Dr. Edelstein Bertalan főrabbi az ujlaki hívők nevében megköszönte az előjáróság működését. Utána Katona Gyula, az építőbizottság elnöke és özv. Friedmann Gusztávné, a Nőegylet elnöknője adtak kifejezést örömmüknek a mű sikerültén. Dr. Gál Jenő országgyűlési képviselő nagyhatású beszédben fejtette ki a mai magyar zsidóság feladatait. Jakab Dezső, az épület művésztervezője, magyarázta az épületen elhelyezett szimbólumok jelentőségeit.

FELHÍVJUK olvasóink figyelmét a *Stern és Társa* cég által készített orth. kóser rendkívül finom és a legjobb izlésnek is megfelelő füstölhús, szalámi és virstli-gyártmányaira. A cég feladataul tűzte ki, hogy a legnagyobb előzékenységgel szolgálja ki vevőit és aki egyszer már vásárolt ott, a kitűnő és szigorúan kóser árukból, bizonyára állandó vevője marad az elsőrangú cégnek.

Aki a fehéreneműjét igazán szereti, nem kísérletezik mindenféle csodaszerekkel, amelyek a fehéreneműt legtöbbször tönkreteszik, hanem az évszázadok óta kitűnően bevált és *MAIG IS FELÜLMULHATATLAN* szappant használja.

A *HARANGSZAPPAN*

a legtökéletesebb és legfinomabb mosószappan, melyet a tudomány mai állásánál előállítani lehet

1/4 kg.-os darabokban minden üzletben kapható

Minden darab tisztaságáért

10.000 pengő garanciát vállal az

ALBUS SZAPPANGYÁR

PRÓBÁLJA KI MÉG MA!

SIRKÖVEK

TELEFON:
J. 414—92

a legolcsóbb árban kaphatók

BOROS ÉS KOHN sirkőraktárában
Budapest, VII., Károly-körut 17. Orczy-ház.

Zártós ondolás, hónapokig eltart, garantálva. Kénné hajfestés, leszállított árak
KRANITZ A. IV. Párisi ucca 5 (a főpostával szemben)

Telefon 122—58

405

KÖVETENDŐ PÉLDA. A gödöllői hitközség, miként a legtöbb zsidó hitközség, a mai súlyos gazdasági viszonyok között, nem tudta jövedelmeiből a szükséges költségeket fedezni, úgy hogy körülbelül száz millió adóssága gyűlt össze. Mikor erről a hitközség újonnan megválasztott díszelnöke, a jótékony-ságáról ismert *Hersch Samu* nagyvállalkozó tudomást szerzett, egyszerűen úgy oldotta meg a kérdést, hogy

Hersch Samu és neje

átadott *Diamant László* hitközségi elnöknek tízezer pengőt és ezzel megindította a gödöllői hitközség anyagi helyzetének szanálását. *Hersch Samu*nak ez a nobiles cselekedete csak egyik láncszeme az ő igaz zsidó humanitásának. A budapesti intézményeknek állandó támogatója. Szülőhelyén, Medgyesen nemrég több mint 12000 pengős alapítványt tett. A Pesti Chevra Kadisának, az Omikének jelentékeny adományokat juttatott. Jótékony akciókban nemesen vesz részt hitvese, akivel együtt támogatják a numerus clausus által sujtott zsidó diákok ügyét is, gödöllői gesztusa mindenképp követendő példának szolgálhat.

GYERMEK - fehérművek,
ruhák, cipők

közismert olcsó áron

SZÉKELY JENŐ-nél

Budapest,

IV., Petőfi Sándor (Koronaherceg) utca 9.

NEIGER נֵיגֶר **ÉTTERMEI**

A magyar zsidóság találkozó helye.

Speciális ételek. Figyelmes kiszolgálás.

Lakodalmak részére külön díszterem.

Polgári árak.

BUDAPEST, VI., TERÉZ-KÖRUT 4. SZ.

SIRKŐVEK

TELEFON: J. 359—61.

מצבה

PFEIFER ÉS HESZKY

KÓFARAGÓMESTEREK

BUDAPEST, X. KERÜLET, KOZMA UCCA 7.

UJTEMETŐ, VILLAMOS-MEGÁLLÓ.

Városi üzlet: VII. kerület, Károly király út 5.

DR. NACHUM GOLDMANN ELŐADASA. A Pro Palesztina Szövetség meghívására jött Budapestre és sajnáljuk, hogy nagyszerű előadását nem hallották a magyar zsidó társadalom szélesebb rétegei. Mert amit mondott és ahogy mondotta, végig lebilincselte a hallgatóságot, amely előtt meggyőzően fel tudta tárni az általános zsidó-kérdéssel összefüggésben a Palesztina-kérdés legbelsőbb lényegét. A keleti és amerikai zsidó centrumok felbomlása, a nyugati zsidóság elzsidótlanodása a zsidó ifjúságnak a zsidó szellemi értékek iránt való közömbössége történelmi szükségszerűséggé teszi a palesztinai zsidó centrum felépítését, mint a zsidó jövő egyetlen lehetőségét. Itt a zsidó nemcsak életének egyik sarkában, hanem *életének teljességével* zsidó. Viharos tapsok fogadták dr. Goldmann előadását, amelyet *Baracs Károly* udv. tanácsos, a Pro Palesztina elnöke vezetett be meleg szavakkal. Este dr. Goldmann tiszteletére bankett volt, amelyen *Baracs* elnök, dr. *Friedmann* Ignác kormányfőtanácsos, a Keren Hajeszod elnöke és *Gábor* Ignác, a Pro Palesztina tiszteletbeli főtitkára köszöntötték az illusztris előadót. Dr. *Goldmann* szellemes anekdotákkal fűszerezet beszédben a Palesztina-munkában való gyakorlati részvételre buzdította a jelenlévőket.

A „REMÉNY“ ZSIDÓ IFJUSÁGI LAP legújabb száma dr. *Molnár Ernő* szerkesztésében gyönyörű képekkel és szép tartalommal jelent meg. Megrendelte-e már a „Remény“-t gyermekének? Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, IV., Magyar-utca 3. Előfizetési díja félévre 4 P. Mutatványszám díjtalan.

ARANYSZÖKE lesz, ha *Eisner*-féle Eau Radiouse-t használ, 1.60 pengő. Barna vagy fekete haját nyer az *Eisner*-féle dió kivonattól, 1.60 pengő. *Eisner*-drogéria, *Andrássy*-út 37.

Jüdisches Lexikon

4 kötetben, két kötete már megjelent, hátralevő két kötet rövidesen megjelenik. A legelső zsidó lexikon, mely legalaposan ismerteti a zsidó életet minden vonatkozásban, úgy a múltban, mint a jelenben. 230 kiváló munkatárs. Egy zsidó ember sem nélkülözheti. Ára egész vászonban 35.—, félbőrben 44.— márka kötetenkint.

Kényelmes havi részletekre!

Kérjen prospektust!

Bármely más német könyvet is szállítunk havi részletfizetésre.

Deutsche Wissenschaftliche Buchhandlung G. m. b. H.
Leipzig

Vezérképviselőt:

Budapest, VII., Erzsébet-körút 15. sz.

A GOLDBERGER-GYAR NAGY FONTKÖLCSÖNE. A Goldberger Sam. F. és Fiai R.-T. egyik legrégebb, mintegy százötven esztendeje fennálló vállalata az országnak s ma már odáig fejlődött, hogy egyik jelentékeny tényezője hazánk gazdasági életének is. A fonalaktól a szövésen, kikészítésen és festésen át mindent maga készít. E hatalmas beruházások jelentékeny tökélet igényeltek, nem is szólva arról, hogy a gyártelep évről-évre emelkedő forgalma megfelelő arányú forgótőkét igényel. Értesülésünk szerint Budai-Goldberger Leónak sikerült az angol pénzpiacra háromszázezer angol font kölcsönt lekötnie.

AZ UJ TRENCSENI FŐRABBI. Dr. Fischer Benjáminnak pesti főrabbiává történt megválasztása után csak most töltötték be a trencsényi főrabbiállást dr. Keller P., az ismertnevű topolyai főrabbiával.

KÉRJE A FÜSZERKERESKEDÉS BEN

A MOST MEGJELENT,
148 RECEPTET TARTALMAZÓ,
SZINES KÉPEKKEL ILLUSZTRÁLT

DR. OETKER-FÉLE
RECEPTKÖNYVET
ÁRA 30 FILLÉR

HA A
FÜSZERESNÉL
NINCS, FORDULJON
KÖZVETLEN HOZZÁNK:

DR. OETKER A. GYÁRHOZ
BUDAPEST, VIII., CONTI-U. 25.

Hajszálak utónyomok nélkül

való kiirtása arcról, karról, összes szépséghibák speciális kezeléssel. — „Miracle“ törv. védett hajeltávolítószer szétküldése utasítással. 25 éve legtökéletesebb. Óvakodjék utánzatoktól. Pollák Sarolta kozmetikus, Andrassy út 38 I. Az ország legrégebb és legmodernebb intézete. (Prospektus).

A legnagyobb
garancia
tökéletesség
megbízhatóság
fokú megelégedés

Sfernberg

HANGSZERPALOTA
VII., RÁKÓCZI-ÚT

60

Áldozat:
Megterhelés:
Kockázat:

a legkisebb

Zongora Pianino Grammofon
Minden hangszer!

HÁZASSÁG. Gyönyörű esküvő, ünnepélyes felvonulás és lélekemelő látvány volt Hirsch Dodó Sátoraljaujhely és Propper Andor, ungvári mérnök, a ruszinskói cserkészfőparancsnok esküvője Csapon, amelyen a nagyszámú vendégseregen kívül Rozsipa! kormányzó, Casparek, a csehszlovák cserkészszövetség főtitkára és az összes russzinskói sómercsapatok küldöttségileg vettek részt. Több száz cserkész díszőrsége között lépett az ifjú pár a kék-fehér zászlókkal gyönyörűen díszített mennyezet alá. Abban a pillanatban felhangzik a héber „Hachén“ vezényszó és a „Techezakna“ sómer himnusszal vette kezdetét az ünnepi szertartás.

A budapesti társadalom legelőkelőbbjeinek jelenlétében folyt le Bánó Dezső kormányfőtanácsos leányának, Erzsikének esküvője dr. Somogyi László orvossal a dohányutcai templomban. Dr. Hevesi Simon vezető-főrabbi nagyszabású beszédében a szülők követésre méltó példáját állította oda a fiatal párnak eszményképül.

HALÁLOZÁS. A Mezőgazdasági Ipar Részvénytársaság (a köztudatban „Georgia“) váratlanul elhunyt vezérigazgatójának: Weimann Gézának halála a legszélesebb rétegek körében, fájdalmas megdöbbenést váltott ki. Reggel imáját tefilin és talisban végezte, még azon a tragikus reggelen is, mely számára már a véget jelentette.

Özv. Weimann Gézáné szül. Szilágyi Margit, úgy a saját mint gyermekei, Lili és Klári, valamint az összes rokonság nevében mély fájdalomtól megtört szívvel jelentik, hogy hön szeretett jó férje, szeretett édesatyjuk és legjobb rokon

WEIMANN GÉZA

a Mezőgazdasági Ipar Rt. vezérigazgatója
és igazgatóságának tagja stb.

október hó 8-án váratlanul elhunyt.
Drága halottunkat október hó 10-én kísértük a farkasréti temetőben utolsó útjára.

PATKÁNY, EGÉR, mezei egérintő, RATINOL
Biztos hatású irtószer. Gyökeresen irt. Más állatra, emberre ártalmatlan. Prospektus ingyen! Ratin Laboratórium Budapest VII. Murányi-u. 38. Romániában beszerezhető: Ratinol Képviselet Arad Str. Grigorie Alexandrescu 47.

Szörmebundák

kézpénz áron kedvező feltételek mellett
Bodnár József képezett
szücsmesternél
Budapest, V., Nádor-utca 15. szám
Telefon: Aut. 212-79.
Átalakítást, javítást vállal.

Zongorát legolcsóbban
REMÉNYINÉK
VI. Király-utca 58

V., Lipót-körút 4. sz. alatt orth. כשר
csemege- és füstölthús-áru üzletem
megnyílt, ahol mindenkor a legjobb minőségű sajtok, vaj, déligyümölcsök, cukorka- és csokoládékülönlegességek, főzelék-félék és elsőrangú friss baromfi állnak rendelkezésre. Az árut kívánságra házhoz szállítom. Alkalmi ünnepélyek rendezését legolcsóbban vállalom. — Színház után hideg és meleg büffet. Tel. Aut. 288-31. **UNGÁR B.**

BUTOR

Hálósobák, ebédlők, uriszobák, szalonok, előszoba-, konyhaberendezések legolcsóbban.

Rubin Károly

Budapest, VII., Wesselényi-utca 47. szám.
Erzsébet-körút mellett

Kuffler kóser étterem

VI., Vilmos császár-út 39. (Hajós-u. sarok)
Telefon: Lipót 900-57. Elsőrendű házikoszt

Menü: ebéd P 1.80, vacsora P 1.50
(szárnyassal) tetszésszerint választ-
ható. Jegyfüzetvételnél és társaságoknak 10%
engedmény. Házonkívül is.

Kívánatra az ételt házhoz szállítjuk

Rothauser Divatáruháza

Budapest, VI., Nagymező-utca 44. sz.

Harisnyák, keztük, kötött és szövedt áruk nagy választékban.

Rövidáruk a legolcsóbb napi árban.

Függönyök, ágyterítők, kézimunkák és fonalak
rendkívül olcsó árusítása

Weisz Mariska, V., Lipót-körút 22. kézimunkaüzlet.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF.

Kiadóhivatali igazgató: VIRAG GYULA.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-u. 14. 6939 Korvin Testvérek grafikai intézete Budapest.

Felelős nyomdavezető: Polgár J.

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

ארטם כשר

Vénus ételzsir

Snyders győri orth. főrabbi ur hechserével ellátva és

Vénus ételolaj

kiváló minőségben minden fűszer-, csemege- és élelmiszer-üzletben kapható.

Gyártja:

O L A J M Ū V E K R T.

Kohn Adolf és társa, Győr-Budapest
V., ZOLTAN-UTCA 16.

Telefon: AUT. 208-22 és 257-68

SIRKŐ

és építési anyag

Löwy-nél

Budán

Fő-utca 88 (saját ház)
TELEFON: AUT. 515-81.

Leszállított árban!

Fekete svéd gránitok nagy választékban megérkeztek.

Templomi himzések

készít műve- HERZ EMMA aranyhimző mű-
szies kivitelben terme. Az arany-
érdemkereszt tulajdonosa. Ő kir. Fensége Augusta főhercegnő
udv szá litója Ő kir. Fensége József főherceg kam. szállítója
BUDAPEST. IV. KOSSUTH LAJOS-UTCA 3, I. EM.
Telefon József 454-84

SIRKÖVEK BUDÁN,

a Farkasréti zsidótemetővel szemben

Margittánál, 59-es villamos végállomás

Szombaton és ünnepnapon zárva.

Bundacipő 24.80

elsőrendű meleg bélés — dús prémezés

Autócipő, sétacipő

és egyéb szőrmés cipő

legfinomabb kivitelben
külön tervek és modellek szerint

külön-
leges-
ségek

GULIWER CIPŐHAZ, RÁKÓCZI-ÚT 1.

GRÓF JENŐ

speciális
betegkocsi
gyártó

Budapest, VIII., József-u. 54. Telefon: J. 328-14.

EZÜST

gyári árban

disztribútor,
evőeszközök

Schleifer ezüstárugyár

VII., Kazinczy-utca 14. Telefon: J. 435-28.

Saját készítésű
legolcsóbban kaphatók
SIRKÖVEK MÓZES TESTVÉREK

sirkőkészítőknél. / Budapest, X. Kozma-u. 7. sz.

A temetőnél. Szombaton és ünnepnapon zárva.

Telefon: József 438-56

JAKOBI G. LAJOS

URI SZABÓ

Telefon:
Aut. 753-94.

BUDAPEST, VI.
PODMANICZKY-UTCA 6

Hölgyek jelszava:

Legjobbán vásárolhatunk

KLEIN ANTAL

divatáruházában

Budapest, VII., Király-utca 53.

(Akácfa-utca sarok)

HÁLÓSZOBÁKAT

EBÉDLŐKET, URISZOBÁKAT, SZALON- ÉS CLUB-
GARNITURÁKAT, KONYHA- ÉS ELŐSZOBABEREN-
DEZÉSEKET LEGMÉRSEKELTEBB ÁRBAN SZÁLLIT

SÁNDOR IGNÁC BUTORÁRUHÁZA
BUDAPEST, VI. KER., DESSEWFFY-UTCA 18-20.

Ami a szülőket legjobban érdekli!

Leány- és fiuruha,
Leány- és fiukabát

LITZMANN IRMA

Budapest, VI., Király-utca 18

Chanukagyertyák, gyertyatartók és trendeli

nagyban és kicsinyben
legolcsóbban kaphatók

SZANTÓ ZSIGMOND

könyv- és papirkereskedésében

Budapest, VII., Síp-utca 12. Telefon: J. 314-61.

L'AMOUR

Eredeti francia kölnivizek,
minden illatban, melyek alkalmasak
az összes kölnivizekre.

Egy liter ára bármely üveg 20.— P.

Főraktár:

GÁSPÁR TESTVÉREK

DROGÉRIA

Budapest, VII., Erzsébet-lőr út 42. sz.

Rothauser Divatáruháza

Budapest, VI., Nagymező-utca 44. sz.

Harisnyák, keztyűk, kötött és
szövött áruk nagy választékban.

Rövidárak a legolcsóbb napi
árban.

Korvin Testvérek Grafikai Intézete, Budapest, Révay utca 14.

Országos Rabbiképzés - Zsidó Egyetem Könyvtára

Komáromi Harisnyaház

Budapest, VI. ker., Nagymező-utca 14. szám.

ŐSZI UJDONSÁGAINK

Selyem- és flórharisnyák, zoknik, divatkeztük, kombinék.

Pulloverek és Jäger-alsóruhák.

SIRKÖVEK

a legolcsóbb árban kaphatók, מצבות

ADLER J. sirkőraktárában

Bpest, VII., Károly-körút 7. Tel.: J. 364-20. Szombaton és ünnepnap zárva.

Határozzon önként a legközelebbi cipőjavításnál!

Nem børsarkot

Palma sarkot!

Egészség és takarékoság szemponijából. Okosság és haladás alapján!

Harisnya, keztyű, kötött-szővöttáru, különlegességek legolcsóbban

KELLER

HARISNYAHÁZ

BUDAPEST, VI., NAGYMEZŐ-UTCA 36. SZÁM.

REMÉNY

ZSIDÓ IFJÚSÁGI FOLYÓIRAT

Szerkeszti: Dr. Molnár Ernő

Előfizetési ára félévre 4 pengő

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Budapest, IV., Magyar-utca 3.

Nach mehrjähriger Vorbereitung erschienen der erste und der zweite Band der

Encyclopaedia Judaica

Das Judentum in Geschichte und Gegenwart

in 15 Bänden zu je 650 Seiten, in grossem Lexikonformat, die in sechsmonatlicher Folge erscheinen.

Preis pro Band: Halbleder M. 55.-; Ganzleinen M. 50.-
Probeheft M. 3.- Prospekte gratis.

Einige von vielen Presse-Urteilen
(aus mehrspaltigen Besprechungen):

Berliner Tageblatt (Geh. Rat Prof. Sellin): „... eine Kulturtat ersten Ranges...“

C. V.-Zeitung: „... am ähnlichsten der Encyclopaedia Britannica, dem Stolz des geistigen Englands.“

Jüdische Rundschau: „...jedem Gebildeten verständlich...“

Kölnische Zeitung: „... ein Werk in deutscher Sprache, das in der Literatur des Judentums hoch und einzig dasteht...“

Jüdisch-Liberale Zeitung: „...die strengste Unparteilichkeit ist gewahrt...“

Vossische Zeitung (Geh. R. Deissmann): „...für die gesamte wissenschaftliche und gebildete Welt der Gegenwart eine Schatzkammer der Belehrung.“

Tagebuch (Lion Feuchtwanger): „Es ist ein Vergnügen, in diesem sinnvoll behilderten ersten Band zu lesen.“

Die Weltbühne (Arnold Zweig): „Ein Monument des Geistes, des Wissens und des ruhigen Vortrags...“

Frankfurter Zeitung: „Wieviel vom Jüdischen und vom Judentum zu wissen möglich und auch nötig ist, ist eine der Eröffnungen, mit denen dieser Band den Leser überrascht.“

Der Morgen (Frz. Rosenzweig): „Dazu wäre allerdings erforderlich, dass das Werk nicht nur in öffentlichen und Vereinsbibliotheken stünde, sondern Hausbuch würde. Die Eignung dazu hat es.“

Zu beziehen durch jede Buchhandlung und den durch VERLAG ESC-HKOL A.-G. Vertriebsabteilung Encykl. Judaica Berlin, Charlottenburg 2 Bismarckstrasse 106.

BUTOR

páratlanul olcsó árban, szebbnél szebb

hálók, ebédlők, uriszobák HORN-nál, Wesselényi-u. 13 (saját ház). Szombaton zárva.

Tábla- és tükörüveg

NAGYKERESKEDÉS

IFJ. WEISS GYULA

TELEFON:

AUT. 101-12 és 101-13.

BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 29.

Weisz Mór Budapest, VII., Dob-utca 22

Következő gyártmányok kaphatók. Albert- és Consum-keksz, teasütemény, pliskóta, kétszersült ☉ Telefon József 423-65.

ארמון כשר

תחת השגחת בית דין צדק דקהל יראים

בודאפסטה.